

تقریظ

(د اسلام اخلاقي نظام) دهغه درسي کتاب نوم دی چې محترم ورور پوهندوي سيد احمد (فاطمي) د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د تر فېع په منظور تاليف کړی او ماته د ننګرهار پوهنتون د شرعياتو پوهنځي د محترم رياست لخوا د کتنې او ارزيايي لپاره رسما رالېږل شوی ؤ. مادغه کتاب سر تر پايه ولوست، کمې لږې ملاحظې په کې موجودې وې د محترم مؤلف په تفاهم سره حل او رفع شوی. د اکتاب په ګڼ شمېر څپرکيو کې تنظيم شوی او هر څپرکی د غولاندې اړوندو لوستنو ته شامل دی. په اسلامي شريعت کې دا اخلاقو او ادابو پېژندنه او دهغوي مقام، د اسلامي معتقداتو سره اداب او اخلاق، د اسلامي سپېڅلي شريعت له نظره ځيني مهم اخلاق (اخلاص، د ژبې ساتنه، رحم کول، دخپلول پال، د ګاونډيو سره

سلوک، تقوا، صبر، سخاوت، شجاعت، مېلمه پالنه، اجازه غوښتل، سلام اچول، دخوړلو او څښلو اداب، د صنف او مجلې د اداب، د سفر اداب، تواضع، عفو، حياء او داسې نور) د اسلامي شريعت له نظره ځيني ناوړه اخلاق (غېټ، دروغويل، نيميت، رياء، تکبر، تجسس، چاپلوسي او داسې نور.

هر فصل يا څپرکی په يوه لنډه مقدمه سره پېل او بيا اړونده درسونه پکې په تفصيل سره بيان شوي او د څپرکي په پاي کې د څپرکي د اړندو مطالبو خلاصه راوړل شوی ورپسې تمرين، او د څپرکي مربوط ماخذونه ليکل شوي دي. د کتاب د مطالبو د ښې بېلګې په منظور د ډېرو ښو او معتبرو مراجعو څخه ګټه اخستل شوې ده.

دا چه دغه کتاب د درسي کتاب د تاليف د معيارونو او کچو سره سم تاليف شوی، په هر څپرکي کې مقدمه، اصلي مطالب، خلاصه، ترين او ماخذونه شتون لري. معيارونه او ځانګړتياوې د کتاب د تاليف او علمي حيثيت

زياد کړی، په محتوا، شکل، او ظاهري بڼه کې يې هم کومه ستونزه نه ليدل کېږي، د اسلامي ثقافت د يو سمستر لپاره پوره کافي بلل کېږي. نوزده د پورتنیو نکتو په نظر کې نيولو سره د اکتاب يو معياري درسي کتاب بولم، کوم چې د درسي کتاب د تاليف ټول معيارونه په ښه توگه پکې رعايت شوی دی، او هم يې د درسي کتاب په حيث د استفادې او چاپ وړ بولم. په پای کې گران وروړو پوهندوي فاطمي صاحب ته د پاک الله له دربار څخه د لازياتو کاميابيو او جزيل اجرغو بڼتونکې يم. په درنښت

پوهاند محمد ابراهيم نورزايي
د کابل پوهنتون د شرعياتو پوهنځي استاد

تقریظ

د شرعياتو پوهنځي محترم رياست ته
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته
و بعد: د الله د حمد او ثنا څخه وروسته خوشحاله يم چې د محترم پوهندوی
سيد احمد "فاطمي" د تاليف په هکله خپل نظر څرگند کړم.

- ۱- محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" (د اسلام اخلاقي نظام) تر عنوان لاندې خپله لیکنه بشپړه کړې او د اسلام اخلاقي نظام یې په څلورو فصلونو کې په ترتیب سره خلاصه کړې په لومړۍ فصل کې د اسلامي اخلاقو په ارزښت او دویم فصل کې د اسلامي معتقداتو په هکله اخلاقي چلند، په درېیم فصل کې د یو لړ مهمو اخلاقي مواصفتو یادونه او په څلورم فصل کې د ځینو ناوړه اخلاقو څخه د ځان ساتلو او د ډډه کولو په اړوند په زړه پورې څېړنه کړې.
- ۲- رښتیا چې د اسلام اخلاقي نظام په اسلامي او بشري ټولنو کې هم ځانگړې مقام لري، خو افسوس چې زموږ خلک او ټولنې د اخلاقو او آدابو څخه په ډېره لرې فاصله کې قرار لري او شاید چې زموږ د روانو بد مرغيو یو عامل د اخلاقو او آدابو نه رعایت کول وي.
- هیله ده چې د محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" دغه لیکنه زموږ د ټولنې د اخلاقي کمزوریو یوه تشه ډکه کړي.
- ۳- نوموړي تالیف که د یوې خوا د یو درسي کتاب په حیث د محصلینو په گټه دی د بلې خوا په معنوي ډگر کې طبیعي خبره دی چې لوستلو او یادولو سره یې کیدای شي د محصلینو په اخلاقي سویه کې یو مثبت بدلون راولي چې دا زموږ د ټولو غوښتنه ده.
- ۴- ما نوموړي تالیف سر تر پایه ولوست او د اصلاح لپاره مې خپلې ملاحظې او نیوکې ور په گوته کړې وې، محترم "فاطمي" زما د ملاحظو په نظر کې نیولو سره خپل تالیف ته نوی بڼه ورکړه چې دادی په سلیسه او روانه پښتو ژبه ستاسو په وړاندې پروت دی.
- ۵- په لیکنه او تالیف کې یې د معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه په پوره امانت داری سره استفاده کړې، د نصوصو پښتو ژباړه یې ډېره معیاري او په زړه پورې ده.

۲- که محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" د پوهنوالۍ علمي رتبې د ترفيع نور شرائط پوره کړي وي زه يې نوموړی تاليف د ترفيع لپاره کافي بولم او د پوهنوالۍ علمي رتبې ته يې د لوړیدو سپارښتنه کوم.

په درنښت

پوهنوال دکتور دل آقا "وقار"

د ننګرهار پوهنتون د شرعياتو پوهنځي استاد

تقریظ

د شرعياتو پوهنځی محترم ریاست ته!

د محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" درسي کتاب چې د عصري پوهنځيو درېیمو ټولګيو لپاره يې د پوهندوی علمي رتبې څخه د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د ترفيع لپاره (د اسلام اخلاقي نظام) تر عنوان لاندې ليکلې دی، ستر پايه

مې ولوست او غواړم چې د نوموړي درسي کتاب په هکله خپل نظر په لاندې ټکو کې څرگند کړم:

ما د دغه کتاب ټوله محتوی له لومړۍ کرښې څخه نيولې بيا تر وروستۍ کرښې پورې، هره کرښه او کلمه په دقت سره ولوستله، په رښتيا چې محترم پوهندوی سيد احمد "فاطمي" په دې لېکنه کې ډير زيار اېستلی او نوې مفاهيم يې را برسېره کړي دي.

محترم لېکوال د لېکنې په دوران کې علامات الترقيم (ليک نښې) په پوره دقت سره مراعت کړي دي، چې لوستونکې سره د مفهوم په پوهاوي کې مرسته کوي.

د دوی دغه درسي کتاب يوه مقدمه، څلور فصلونه او په پای کې په معياري توگه د مآخذونو فهرست راوړل شوې دی، په مقدمه کې يې د موضوع مطابق خبرې کړي دي او د ليکنې اړتيا ته يې اشاره کړې ده.

په لومړي فصل کې يې د اخلاقو تعريف او د هغوې ځای او مقام په اسلام کې په مدلل توگه د قرانکریم او احاديثو په رڼا کې څيړلي دي په دويم فصل کې يې د ځينو اسلامي معتقداتو آداب او اخلاق په مفصله توگه روښانه کړي دي چې استناد يې په اسلامي شريعت کړېدی او بيا په درېيم فصل کې يې د اسلامي شريعت له نظره ځينې ښه اخلاق څيړلي دي چې پېژندنه يې پر هر محصل لازم دی او په څلورم فصل کې د اسلامي شريعت له نظره ځينې ناوړه اخلاق په گوته شويدي که څه هم په اسلامي فقه او تعليماتو کې دغسې ډول، ډول کتابونه ليکل شوي او څيړل شوي خو په داسې مشخصه بڼه چې د پوهنتونونو د عصري پوهنځيو لپاره ليکنه وي، چا دا کار نه دی کړی او که کړي يې هم وي چندان معياري نه دي.

محترم پوهندوی سيد احمد "فاطمي" خپل کتاب په روانه پښتو ژبه ليکلی دی جملې يې روانې او عام فهمې دي، تعقيد لفظي او معنوي نه لري، نو په دې

اساس که محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" د ترفیع نور شرایط بشپړ کړي وي، ددې اثر لیکلو سره د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د جگېدو استحقاق لري، هیله ده لوړو مقاماتو ته پېشنهاد شي.

په درنښت

پوهنوال مسعود "نېکبخت"

د ننګرهار پوهنتون استاد

د پېل خبرې

له هر څه وړاندې دکائناتو د خالق ډیر شکر اداء کوم چې ما کمزوري انسان ته يې (د اسلام اخلاقي نظام) تر عنوان لاندې د درسي کتاب د تالیفولو توفیق راپه برخه کړ.

په دوهم قدم کې ټولو هغو ورونو ته د الله تعالی څخه د دینا او اخرت بریالیتوب غواړم چې ماسره يې د دی کتاب په لیکولو کې مرسته کړې په ځانګړي توګه د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي مشر استاد محترم پوهاند

محمد ابراهيم "نورزی" صاحب او د ننگرهار پوهنتون د شرعياتو پوهنځي مشر استاد محترم پوهنوال دكتور قاري دل آقا "وقار" صاحب او د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د عربي خانگي مشر استاد محترم پوهنوال مسعود "نيکبخت" صاحب.

نوموړو دريو تنو د لوړو علمي رتبو لرونکو استاذانو چې د لوړو زده کړو وزارت د لوايحو مطابق ذکر شوی درسي کتاب ورته راجع شوی ؤ، د خپلو زياتو عملي مصروفيتونو او مشغوليتونو سره، سره هر يوه په خپل وار خپل ډېر قيمتي وخت زما ددې کتاب په اصلاح کولو کې لگولی، د دې کتاب هر کرښه او هر جمله يې په ډېر غور سره لوستې او په هکله يې ما ته ډېرې قيمتي علمي مشورې او لارښوونې کړي دي بالاخره دا دی د درسي کتاب په ښه گرانو لوستونکو ته وړاندې شو.

بيا هم که زما په دې ليکنه کې کومه سهوه، خطاء، کمی، زياتی يا ننگر تيا موجوده وي درنو لوستونکو څخه په ډېر احترام غواړم چې د خپل اسلامي مسئوليت په اساس ما ورته متوجه کړي ترڅو يې اصلاح کړم.

پوهنوال سيد احمد (فاطمي)

د لومړي چاپ مقدمه

الحمد لله الكريم الرزاق، والصلاة والسلام على من بعث لاتمام مكارم الاخلاق وعلى اله وصحبه ومن تبعهم باحسان الى يوم التلاق اما بعد :

د لوړو زده کړو محترم وزارت لخوا د دولتي او شخصي پوهنتونو نو ټولو عصري پوهنځيو کې د اسلامي ثقافت مضامين د ځوانانو سالمې اسلامي روزنې په منظور درسي کړيکولم کې ځای په ځای شوي دي چې د دغه ثقافتي مضامينو له جملې څخه يو يې هم د (د اسلام اخلاقي نظام) مضمون دي چې د پوهنتونونو د عصري پوهنځيو د درېيمو ټولگيو په لمړي سمسټر کې اونی.

کې اوسمهال د یو درسي ساعت په توګه تدریسېږي دا چې په ننگرهار پوهنتون کې د نوموړي مضمون لپاره درسي کتاب وجود نه درلود او د یاد مضمون په اړه زموږ هېواد کې ډېرې لږې لیکنې شوي چې هغه هم په هغو معیارونو برابرې نه دي چې د پوهنتون د درسي کتاب په توګه ومنل شي نو د ننگرهار پوهنتون د شرعياتو پوهنځي د اسلامي ثقافت څانګې ماته دنده و سپارله چې د پوهندوي علمي رتبې څخه د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د ترفيع لپاره د (د اسلام اخلاقي نظام) مضمون لپاره درسي کتاب ولیکم د یاد درسي کتاب لپاره مفردات داړوندې څانګې لخوا وټاکل شول چې د پوهنځي د علمي شورا له تائید وروسته د لوړو زده کړو د محترم وزارت د اکاډمیکو چارو محترم ریاست ته د موافقې لپاره واستول شول چې دهغوی له تائید وروسته مې د نوموړي کتاب په لیکلو پیل وکړ.

البتۀ د اسلامي اخلاقي نظام اهمیت او ارزښت په دې کې دی چې د ټولو انسانانو نیکمرغي او بدبختي ورپورې تړل شوی هغه په دې ترتیب چې په اسلامي اخلاقو عمل کول د اخروي ګټو ترڅنګ بېشمیره فردي او ټولنیزې دنيوي ګټې منځ ته راوړي او د اسلامي اخلاقو تر پېښو لاندې کول د ګڼ شمېر اخروي بدبختیو بر سیره ډیر زیات فردي او ټولنیز دنيوي کړاونه زیږوي، نن سبا چې زموږ ګران هېواد څه د پاسه درې لسیزې د جنگونو او کړاونو اور کې سوزي او د سیاسي، اقتصادي او اجتماعي ستونزو په سمندر کې لاهو دي اصلي لامل یې زموږ د هېوادوالو په عملي ژوند کې د اسلامي اخلاقو نشتوالې دی کچېرې زموږ هېوادوال خپل ژوند په اسلامي اخلاقو ودروي او د ژوند په ټولو برخو کې اسلامي اخلاق عملي کړي یقیناً زموږ هېواد او ټولنه به د ټولې نړۍ د انسانانو لپاره د ژوند په ټولو اړخونو کې د سوکالۍ، پرمختګ، ورورولۍ او خوښۍ ډېره ښه بیلګه وګرځي، په حقیقت کې نن ورځ ډیرو مسلمانانو اسلامي اخلاق هیر کړي دي هغه اخلاق چې انسانان د دنيوي

او اخروي نیکمرغیو او چتو درجو او مرتبو ته رسوي او دعزت، شرف او وقار لوړ مقام ورته حاصلوي او ددی اخلاقو څخه سرغړونه او غفلت انسانان د بدبختۍ ژورې کندی ته غورځوي او د دنیوي او اخروي ذلتونو او کړاوونو بحر کې یې لاهو کوي.

د پوښتنيو ټکو په پام کې نیولو سره زه دی ته وهڅیدم چې د خپلې ټولنې په وړاندې د خپل اسلامي مسئولیت په اساس د اسلام اخلاقي نظام عنوان لاندې خپلو گرانو محصلینو ته درسي کتاب ولیکم البته ددی درسي کتاب له لوستلو څخه مقصد دا ندی چې محصلین یواځې اسلامي اخلاق وپیژني الفاظ او معناگانې یې زده کړي بلکې اصلي هدف او مراد ور څخه دادی چې دوی خپل ټول ژوند په اسلامي اخلاقو ودروي چې په داسې کولو سره به ټولې نړۍ کې تر ټولو غوره انسانان همدوي وگرځي.

د ذکر شوي مضمون د درسي ساعتونو په نظر کې نیولو سره می ډیره هڅه کړې چې د کتاب حجم ډېر غټ نشي نو له همدی امله می اهم مسائل په لنډو ساده الفاظو شرحه کړي، هرې موضوع کې مې د ډېرو قراني آیتونو او حدیثونو له ذکر کولو ډډه کړې یو یا دوه قراني آیتونه او حدیثونه می د بیلگې په توگه بیان کړي دي همدارنگه هره موضوع کې مې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابو کرامو داخلاقو ډیرې بیلگې نه دی ذکر کړي بلکې د موضوع د وضاحت لپاره می یو یا دوو مثالونو باندې بسنه کړې، د قراني آیتونو ژباړه مې په ډېر دقت سره د معتبرو پښتو تفسیرونو څخه را نقل کړې او د نبوي احادیثو په ترجمه کولو کې مې په پوره امانتداری د ژباړی اصولو او مقرراتو ته ځانگړی توجه کړی، موضوع پورې اړونده مسائل مې د مهمو معتمدو مصادر و او مراجعو څخه راټول کړي چې په دی اساس ویلی شم چې په دی کتاب کې مې چې د اخلاقو په اړه هره خبره کړې منشأ یې قراني آیتونه او نبوي احادیث دي، د کلماتو او جملو په ترکیب کې مې ساده او آسانه لاره خپله کړې ترڅو هر لوستونکي ورباندې په آسانې پوه شي بالاخره یاد درسي کتاب مې په څلورو فصلونو کې تیار کړ په لمړي فصل کې مې د اخلاقو او ادابو تعریف وکړ او د اسلام له

نظره د اخلاقو مقام او منزلت مې شرحه کړې ، په دوهم فصل کې مې ځينو اسلامي معتقداتو سره اخلاق او اداب په ګوته کړې دي په دريم فصل کې مې د اسلامي شريعت له نظره ځينې مهم بڼه اخلاق بيان کړي دي او په څلورم فصل کې مې د اسلام له نظره ځينې مهم ناوړه اخلاق شرحه کړې دي ، الله تعالي دي زما ټولې هغه هڅې چې ددې کتاب په ليکلو کې مې سرته رسولې د خپلې رضا د حاصلولو لپاره وگرځوي او دغه کتاب دي د عصري پوهنځيو محصيلينو او ټولو لوستونکو لپاره ګټور کړي.

پوهنوال سيد احمد (فاطمي)

د ننگرهار پوهنتون ، شرعياتو پوهنځي استاد

د دوهم چاپ سريزه

د افغانستان د عام ولس او په ځانګړي توګه د با احساسه ځوانو محصيلينو وروڼو او خوښو د دين او ديني علومو سره مينه او لېوالتيا ددې لامل شوه چې قدرمن استاذ (فاطمي صېب) يې دې ته اړېسته چې د کتاب په دوهم ځل چاپ کې ځينې مطالب ورزيات کړي ، البته د استاذ زياتو علمي او اداري مصروفيتونو هغه ته ددې موقع نه ورکوله چې د غوښتونکو غوښتنو ته د عمل جامه ورواغوندي نو ما ته يې دنده وسپارله چې په دې مورد کې ورسره مرسته وکړم ، نو ما هم د الهي رضا د طلب په موخه د استاذ غوښتنه ومنله او محترم استاذ ته مې د اسلام د اخلاقي نظام د هغو مطالبو په اړه چې په افغاني ټولنه کې ورته زياته اړتيا لېدل کېده له مختلفو مراجعو څخه مواد آماده او په واک کې ورکړل ، او ددې زياتونې اصلي لامل دادی چې نن سبا د ديموکراسۍ داواز په اورېدو سره زموږ ډګران اسلامي هېواد ځينو ځوانانو او پېغلو داسې ناوړه اخلاق خپل کړي دي چې نه يواځې د اسلام د سپېڅلې دين د لارښوونو پر ضد دي ، بلکې د افغاني دود او کلتور سره هم سل په سلو کې ټکر لري ، که ددغو ځوانانو لپاره د اخلاقو اړوند ديني درسونه او لارښوونې نه وي نولري نه ده

چې دغه اسلامي هېواد په داسې يو هېواد بدل شي چې ديني معيارونه به پکې تر پښو لاندې او اسلامي اخلاقو څخه به په بشپړه معنا خالي شي ، غوره اخلاق د مسلمان له ځانگړتياؤ گڼل کېږي، د مسلمان بنايست او لباس دی، نوځکه خو د اسلام د بنسټان په پوره زيرکۍ او پلانيزه توگه غواړي چې مسلمان څخه دغه لباس وباسي ، بې حيا شي او په نتيجه کې دايمان له سرمايې محروم شي، دغه کتاب چې ستاسې په لاس کې دی په روانه پښتو ژبه ليکل شوی دی قراني ايتونه او نبوي احاديث يې زور او زېر لري او ددې لپاره چې زموږ مسلمانان ورورنه او خوښېدې يې د عربي الفاظوپه لوستلو د ثواب مستحق شي په کتاب کې ليکل شوي دي ، خو بيا په پښتو ژبه ژباړل شوي دي او د ژباړې لپاره يې ځانگړې فانت کارول شوی دی، نودهر چا د استفادې وړ دی او هر چا ته چې په لاس ورځي هيله ده چې په خپلو کورونو، مساجدو، عامو مجالسو کې ولوستل شي ځکه که د مسلمان موجوده حالت وگورو نو نه يواځې دا چې په اخلاقي لحاظ ډېرې کمۍ لري بلکې د ژوندانه په هره برخه کې له دين څخه ناخبره دي ، او په دې ښه پوهېږي چې له دين څخه ناخبري د قيامت په ورځ د الله تعالى په دربار کې د سوال او جواب پر مهال د خلاصون عذر نه شي کېدی، نو ددغو اسلامي لارښوونو په اورېدو سره به کېدای شي الله تعالى د ځينو مسلمانانو منفي حالت مثبت لوري ته وگرځوي او د الله تعالى درحمت مستحق به وگرځي ، څرنگه چې مخکې يادونه وشوه په موجوده نوي چاپ کې نوي درسي مطالب ورزيات شوي دي نو په دې وجه د کتاب په اخر کې يو فصل زيات شوی دی ، البته دا چې دغه کتاب د افغانستان د لوړو زده کړو په درسي نصاب کې شامل او د يو سمستر لپاره د يو مضمون په توگه لوستل کېږي نو د زياتو مطالبو د ځاي پر ځاي کولو گنجائش پکې نشته.

ديادونې وړ ده چې دغه ليکنه يو انساني کوشش دی له کمۍ او خطا څخه به خالي نه وي نو له محترمو لوستونکو او په ځانگړي توگه له محترمو مدرسينو استاذانو څخه

په درنښت هيله ده چې د خطا په ليدو سره د اصلاح په خاطر پر خپل وخت قدرمن استاد (فاطمې صېب) ته خبر ورکړي.

په بشپړ احترام
پوهنمل شېرزاد (عزيزي)
د ننگرهار پوهنتون شرعياتو پوهنځي استاد

لومړۍ فصل

داخلاقو او ادابو تعريف او حکمتونه

- ۱- داخلاقو او ادابو تعريف
- ۲- دانسان په ژوند کې داخلاقو او ادابو ارزښت
- ۳- د اسلام په سپېڅلي دين کې د ښو اخلاقو مقام او منزلت
- ۴- د اسلام داخلاقي نظام ځانگړتياوې
- ۵- د ښو اخلاقو د خپلولو لارې چارې
- ۶- د اسلام د اساسي ارکانو سره داخلاقو تړاو څخه

۱- د اخلاقو او ادابو تعريف:

د اخلاقو لغوي تعريف:

اخلاق د خُلق جمع ده، عادت، خوي او طبيعت ته ويل کېږي (۷۲۸:۱۷).
ابو رغب اصفهاني وايي: خُلق (دخا په زور) او خُلق (دخا په پېښ سره) دواړه له يو اصل څخه دي البته خلق دخا په زور سره د انسان ظاهري شکل او صورت ته ويل کېږي چې په سترگو وليدل شي، او خُلق دخا په پېښ سره د انسان خوي او عادت ته ويل کېږي چې په بصيرت او پوهې سره دهغې ادراک کېدی شي.
(۱۲۴:۴۳)

د اخلاقو اصطلاحي تعريف:

علماء د اخلاقو تعريف په بېلا بېلو الفاظو سره کړي چې د ټولو تعريفونو معنی يوه ده مونږ دلته دوه تعريفونه د بېلگې په توگه ذکر کوو.
د نړۍ نامتو عالم امام غزالي د اخلاقو تعريف په دې الفاظو سره کړی دی:
اخلاق د انسان په نفس کې ټينگ ځاي په ځاي شوي حالت ته وايي چې دهغې پوسيله فکر کولو ته له اړتيا پرته عملونه په اسانۍ ترسره کېږي. (۴۲:۱۳).
د نړۍ بل مشهور عالم دکتور عبدالکريم زیدان اخلاق په دې الفاظو سره تعريفوي ((اخلاق د انسان په نفس کې د ځاي په ځاي شوو معانيو او صفاتو مجموعه ده چې د هغې په رڼا کې يو فعل انسان ته ښه يا بد ښکاري چې په نتيجه کې نوموړی فعل سرته رسوي او يا ورڅخه منع کېږي)). (۷۹:۱۰)

داد ابو لغوي تعريف:

اداب دادب جمع ده چې په لغت کې دبللو په معنا راځي. (۹۳:۵).

داد ابو اصطلاحې تعريف:

علماء د آدابو تعريف په بيلا بيلو الفاظو سره کړی دی چې د ټولو تعريفاتو معنا يوه ده مونږ دلته دوه تعريفونه د بېلگې په توگه ذکر کوو.

۱: ادب د داسې قول او فعل ترسره کولو ته وايي چې شريعت کې ستايل شوي وي. (۲۳:۱۴).

۲: ښه اخلاق په عمل کې پلي کول ادب بلل کېږي. (۲۳:۱۴).

اخلاق او اداب په يوه معنا دي:

داخلاقو او ادابو د پورتنیو تعريفاتو څخه څرگنده شوه چې اداب ښو اخلاقو څخه راوتلو عملونو ته ويل کېږي له همدې لامله د مفسرينو، محدثينو او فقهانو له نظره ښه اخلاق او اداب يوشان الفاظ دي د دواړو ترمنځ کوم ځانگړی توپير نه ترسترگو کېږي، يودبل په عوض استعمالېدلی شي همدا لامل دی چې د حديثو په معتبرو کتابونو کې د (کتاب الاداب) عنوان لاندې هغه مسائل ځای په ځای شوي چې اخلاقو پورې تړلي دي، له دې برسیره امام بخاري اسلامي اخلاقو کې ځانگړی کتاب ليکلی دی چې نوم يې پرې (الادب المفرد) ايښی دی او د فقهی لویو کتابونو کې دی (کتاب آداب القاضی) په نوم يو کتاب موجود دی چې پکې هغه مسائل ځای پر ځای شوي دي چې د قاضي اخلاقو پورې ارتباط لري، لکه څرنگه چې ځينو مفسرينو د

﴿۱: الدال قلم سورت، ایت ۴﴾

اېت شريف كې "خلق" د ادب په معنا سره ژباړي او د ذكرشوي ايت داسې ترجمه كوي: اى محمد! (عليه السلام)! بيشكه چې ته د لوى ادب خاوند يې (۵۱۷:۴).

البته ښه اخلاق او اداب په اسلام كې ځانگړې حدود او اندازې لري كه چېرې دخپلو مشخصو حدودو څخه بهر شي بيانښه اخلاق او اداب په بدو اخلاقو او ادابو بدلېږي د بېلگې په توگه د شريعت په چوكاټ كې د مال مصرفول سخاوت بلل كېږي چې ښه خلق او ادب دى خو كه چېرې د مال مصرفول له شرعي حد څخه زيات شي بيا اسراف بلل كېږي چې بد خلق او ادب گڼل كېږي، همدارنگه كه چېرې د شرعي حد څخه لږ شي مصرفول بخل بلل كېږي چې داهم بد خلق او ادب دى. په همدې ترتيب تواضع او عاجزي د ښو اخلاقو څخه بلل كېږي چې ځانته ټاكلي شرعي حد لري كه چېرې د خپل شرعي حد څخه زيات شي بيا سپكوالي او ذلت باندي بدلېږي چې بد خلق او ادب دى او كه چېرې د خپل شرعي حد څخه لږ شي بيا تكبر نومول كېږي چې ډير بد خلق او ادب گڼل شوى دى (۵۱۹:۳).

د پورتنيو څرگندونو څخه په ډاگه شوه چې ټول هغه كارونه چې اسلامي شريعت ورته ښه كارونه ويلې دي ښه اخلاق او اداب گڼل كېږي او ټول هغه كارونه چې شريعت ورته بد كارونه ويلې دي بد اخلاق او اداب نومول كېږي، چې پدې اساس نن سبا چې زموږ په ټولنه كې ځينې خلك داسې فكر كوي چې ښه اخلاق يواځې د پټه ويل كېږي چې يو څوك چاسره نرم سلوك او په ورين تندي چلن وكړي او بد اخلاقه سړى هغه چاته ويل كېږي چې خلكو سره تنده رويه كوي په حقيقت كې دغه ډله خلك د ښو او بدو اخلاقو په مفهوم ندي پوه شوي ځكه ځينې وختونه د ځينو اشخاصو سره نرم سلوك د ښو اخلاقو څخه نه شميرل كېږي بلكې د بدو اخلاقو څخه گڼل كېږي (۱۳۲:۱۲).

همدا وجه ده چې کله اسامه بن زيد رضي الله عنه نبي عليه السلام ته د بني مخزوم د قبيلې د هغه نبخې په رابطه سفارش وکړ چې د غلا په لامل يې لاس قطع کېده نبي عليه الصلاة والسلام ورباندي ډېر په قهر شو (۲۴:۱۲).

همدارنگه کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپل کور د يوې خونې په پردو کې د ژونديو موجوداتو تصويرونه وليدل ډېر په غصه شو او ذکر شوي پردي يې وشلولې (۲۰۰:۱۲).

د انسان په ژوند کې داخلاقو ارزښت:

د اخلاقو له تعريف څخه څرگنده شوه چې د انسان ښه او بد چلن د هغه د اخلاقو څخه سرچېنه اخلي په دې اساس ويلى شو چې د انسان ښه او بد سلوک د هغه په زړه کې د باطني صفاتو او معانيو څرگندونه کوي همدا وجه ده چې امام غزالي د اخلاقو ارزښت په اړه ويلى دي (د انسان په زړه کې چې هر راز حالت يا صفت ظهور وکړي د هغې اغېزې ضرور د هغه په ظاهري اعمالو باندي برسېره کېږي تر دې چې د انسان د ظاهري اعضاؤ هېڅ حرکت د هغه د باطن يا زړه د موافقت څخه پرته صورت نه مومي) (۴۲:۱۳).

معنا دا چې اخلاق د کارونو او ويناؤ په هکله داسې ژور فکر، تدبير، او لارو چارو ته ويل کېږي چې د انسان په دماغ او زړه کې ځاي نيولى وي بيا د همدې فکر او تدبير پر اساس له انسان څخه عملونه صادرېږي نو که د انسان په زړه کې ښه فکر او تدبير ځاي ونيسي ښه عملونه سرته رسوي او که بد فکر او تدبير ځاي ونيسي بدو چارو او ويناؤ ته اقدام کوي نو ويلاي شو چې اخلاق د انسانانو د عملونو سرچينه ده، چې د انسانانو په زړونو او دماغونو کې ځاي لري داخلاقو او عملونو مثال د انسان لپاره داسې دی لکه تخم او نبات، لکه نبات چې له تخم څخه رازرغونېږي دغسې عملونه د انسانانو په زړه کې د موجوده اخلاقو څخه راپورته کېږي نو که زړه کې ښو اخلاقو ځاي نيولى وي

ښه عملونه به ورڅخه صادرېږي او که بدو اخلاقو ځاي يولي وي بد عملونه به ورڅخه صادرېږي (۷۹:۱۰)

نو دا چې ښه عملونه په زړه کې د موجوده ښو اخلاقو څخه راوځي او بد عملونه له بدو اخلاقو سرچينه اخلي نو په دې اساس ښو عملونو ته ښه اخلاق او بدو عملونو ته بد اخلاق ويل کېږي.

نو څوک چې غواړي چې ټولنه له هر ډول فسادونو ، ناراميو ، اختلافاتو ، جنگونو ، دښمنيو او کینو څخه پاکه کړي . نو بايد چې په اسلامي تربيه د نفوسو په اصلاح باندې ټينگار وکړي ، اسلام موږ ته واضحه کړې ده چې دانسان د ژوند ټول حالات له نېک بختۍ او بدبختۍ اسانتيا او سختۍ ، پراخۍ او تنگۍ ، له سکون او نارامۍ ، عزت او ذلت څخه نيولي او داسې نورو پوري ټول د نفوسو تر بدلون پوري تړلي دي الله (ج فرمايي ((إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد ۱۱)))

حقيقت دادي چې الله ديو قوم حالت نه بدلوي ترڅو چې هغوي دخپلو ځانونو په گرويوگنو کي بدلون رانه ولي.

نو ځکه خو زموږ ستر لارښود اود الله تعالی استازي محمد مصطفی (صلی الله علیه و سلم) دانسانانو په اخلاقو خواروي وکړه دهغوي اخلاق يې جوړ کړل نو عملونه خود په خپله جوړ شول، بيا نو د پوليسو تعقيب ته اړتيا نه وه کله به چې انساني خطا ترې صادره شوه نو په خپله به محمدي محکمې ته حاضرېدل او داخرت دورځې د حساب او پوښتنې له وېرې به يې په دنيا کې د جزا غوښتنه کوله.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو په نتيجه کې بې شمېره خلک په خپله خوښه له کفر څخه ووتل او د اسلام په سپېڅلي دين کې شامل شول ، د نبي عليه الصلاة والسلام د ښو اخلاقو له امله گڼ شمېر خلک د بدبختيو له

سمندره د سوکالۍ ساحل ته ورسېدل ، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس د روزل شويو صحابه کرامو د اسلامي اخلاقو ثمره وه چې اسلام د نړۍ شرق، غرب، شمال او جنوب ته ورسېدو، په هر کلي کې د اسلام ډيوه بله او د کفرو جهالت تياره ورکه شوه ، د اسلامي اخلاقو په لباس د پوښل شوو تاجرانو د اسلامي اخلاقو برکت ؤ چې د نړۍ په ډيرو لرو برخو کې کافران په خپله خوښه لښکرې لښکرې د اسلام په دين کې شامل شول چې پدې اساس ويلې شو چې د اسلام سپېڅلې دين ته د کافرانو د جلب او جذب ډېره اهمه اغيزمنه وسيله اسلامي اخلاق دي، نن سبا چې دنړۍ مسلمانان د ستونزو سمندر کې لاهو دي اصلي لامل يې د دوي په عملي ژوند کې د اسلامي اخلاقو نشتوالي دي ، د اوسني وخت د مسلمانانو د غېر اسلامي اخلاقو له امله کافرانو د اسلام له نوم څخه کرکه راځي او ډلې ډلې مسلمانان د اسلام دين پريږدي کافران کېږي چې په دې ترتيب ويلې شو چې د نړۍ د اوسيدونکو نيکبختي او بدبختي اسلامي اخلاقو پورې تړلي هغه داسې چې که مسلمانان په اسلامي اخلاقو ځانونه ملبس کړي د نړۍ ټول انسانان به سوکاله ا و ارام ژوند وکړي خو که د مسلمانانو عملي ژوند د اسلامي اخلاقو څخه بې برخې وي د نړۍ انسانان به له کړاوونو څخه ډک ژوند ترسره کوي.

په اسلام کې د بنو اخلاقو مقام او منزلت:

د اسلام په سپېڅلي دين کې اخلاق زيات ارزښت او ډېر لوړ مقام لري، د دين احکام اونصوص په دې گواهي ورکوي چې د اسلام دين پر غوره اخلاقي معيارونو ولاړ دی او مسلمانان يې په بېلابېلو طريقو د بنو اخلاقو خپلولو او بدو اخلاقو څخه ځان ژغورني ته په ټينگه رابللي دي، او دهغې ارزښت يې ورته بيان کړی دی، په لاندې توگه له هغو دلايلو څخه په لنډه ډول يادونه کوو چې په کې د بنو اخلاقو ارزښت بيان شوی دی:

(۱) درسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) راتگ دنبو اخلاقو دبشپړولو لپاره:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) پخپله فرمایي: ((إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ)). (۱۳۷:۳۲). په ځینو نورو احادیثو کې صَالِحَ الْأَخْلَاقِ پر ځای د مکارم الاخلاق الفاظ ذکر شوي دي.

یقیناً زه د دې لپاره استول شوی یم ترڅو غوره اخلاق بشپړ کړم

(۲) ښه اخلاق د قیامت په ورځ دانسان د نېکیو پله درندوي:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمایي: ((مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ)) (۴۱۹:۲۵).

د نېکو اعمالو په تله کې له ښو اخلاقو پرته بل کوم شی دروند نشي کېدی.

۳- ښه اخلاق د ایمان د کمال لامل دي:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمایي: ((أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا)). (۲۴، ۲۹۲).

د ایمان په اعتبار تر ټولو کامل هغه خلک دي چې ښه اخلاق ولري.

۴- الله تعالی د غوره اخلاقو لرونکو سره محبت لري.

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمایلي دي:

((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ، وَيَكْرَهُ سَفْسَاقَهَا)) (۱۵۱:۲۹).

الله تعالی د ښو اخلاقو څښتنان خوښوي او بد اخلاقه خلک بد گڼي.

ربه زه دې په ډېر ښه شکل جوړ کړی یم اخلاق مې هم ښکلي کړي.

۵- ښه اخلاق د غوره ایمان نښه ده:

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) فرمايې:
 ((إِنَّ مِنَ الْإِيمَانِ حُسْنَ الْخُلُقِ، وَأَفْضَلُكُمْ إِيمَانًا)) (۳۳، ۲۰۰).
 غوره اخلاق د ايمان برخه ده، او په تاسې کې د غوره اخلاقو درلودونکي د غوره
 ايمان درلودونکي دي.

۲- غوره اخلاق نيکي ده:

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) فرمايې:
 ((الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ
 يَطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ.)) (۲۳، ۴۰۳).

نيکي غوره اخلاق دي او گناه هغه ده، چې زړه دې ترې کرکه کوي او دا بد گنې
 چې خلک پرې خبر شي.

۷- بد اخلاقه انسان حقيقي مفلس دی:

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) له صحابه کرامو پوښتنه کوي:
 أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لَا دِرْهَمَ
 لَهُ وَلَا مَتَاعَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُفْلِسُ مَنْ
 أَمْتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاتِهِ وَصِيَامِهِ وَزَكَاتِهِ وَيَأْتِي قَدْ
 شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا
 فَيَقْعُدُ فَيَقْتَصُّ هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ
 حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْتَصَّ مَا عَلَيْهِ مِنَ الْخَطَايَا أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ
 فَطَرَحَ عَلَيْهِ ثُمَّ طَرَحَ فِي النَّارِ (۲۳، ۴۵۹).

تاسې پوهېږئ چې مفلس څوک دی؟ هغوي ځواب ورکړ، زموږ په منځ کې مفلس هغه
 څوک دی چې پېسې او مال ونه لري، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: زما

دامت (حقيقي) مفلس هغه څوک دی چې د قيامت په ورځ به له ډېرولمونځونو زکاتونو او روژو سره راشي، خو چا ته به يې ښکېځل کړي وي، په چا پورې به يې تهمت تړلی وي، د چا مال به يې خوړلی وي، د چا وينه به يې تويه کړې وي، څوک به يې (په ناحقه) وهلی وي، نو دهغه ښکې به يو بل ته د غچ په توگه ورکول شي، کله چې دهغه ښکې مخکې له دې چې دخلکو د غچ اخستنې لړۍ پاي ته ورسېږي ختمې شي، نو دهغوي گناهونه به راوختل شي او پرده به ورواچول شي، او بيا به دغه شخص اور ته وغورزول شي.

۸- يوه ښځه دېدو اخلاقو له کبله جهنم ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ فُلَانَةَ يُذَكِّرُ مِنْ كَثَرَةِ صَلَاتِهَا وَصِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا غَيْرَ أَنَّهَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ ((هِيَ فِي النَّارِ)) قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ فُلَانَةَ يُذَكِّرُ مِنْ قَلَّةِ صِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا وَصَلَاتِهَا وَإِنَّهَا تَصَدَّقُ بِالْأَثْوَارِ مِنَ الْأَقْطِ وَلَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ ((هِيَ فِي الْجَنَّةِ)) (۳۷، ۳۴).

ابوهريره (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې يو سړي وويل اي د الله تعالى رسول (صلى الله عليه واله وسلم) هغه فلانۍ ښځه چې دلماڅه، روژې، او صدقو نوم لري، خو په ژبه گاونډيانو ته ضرر رسوي، وې فرمايل: هغه په اور کې ده، بيا يې وويل چې فلانۍ دروژې او صدقو او لمانځه يادونه يې کمه کېږي خو گاونډيانو ته په ژبه ضرر نه رسوي، وې فرمايل: هغه په جنت کې ده.

دا او دې ته ورته نور بې شمېره نبوي احاديث په اسلام کې د ښو اخلاقو په ارزښت دلالت کوي او مسلمانان د ښو اخلاقو خپلولو ته سوقي تشويقوي يې ترڅو د غوره اخلاقو په خپلولو سره د دنيا او آخرت کاميابۍ ترلاسه کړي.

د اسلام دا اخلاقي نظام ځانگړتياوې:

په دې کې شک نشته چې د امتونو او دهغوي داخلاقو ترمنځ ژورې اړیکې وي ، ځکه خو پر دغو اخلاقو سره ديو امت تمدن له نور و څخه جلا کېږي ، د مثال په ډول غربي تمدن باندې مادي جانب غالب دی او روحي جانب ته يې هيڅ توجه نشته ، په دغه ټولنه کې يو فرد په کامله معناله روحي فقر سره مخ دی ، او مثال يې هغه وږي او تېري ته ورته دی چې د خوراک او څښاک په لټه کې وي ، تر څو خپله لوږه او تنده پرې رفع کړي ، له دې امله په دوي کې د عدم احساس مرض خپور شوی او د ژوند هدف ورڅخه ورک شوی دی ، دوي دانساني ژوند هدف يواځې په دنيا کې خوراک او څښاک گڼي او له مرگ څخه وروسته ژوندون باندې ايمان نه لري.

اسلامي تمدن په بشپړه معنا له غربي تمدن سره توپير لري ، په اسلامي تمدن کې مادي او روحي جانب دواړه څنگ په څنگ پرمخ وړل کېږي ، يو لوري ته پر بل ترجيح نه ورکوي ، د جسم مادي حقوق پېژني خو ترڅنگ يې روحي جانب هم له پامه نه غورزوي ، نو گورو چې اسلامي اخلاق ژوندی شکل وي چې د انساني طبيعت په مختلفو ابعادو کې مجسم کېږي ، نو ويلاي شو چې اسلامي اخلاق د ځينو داسې ځانگړتياؤ څخه برخمند دی چې په نورو مذهبو اديانو ، فلسفو ، ټولنو او فرهنگونو کې نه ليدل کېږي ، چې په لاندې توگه له ځينو ځانگړتياؤ څخه په مختصره توگه يادونه کوو:

۱- اسلامي اخلاق له سليم فطرت څخه سرچينه اخلي:

که موږ قران ته ژور نظر واچوو وبه وينو چې په زيات شمېر ايتونو کې په فطرت باندې تکيه شوې ده ، فطرت هغه ذاتي احساس دی چې د مختلفو سلوکو ترمنځ په تميز کولو قادر دی ، څېر له شر او عدل له ظلم څخه بېلولاى شي ، ځکه چې ددې دين اساس په عدل او احسان ولاړ دی چې له هر ډول فحشاء او منکر څخه انسانان منعه کوي ، الله تعالى فرمايي:

((إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ... (النحل 90)

الله تعالیٰ په عدل او احسان کولو امر کوي.
 او بل ځای فرمایي: ((قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَاطِنٌ (الأعراف 33))

ته ورته ووايه چې زما رب هر ټول بې حيا کارونه حرام کړي دي ښکاره وي او که پټه.

دا او دې ته ورته ايتونه مسلمان له خپل وجدانه مخاطب کوي، چې له اخلاقي ضمير څخه په کار اخستنې سره د خبر او شر ترمنځ تمميز وکړي.

د قرآن کریم همدغو لارښوونو په رڼا کې موږ وينو چې دا اخلاقو بنسټيز قواعد چې ټولو پيغمبرانو هغې لوري ته بلنه کړې يو دي لکه: عدل، امر بالمعروف، نهی عن المنکر، احسان، صدق، امانتداري او داسې نور اخلاق چې سلیم فطرت هغې لوري ته مېلان لري او دهغې د ترسره کولو لپاره کار کوي، الله تعالیٰ انسان ته دغه فطرت ورکړ ترڅو هغه چارې پرې ترسره کړي چې مصالحو ته پرې ځان ورسوي، او ضرر پرې له ځانه دفع کړي، په ځينې څرگندو او پټو اسبابو يې هغه سره مرسته کړې ده لاره يې ورته وښوده، بيا يې استازي ورلېږل، کتابونه يې ورته رانازل کړل ترڅو مشکل احکام ورته واضح، او مجمل احکام ورته په تفصيل سره بيان کړي نو په دې ځای کې دوه ستر عوامل دي چې يو بل تکميلوي، يو د فطرت عامل او بل د شريعت عامل دی، لومړی عامل چې فطرت دی د زړه دروازي د دوهم عامل (شريعت) د قبلېدو لپاره پرانيږي، ځکه چې دغه د فطرت ذاتي غوښتنه ده.

الله تعالیٰ خپل بنده گان حق پېژندنې او خبر سره د محبت پر اساس پېدا کړي دي، تر ټولو لومړی د الله تعالیٰ معرفت او دهغه په ربوبيت باندې د اقرار محبت د انسان په فطرت کې اچولی دی، ځکه د الله تعالیٰ معرفت د هر خبر او هر حق پېل گڼل کېږي، رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمایلي دي: ((مَا مِنْ

مَوْلُودٌ إِلَّا يُؤَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ
يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بِبَهِيمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا
(مِنْ جَدْعَاءَ) (١٩، ١٤٣).

((هرمولود چې تولد ڪبي پر سپڻي فطرت تولد ڪبي، (پرفطري ايمان سره
تولد ڪبي) موراو پلاري، يا يهودي، يا نصراني، اويا مجوسي جوڙوي، لکه
يو خاڙوي چې له مور څخه روغ جوړ تولد ڪبي، چې هيڅ ڪمي پکي نه ليدل
ڪبي (وروسته بيا خلک دهغه غور يا لکي پرې کوي).

که بيا وروسته فطرت دفساد لاره غوره کوي، او يا له حق څخه گرځي او
يادمعرفت لاره ورکوي دابه ديو خارجي عارض لامل وي لکه رسول الله (صلى
الله عليه وسلم) چې ورته اشاره کړې ده، ((فابواه يهودانه ...)).

يعني موراو پلار دهغه دې لاري لامل گرځي، تربيه او روزنه هم دفطرت په
تغي کې ستر لامل گڼل ڪبي.
په حديث قدسي کې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) دغه موضوع داسې
توضيح کوي،

الله تعالى فرمايي ((وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ، وَإِنِّي
أَتَّهُمُ الشَّيَاطِينَ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَحَرَمْتُ عَلَيْهِمْ مَا
أَخْلَلْتُ لَهُمْ، وَأَمَرْتَهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أَنْزِلْ بِهِ
سُلْطَانًا)) (٢٣، ٢٤).

((ما خپل ټول بنده گان پر سپېڅلي فطرت پېدا کړي دي، شېطانان ورته راځي او له خپل دين څخه يې گرځوي، کوم شيان چې ما ورته حلال کړي دي هغه پرې حراموي، او کوم شيان چې ما پرې حرام کړي دي هغه ورته حلال گرځوي، هغوي ته امر کوي چې ماسره هغه څوک شريکان کړي چې ما پرې هيڅ دليل نه دی رالېږلی)). (۹۶-۲۰۰:۴۳)

۲- پر اخلاقي بنسټونو التزام د اسلامي عقيدې غوښتنه ده:
ددې جملې مطلب دادی چې اخلاقي کمزوري دایماني کمزورۍ نښه ده پردين کلکه عقیده ددې غوښتنه کوي چې مسلمان بايد دغښتو بنو اخلاقو څښتن وي، د اسلام دمقدس دين له ځانکړتياؤ څخه داده چې مسلمان په غوره اخلاقو دالتزام لوري ته رابولي، او اخلاقي مبادي ددين له بنسټونو او امرو څخه گڼي، يعنې هغه څه چې اسلامي اخلاق له نورو جلا کوي يو هم اخلاقو سره ددين ټينگه او پياوړي اړيکه ده، همدا لامل دی چې دلغت پوهان په زياتره ځايونو کې اخلاق په دين سره تعبيروي او زيات شمېر مفسرين چې ددې ايت (وانک لعلی خلق عظیم) معنا کوي، نو ليکي چې (انک لعلی دين عظیم)، رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) څخه چا ددين په هکله پوښتنه وکړه، هغه ورته په ځواب کې وويل: ((الإسلام حسن

(الخلق)). (۴۰، ۳۲۴). اسلام ښه اخلاق دي

الهي او امر مسلمان پر غوره اخلاقو مکلفوي په اخرت کې د ثواب لامل يې گڼي داهمال او مخالفت په صورت کې د عذاب وړ ، موږ گورو چې د غوره اخلاقو ستر مبادي لکه (عدل، وفاء، صدق او امانت) او ورسره په څنگ کې د دغو مباديو تفرعات يو شرعي مکلفيت گڼي چې مسلمان پرې ماموره شوی دی ، دغه معنا په دې حديث کې ښه څرگنده شوې ده چې فرمايي: (انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق)

يعنې: زما د بعثت اساسي موخه د غوره اخلاقو تکميلول دي. دالله (جل جلاله) رسول پر غوره اخلاقو چلېدل د ايمان د بشپړتيا يو لازمي شرط گڼي او دغه غوښتنه موږ د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په زيات شمېر احاديثو کې وینو چې د بېلگې په توگه لاندې يو احاديث ذکر کوو:

۱- رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: **عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ بِالْإِشْرَاقِ بِاللَّهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ** (۴۹۸، ۲۴).

د درواغو گواهې د شرک سره برابره ده، درې ځل يې وفرمايل.

۲- **مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا** (۲۲، ۲۲۵).

چا چې موږ سره خيانت وکړ له موږ څخه نه دی.

۳- **لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ** (۱، ۲۱).

په تاسې کې يو هم کامل مؤمن نشي کېدی ترڅو چې کوم شی د ځان لپاره خوښوي د بل لپاره يې خوښ نه کړي.

۵- **إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ قَالُوا وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ**

الْجَارُ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقُهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا بَوَائِقُهُ قَالَ
(شَرُّهُ). (٨٠، ٣٤).

رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وفرمايل: په الله تعالى مې دې قسم وي
مسلمان نه دی، بیا وفرمايل مسلمان نه دی، بیا يې وفرمايل: مسلمان نه دی
، صحابه کرامو وفرمايل: دا څوک دی يا رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ، وې
فرمايل: هغه گاونډي چې بل گاونډي دهغه له ضرر څخه په امن نه وي

٢- قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((الْحَيَاءُ وَالْإِيمَانُ قُرْنَا
جَمِيعًا ، فَإِذَا رُفِعَ أَحَدُهُمَا رُفِعَ الْآخَرُ)) (٢٩، ٤٧).

((ايمان او حياء دواړه يوبل سره تړلي دي کله چې کله چې يو له منځه ځي بل هم
ورسره له منځه ځي)).

٧- لِكُلِّ دِينٍ خُلُقٌ وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ)) (٣١، ٣٨٨).

هر دين ځانگړی اخلاق لري او داسلام اخلاق حياء ده.

٨- مَا آمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبَعَانًا وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ
يَعْلَمُ بِهِ)) (٣١، ٣١٤).

هغه څوک چې په خپله موږ ويده کېږي او دې ښه پوهیږي ترڅنگ يې گاونډي
وږې وي نو هغه په ما ايمان نه دی راوړی.

٩- مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ
وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ)) (٢٨، ٤٥٧).

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
(النحل 90)

الله تعالى د عدل بنېگنې او خپلوی پالنې حکم کوي او له بدۍ، بې حیايې او
زور، ظلم، خځه منع کوي هغه تاسې ته نصیحت کوي ترڅو تاسې درس واخلي

نبي کریم (صلى الله عليه وسلم) هم په عامه توگه بنو اخلاقو لوري ته بلنه
کوي او فرمایې: (اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّبِيلَ الْحَسَنَةَ
تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ) (۲۲:۲۲).

يعني: هر چېرته چې اوسي له الله تعالى څخه وويږېده، له بدۍ څخه
وروسته حتماً نیکې کوه، ځکه نیکې بدې له منځه وړي او خلکو سره ښه
سلوک کوه.

او د تفصیل مطلب دادی چې ښه اخلاق بشپړ تفصیل سره په اسلام کې بیان
شوي دي، له فردي ژوند څخه نیولې، تر ټولنیزو اړیکو، اقتصادي چارو
، تر سیاسته او د نظام تر جوړونې پورې (د ژوند په هره برخه کې، اسلام د ښو
اخلاقو غوښتنه کوي) تر څو خلک پوه شي چې ښه اخلاق کوم دي او بد کوم؟
ښه اخلاق د ژوند په چارو کې عملي او له بدو اخلاقو څخه ځانونه وژغوري
.۸۸:۴۹.

۴- اسلام د بدو اخلاقو مرتکبینو ته جزاء ټاکلې ده

د اسلام دا اخلاقي نظام بله ځانگړتیا داده چې څوک د کومې بد اخلاقي مرتکب
شي دهغه له پاره بې یا دنيایي او یا اخروي جزا ټاکلې ده، نو ځکه خو اسلام

د اخلاقو ذکر دامر او نهې په صيغه ذکر کړی دی او له الهي او امر و سرغړونه ، او دنوا هیو ارتکاب یې د عذاب سبب ښودلی دی نو په حقیقت کې دادیو قانون ښه غوره کوي نو ښه پر دې (داسلامي شریعت له امر و سرغړونه او دنوا هیو ارتکاب د جزا سبب گرځي). د مثال په ډول اسلامي شریعت د بل چا حق په ناجایزه توگه خوړل منع کړي دي نو که څوک په ناروا توگه د چا مال اخلي او یا غلا کوي دهغه لپاره یې جزا ټاکلې چې دهغه لاس باید غوڅ شي ، لکه چې الله تعالی فرمایي: ((وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)) (المائدة 38)

او غل که نړوي که ښځه ، د دواړو لاسونه پرېکړي ، دهغو دخپلې کړنې بدله ده ، او د الله تعالی له لوري د عبرت وړ سزا د الله تعالی قدرت پر ټولو غالب دی او هغه د پوهې او حکمت څښتن دی.

همدا راز که څوک د بل چا پورې تور تړي نو اسلامي شریعت دهغه لپاره اتیا درې جزا ټاکلې ده په دې شرط چې کوم گواه او شاهد ونه لري الله تعالی فرمایي:

﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ فِي شَهَوَاتِهِمْ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَنُّوا أَنَّهُم مُّلاقُوا رَبِّهِمْ أَعْلَفُوا لَإِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ بَعِيدٌ غَافِلٌ﴾ (النور ۲۴) ایت

هغه څوک چې پاک لمنو ، ښځو او نارینه و پورې د زنا تور تړي بیا څلور تنه شاهدان رانه ولي نو ووهئ (دغه تور تړونکي) اتیا درې او تر مرگه دهغوی گواهي مه قبلوئ او دغه تور تړونکي فاسقان دي.

په همدې توگه څوك چې په ټولنه كې دزنا په وجه فساد خوروي او انساني نسل ته زيان رسوي، جزاء يې داده چې (۱۰۰) درې ووهل شي الله جل جلاله) په دې اړه داسې حكم كوي .

سورة النور .

هغه ښځه او هغه سړي چې دزنا دعمل مرتكب شي هر يو له دواړو (۱۰۰) سل درې ووهي .

له همدې كبله اسلامي شريعت ټول مسلمانان مكلف كړي چې په ټولنه كې درزيله اخلاقو مخنيوي وكړي او په دې هكله بايد جدي گامونه پورته كړي ، دوېرې احساس ونه كړي او په دې اړه سستي غوره نه كړي .

كه دوي ددغو بد اخلاقيو او فسادونو په مخنيوي كې چپ پاتې شي نو نه يوازې داچې په ټولنه كې به ناوړه او بد اخلاق خپاره شي بلكې دمفسدينو ترڅنگ به صالحان او نيكو كاران به هم ورسره په عذاب كې ككړ شي، الله تعالى فرمايې :

سورة الانفال، ۲۵ ايت

له هغې فتنې څخه ځان وژغوري چې دهغې ناوړه اغېزه به په ځانگړې توگه په هغو خلکو پورې محدوده پاتې نه شي چې گناه يې كړي وي .

البته داسلام دغه اقدامات ددې لپاره دي تر څويوه داسې صالحه ټولنه رامنځ ته شي چې دعدل پر بنسټونو ولاړه وي، يو فرد پر بل تجاوز ونه كړي، دظلم او اخلاقي جرايمو مخنيوی وشي. ۹۲:۴۱

دنبو اخلاقو دخپلولو لارې چارې:

داسلام په دين کې دنبو اخلاقو دارزښت مقام او منزلت په اړه مو مخکې په تفصيل سره بحث وکړ، اوس دلته دا پوښتنه پيدا کېږي چې ښه اخلاق کسبي دي او که ذاتي صفات دي چې د هر مسلمان د پيدا ايښت سره سم پيدا شوي دي او د تغير او تبديل وړ نه دي؟ مونږ پورتنۍ پوښتنې ته په لاندې دوو ټکو کې ځوابوو.

۱. په عمومي توگه خو انسان تغير قبلوونکی دی کولی شي چې ښه اخلاق ځان کې پيدا کړي او له بدو اخلاقو څخه ځان وژغوري ځکه اسلام مسلمانان دخو اخلاقو په خپلولو مکلف کړي دي که چېرته دا کار نا ممکن و بيا مسلمانان پرې نه مکلف کېدل الله تعالى فرمايي: ﴿...﴾
 البقرې سورت، آيت (۲۸۲).

د توان څخه پورته الله تعالى انسان پريوکار نه مکلفوي.
 ۲. دالله تعالى دځانگړې پېرزوونې پراساس ځينی انسانان دتولد سره سم دنبو اخلاقو سره پېداکړی وي لکه رسول الله صلى الله عليه وسلم چې د عبد القيس د قبيلې مشر ته وويل: " يَا أَشَجُّ، إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ: الْحِلْمَ وَالْأَنَاءَ " فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا تَخَلَّفْتُهُمَا، أَوْ جَبَلَنِي اللَّهُ عَلَيْهِمَا؟ قَالَ: «بَلِ اللَّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا». قَالَ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَبَلَنِي عَلَىٰ خُلُقَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مسند احمد، (٣٧، ٤٩٠).

ای اشجه په تا کې دوه خصلتونه دي چې د الله تعالیٰ او د هغه د رسول ډېر خوښ دي ، یو حلم او بل اناة دی (حلم دې ویل کېږي چې یو انسان د غصې پرمهال خپل ځان کنترول کړي، کولای شي له مقابل لوري خپل غیچ واخلي خو صبر وکړي ، له انتقام اخستنی لاس په سر شي ، او له عجلې څخه کار وانخلي .او (اناة) په چارو له غور او فکر کولو څخه عبارت دی ، هغه څوک چې چارې په عجله نه ترسره کوي له بشپړې سنجیدګۍ څخه کار اخلي (اناة) بلل کېږي). هغه سړي وپوښتل: ای د الله تعالیٰ رسول (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نو موږو اخلاقو سره زه تولد شوی یم او که ما کسب کړي دي ؟نبی صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل:

الله تعالیٰ نو موږي اخلاق ستاد تولد سره سم ، تا کې پیدا کړي دي. نو پر دې اساس ویلای شو چې په عامه توګه غوره اخلاق کسبي دي او کېدی شي چې د ځینو اسبابو او وسایلو په کارونې سره چې وروسته به ترې یادونه وشي یو انسان د ښو اخلاقو څخه برخمن شي، او لږ ځلک داسې دي چې الله تعالیٰ دخپلو پېرزونو پراساس، د ښو اخلاقو سره تولد کړی وي ، نو انسان ته په کار دي چې هغه وسایل او اسباب وپېژني چې انسان پرې د ښو اخلاقو څښتن ګرځي چې د دغو وسایلو څخه ځینې په لاندې ډول ذکر کېږي:

۱- د ښو او بدو اخلاقو پېژندل:

مسلمان باید ښه او بد اخلاق و پېژني ځکه تر هغه پورې چې د ښو او بدو اخلاقو توپیر ونه شي کولی په ښو اخلاقو موصوفیدل او د بدو اخلاقو څخه ځان ساتل ورته ګران دی.

۲- د ښو اخلاقو په ګټو او د بدو اخلاقو په زیانونو پوهېدل:

ترڅو پوري چې مسلمان ته د بنواخلاقو گټې او د بدو اخلاقو زيانونه څرگند نه وي په بنواخلاقو سمبالېدل او د بدو اخلاقو څخه ځان ساتل ورته سخت وي.

۳- د نېکو ملگرو ملگرتيا: ملگرتيا، (اړيکې او ارتباطات) دانسان پر اخلاقو مثبتې او منفي اغېزې لري که انسان دايمان داره او د بنواخلاقو سره ارتباط ولري نو بڼه انسان به ورڅخه جوړشي او که بې ايمانه او بد اخلاقو خلکو سره ارتباط ولري نو بې ايمانه او بد اخلاقه انسان به ورڅخه جوړ شي، البته ملگري يواځې انسان نه، بلکې د زده کړې ځايونه، کتاب، مجله، اخبار، راډيو، تلويزون، تفرېح ځايونه، او داسې نور هغه اسباب او وسايل چې انسان ورسره شپه او ورځ سرو کار لري دانسان په اخلاقو بڼې او بدې اغېزې لري. نو ځکه رسول الله ﷺ خپل امت متوجه کوي او فرمايي: ((الرَّجُلُ عَلَى دِينِ حَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مَنْ يُخَالِلُ)) (۲۳، ۴۵۹).

هر تن د خپل ملگري په دين وي نو خپل ملگري ته دې وگوري چې په کوم دين دی.

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايي: (إِيَّاكَ وَقَرِينَ السَّوَاءِ فَإِنَّكَ بِهِ تَعْرِفُ) (۲۳۵، ۴۰).

له بد ملگري نه ځان وساته ځکه ته د همدې ملگري په وسيله پېژندل کېږي ددې حديث مقصود دادی چې له بدو دوستانو څخه ځان ساته او دهغوي مجالسو ته مه ورځه.

رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د نېک ملگري او بد ملگري انظور په ډېرو بنو الفاظو سره بيان کړېدی رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمايې: ((مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمَسْكَ وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ لَا يَعْدُمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمَسْكَ إِلَّا مَا تَشْتَرِيهِ أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ تَوْبَكَ أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا حَبِيشَةً. (۱۸، ۲۸۷)).

دښه ملگري او بد ملگري مثال داسې دی لکه دمشکو خښتن او داهنگرښی که دمشکو خښتن سره کېنې نودهغه څخه به حتمايوه گټه درورسیري يا به مشک په پیسو ترې واخلي او که نه نو ښکلي بوي به ترې درشي، د پښت ښی څخه به يا ستا بدن وسوزي او يا جامې او يا به ترې خراب بوی درشي.

۴- فاسده ټولنه کې له ژوند کولو څخه ځان ساتل:

نېکو او فاسدو ټولنو کې سکونت کول مستقيماً د اشخاصو پر اخلاقو ژورې اغيزې لري په حديث شريف کې راغلي چې يو سړي سل تنه وژلي و بالاخره يو عالم ته د تو بې کولو په نېت ورغلو عالم ورته وويل چې ستا توبه قبلېږي خو فلانی سيمې کې هستوگنه غوره کړه او په خپله منطقه کې سکونت پرېږده ځکه ستا سې سيمه بده سيمه ده (۱۶:۴۴).

۵- د نېک سړي پر نصيحت عمل کول:

انسان خپل عیبونه نه وينی خو نورو اشخاصو ته يې عیبونه په ډاگه څرگندېږي که چېرې يو څوک تاته لرم په گوته کړې چې ستا په جامو کې پټ دی د هغه ددې کار مننه او قدر داني کوي همدارنگه څوک چې تاته ستا بد اخلاق په گوته کوي د هغه هم مننه وکړه دا ځکه چې د لرم چېچلو څخه د بدو اخلاقو زیانونه

زيات دي همدا وجه ده چې عمر رضی الله عنه دهغه چاپه هکله چې عیوب یې ورته په گوته کوي فرمایي ((رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ عِيُوبِي.)) (۹: ۲۳).

الله تعالی د په هغه شخص رحم وکړي چې زما عیبونه ما ته په گوته کوي.

۲- پرېښو اخلاقو دانسان روزنه:

په ښو اخلاقو دانسان روزنه له یو انسان نه دښو اخلاقو څښتن جوړوي ځکه چې ډېر کم انسانان فطرتاً دښو اخلاقو سره تولد شوي وي دپوره عقل څښتن وي دتعلیم او تربیې پرته عالم روزل شوي وی له تادیب ورکولو پرته ددب څښتن وي لکه عیسی علیه السلام ، محمد رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) او داسې نور انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام.

یعنې عادي انسان دخبر او شر دقبلونې قابلیت او استعداد لري که چېرې په کورنۍ ، ټولنه ، مکتب ، پوهنتون ، او نورو تربیت ځایونو کې په ښو اخلاقو وروزل شي ، دښو او ښکو خلکو پسې روان شي په ښکو مجالسو کې برخه واخلي نو دښو اخلاقو او ښکو ځویونو څښتن کېږي او که دبدو ځویونو تربیت ورکړل شي او له هر لورې پرې دبد اخلاقو جالونه خپاره شوي وي په کور ، مکتب ، دلوبو په میدانونو دزده کړې په ځایونو ، تفریح ځای او نورو کې دبد اخلاقو خلکو سره په تماس کې وي طبیعي ده چې بد اخلاق کسبوي او دبدو ځویونو څښتن گرځي.

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) دې موضوع ته په اشاره کولو سره فرمایي : ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ)) (۱۹، ۱۴۳).

هر طفل او ماشوم په پاک او سپېڅلي فطرت تولد کېږي يقيناً مور او پلار دې چې له هغه نه يهودي، نصراني او يا مجوسي جوړوي.

نو کوچنی له کوچنيوالي له هغه چا څخه تاثير اخلي چې ورسره اوسېږي، لکه مور او پلار وروڼه او خويندې اود کورنې نور غړي که يوه کورنې کاملاً د بنو اخلاقو او د نېکې تربیې څخه برخورداره وي، نو کوچني ته مستقيماً دهغوي اخلاق او خويونه انتقالېږي، او کوچني په بنو اخلاقو روزل کېږي او که يوه کورنۍ فاسده او بداخلاقه وي، د ادب او نیکو خويونو درلودونکي نه وي، نو کوچني په هماغه اندازه بدخويه او بداخلاقه رالوېږي البته ډېر ځله يو کوچني په يوه نېکه کورنې کې رالوی شوي خو په مکتب، لېسه، او پوهنتون کې دمفسدينو، بداخلاقو خلکوسره ملگری شي له سمې لارې يې واړوي اود هغوی په څېر يو مفسد او بداخلاقه انسان ترې جوړ شي او دغسې گمراه شي لکه دوي چې گمراهان دي.

۷- نېک اعمال او عبادات ترسره کول:

علم له عمل پرته هېڅ گټه نه لري همدارنگه ښه اخلاق پېژندل ترهغې يو انسان ته فايده نه شي رسولاي ترڅو چې په عملي ډگر کې دهغه په کړو وړو کې راڅرگند نه شي الله (جل جلاله) فرمايي ((قد افلح من زکاه)) (يقيناً هغه څوک کامياب دی چې د نفوس تزکيه يې وکړه)

نو د الله تعالی عبادت او بندگي کول انسان د بنو اخلاقو لوري ته سوقوي، څومره اندازه چې انسان د الله تعالی عبادت کوي دهغه ذکر کوي په هماغه اندازه د انسان اخلاق سپېڅلي کېږي، دلمانځه، زکات، روژې او حج په هکله به وروسته په تفصيل سره يادونه وشي چې د انسان پر اخلاقو مستقيماً اغېز لري، او له بدو چارو يې منعه کوي

۸- ښه اخلاق خپل عادت جوړول:

که څوک غواړي چې د بنواخلاقو څښتن شي نو په کار دي چې د بنواخلاقو سره ځان عادت او بیا بیا یې عملي کړي ترڅو دده په طبیعت کې پاڅه شي لکه په یو حدیث کې ورته اشاره شوېده ((انما العلم بالتعلم والحلم بالتحلم)) (۳۲، ۴۷).

یعنې علم په زده کړه او نرمي په نرمي کولو زده کېږي.

۹- دخپل ژوند لپاره د ښکواشخاصو ژوند د نمونې په توګه ټاکل

د رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ژوند د مؤمن مسلمان لپاره تر ټولو ښه نمونه ده چې دهغه داخلاقو پسې روان شي او پخپل ژوند کې عملي جامه ور واغوندي ځکه رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د پوره او کاملو اخلاقو څښتن ؤ، الله (جل جلاله) دهغه په صفت کې فرمایي: (.....) ایت

یعنې بې شکته ته د لوړو اخلاقو مرتبه لري.

رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هغه هستي ده چې الله (جل جلاله) خپلو بنده ګانو ته دهغه پسې داقتداء کولو لارښوونه کوي او فرمایي: (.....) الاحزاب-۲۱

یقینا ستاسې لپاره د رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په ژوند کې غوره نمونه او نیکه اقتداده په ځانګړي توګه دهغه چالپاره چې الله (جل جلاله) یادوي.

د مسلمان بنده لپاره د رسول الله (جل جلاله) ژوند تر ټولو ښه نمونه او قدوه ده د رسول الله (جل جلاله) ژوند دهغه په سیرت کې ډېر په تفصیل او وضاحت

سره رانقل شوی نود رسول الله (جل جلاله) د سیرت مطالعه ، دهغه شخصیت په ذهن کې راوستل ، د مسلمان په ژوند کې دهغه د بنو اخلاقو د کسبولو لپاره تر ټولو مهمه لاره ده همداراز د صحابه کرامو سیرت او ژوند تاریخ د نېکو او بنو اخلاقو نه پکې دی نود هغوي د ژوند مطالعه هم د انسان داخلاقو په تغیر کې خاص تاثیر لري او د بنو اخلاقو خښتن کېدای شي .

۱۰- د هر بڼه کار او نېک خوي په ترسره کولو حرص درلودل:

هر نېک عمل که څه هم ډېر کم وي باید سپک ونه گڼل شي ابوذر (رضي الله تعالى عنه) فرمایي: ماته رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل:

((لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَحَاكَ بِوَجْهِ طَلِق)) (۲۳، ۲۹).

((هيڅ يو نېک عمل سپک مه گڼه دا هم نېکي ده چې دخپل مسلمان ورور سره په پراخه تندې مخامخ شي .

ځکه ډېر وړو کې عمل چې اخلاص په کې وي انسان لوړو پوړونو ته رسوي .

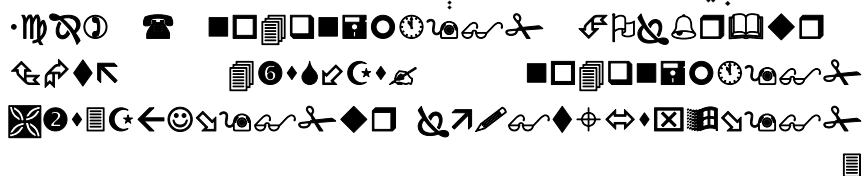
داسلام داساسي ارکانو سره داخلاقو تړاو:

داسلام له اساسي ارکانو څخه هدف هغه عبادات دي دالله تعالى لخوا پرمسلمانانو فرض شوي دي اود اسلام ددين دبنائو په نامه يادېږي ، دغه عبادات بې مفهومه او وچ حرکات نه دي چې يوازې د انسان رابطه دهغه پټو او

غیبي شيانو سره وتړي چې په سترگو نه لېدل کېږي ، او نه اسلام انسانان په بې مفهومه او عبثو کارونو گماري ، بلکې ټول هغه فرايض چې اسلام په خپلو پيروانو لازم کړيدي په حقيقت کې هغه تمرينونه دي چې انسان ته دنورو انسانانو په وړاندې دښه اخلاقو او نیک برخود ارزښتونه ورپېژني داسې تربيت او روزنه ورکوي چې دژوند په مختلفو شرايطو او ظروفو کې همدغه اخلاقي ارزښتونو ته پابند واوسي په عملي ژوند کې ددی مثال داسې دی لکه يو څوک چې دبدني تمرينونو په اداء کولو سره جسمي سلامتيا ساتي دغسې به مسلمان بنده ددغو فرايضو او عباداتو په ترسره کولو سره خپله معنوي او اخلاقي سلامتيا ساتي .

۱- لمونخ او اخلاق:

الله (جل جلاله) چې خپلو بنده گانو دلمانځه امر کوي ورسره په خوا کې هغو حکمتونو او اثراتو ته هم اشاره کوي چې دلمانځه داداء کولو په ترڅ کې رامنځته کېږي الله (جل جلاله) فرمایي:

او لمونځگ قايم ڪوڙهه په باوري اول لمونځگ له فحشاء او ناوړو چارو څخه منع کوي له بدو اخلاقو څخه ځان ساتنه اود نېکو اخلاقو خښتن کېدل دلمانځه داثراتو نتيجه ده .، که څوک يوازې دلمانځه ظاهري حرکات ترسره کړي خوپه عملي ژوند کې له هيڅ ډول بد اخلاقو څخه مخ نه ګرځوي دپاکو او سپېڅلو خويونو خاوند نه شی نو ددغسې بې مفهومه حرکاتو هيڅ فايده نشته، اونه

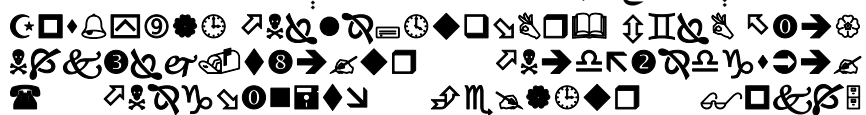
يقول الله تعالى: ((إنما أتقبل الصلاة ممن تواضع لعظمتي، ولم يتكبر على خلقي، وقطع نهاره بذكرى ولم يبت مصرا على خطيئته، يطعم الجائع، ويؤوي الغريب، ويرحم الصغير، ويوقر الكبر)) (٣٩، ٣٦٤).

یقینا دهغه چا لمونځ قبلوم چې زما دلویوالي په وړاندې تواضع او عاجزي وکړي ، زما مخلوق ته دضرررسونې او ظلم لاس اوږد نه کړي ، ورځ زما په یاد او ذکر کې تېره کړي ، په خپله خطاء باندې دوام نه کوي ، وېي ته خوراک ورکوي، مسافر ته پناورکوي ، پر کوچنیانو مهربان، اودمشرانو احترام کونکی وي.

۲- زکات و اخلاق:

په همدې درجه کې زکات هم قرار لري ځکه زکات يوازې او يوازې ټيکس او مالي ورکړه نه ده ، چې يوه اندازه دمالدارو له جېبونو څخه راووځي او دفقيرانو جېبونو ته لاړ شي ، بلکې اسلام غواړي چې په دې ذريعه بڼه اخلاق عاطفه ، مهرباني او همدردي دټولنې په افرادو کې را پيدا کړي .

الله تعالیٰ دی موضوع تہ پہ اشارہ کولو سرہ فرمائی:

التوبة (١٠٣) ايت.

ای پیغمبره ! ته دهغوی له مالونو څخه دصدقې په اخیستلو سره هغوی پاک کړه (اود نیکی په لاره کې) هغوی وهڅوه اود هغوی په حق کې درحمت دعا وکړه.

په دې اساس اسلام غواړي چې دزکات په ذریعه له یوې خوا انساني نفس څخه دمال پرستۍ او حرص مادې له منځه یوسي او له بلې خوا کینه بغض او دښمني ختمه کړي او په نتیجه کې په ټولنه کې اخلاقي او معنوي مستوا لوړو پورته ورسوي ، چې دغه دزکات له اساسي اهدافو څخه دي، له همدې کبله زموږ سترلارښود محمد مصطفی دصدقې مفهوم چې یو مسلمان یې په ادا کولو مکلف کړی داسې بیان کړیدی.

((تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَإِرشَادُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ وَبَصْرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِيءِ الْبَصَرِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالشَّوْكَةَ وَالْعِظَمَ عَنِ الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِفْرَاغُكَ مِنْ دَلُوكَ فِي دَلْوِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ)) (۲۲، ۲۱۳).

په ورین تندي دمسلمان ورور سره ستا مخامخ کېدل ستا لپاره صدقه ده ، په نیکیو امر او له بدیو منع کول ستا لپاره صدقه ده ، لار ورکوت ته لارښوونه ستا لپاره صدقه ده ، ړندوت ته لارښودنه ، صدقه ده ، له لارې څخه دضرري شيانو لکه اغزي او هډوکي لرې کول ستا لپاره صدقه ده ، له خپل لوبښي نه دبل په لوبښي کې یو څه اچول ستا لپاره صدقه ده.

همداراز روژه ددې لپاره نه ده فرض شوې چې انسان له خوراک او څښاک څخه منع کړي، بلکې روژه په انسان باندې دصبر، استقامت، ثبات، همدردۍ دزړه سوې او له شهوت څخه دخلاصولو په خاطر فرض گرځول شوې ده ترڅو انسان له گناهونو څخه ځان وساتي دالله (جل جلاله) په اطاعت، سختیو، کړاونو، لوږې، تندې باندې په صبر کولو وروزي له هوا پرستې، نفس پرستې، دروغو، خیانت، غیبت او هرډول بداخلاقیو څخه دځان ساتنې درس ورکړي، رسول الله دې موضوع ته خپل امت داسې متوجه کوي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ)) (٢٠، ٤٧٢).

له ابوهريره (رضي الله تعالى عنه) څخه روايت دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: کوم روژه دار چې دروغ ويل او پرې عمل کول پرېنږدي نو الله تعالى ددغه (روژه دار) يواځې خوراک او څښاک پرېښودو ته اړتيا نه لري.

په بل حديث کې په دې اړه رسول الله (صلى الله عليه وسلم) داسې لارښوونه کوي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ الصَّيَّامُ مِنَ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ إِلَّا الصَّيَّامُ مِنَ اللُّغْوِ وَالرَّفَثِ ، فَإِنْ سَابَكَ أَحَدٌ ، وَجْهَلَ عَلَيْكَ قَوْلٌ : إِنِّي صَائِمٌ)) (٣٠، ٤٧٢).

روژه يوازې له خوراک او خنډاک څخه له بندېدو عبارت نه ده ، بلکه په حقيقت کې روژه له بې هوډه خبرو او بې حياکارونو څخه دځان ژغورنې عبارت ده ، نو که تاته څوک نېکنځلی وکړي او يا د جهالت په وجه پرتا کوم تجاوز وکړي نو ته ورته ووايه چې زه روژه یم. (دغچ اخېستو هڅه مه کوه)

۴- حج او اخلاق:

د حج په رابطه بايد داسې گمان ونه شي چې دا گویا دمقدسو ځايونو په لوري يو سفر دی او په عملي ژوندانه کې کومه فايده نه لري اونه داخلاقو په تزکيه کې کوم خاص رول لري ، دا ډول برداشت د حج په رابطه لويه خطا ده اود حج ددې عظيم الشانه فريضې سره هيڅ ډول توافق نه لري .

حج په حقيقت کې دزياتو بنو اخلاقو توليدوونکې دی په انسان کې بشپړ تغير راولي له منکراتو څخه انسان منعه کوي په دې اړه الله تعالى داسې فرمايي: الْحَجَّ أَشْهُرُ مَعْلُومَاتٍ قَمَنْ قَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ قَلَّا رَقَتْ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جَدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِي يَا أُولِي الْأَلْبَابِ (البقرة 197)

د حج مياشتې ټولو ته څرگندې دي څوک چې په دې ټاکلو مياشتو کې د حج نېټ وکړي هغه بايد په دې خبراوسې چې د حج په دوران کې له هغه څخه شهواني عمل څه ناوړه فعل څه جنگ جگړه صادره نه شي ، او تاسې چې څه نیک عمل کوي الله (جل جلاله) پرې پوهیږي د حج دسفر لپاره دلارې توبنه درسره واخلې او تر هر څه بڼه دلارې توبنه پرهیزگاري ده ای هوښیارانو زما له نافرمانې څخه ډډه وکړي.

که پورتنیو اياتونو او مبارکو احاديثو ته نظر وکړو نو په ډېر صراحت او وضاحت سره ترې دا درس اخېستل کېږي چې د اسلام دغه اساسي ارکان کوم بې فايدي کارونه نه دي چې اسلام پرې انسانان مکلف دي بلکې په ضمن کې دداسې فايده و اثارو گټو درلودونکي دي چې نه يوازې دا چې انسانانو ته يې دافرادو په لحاظ فايده رسېږي بلکې ټولنې ته دزيات شمېر گټو درلودونکي دي.

ځکه دغه عبادات داخلاقې ارزښتونو سره ټينگه رابطه لري او اخلاق دانسان څخه هغه مطلوب عمل دي چې دژوند ټولې چارې ورپورې تړلي دي. (۴۲-۱، ۴).

دلومري فصل دمراجعوفهرست

- ۱- قرآن کریم
- ۲- ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم، کال ۱۹۰۲م، صحیح ابن حبان بترتیب ابن بلبان، لومري ټوک، طبعه: مؤسسة الرساله.
- ۳- ابن القيم: شمس الدين ابي عبدالله، کال: ۱۴۳۰هـ - ۲۰۰۹م، المجموع القيم من كلام ابن القيم، لومري ټوک، طبعه: دار طيب للنشر والتوزيع - الرياض - السعودية.
- ۴- ابن كثير: اسمعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم، خلورم ټوک، طبعه: دار السلام - الرياض - السعودية.
- ۵- ابن منظور: محمد بن مكرم، لسان العرب، لومري ټوک، طبعه: دار احیاء التراث العربي - بيروت - لبنان.
- ۶- الباني: محمد ناصر الدين بن نوح، صحیح الادب المفرد، طبعه: دار الصدق.
- ۷- البيهقي: ابو بكر. السنن الكبرى، کال ۱۴۲۲هـ ق، دولسم ټوک. طبعه: مكتبة الرشد للنشر والتوزيع - الرياض - السعودية.
- ۸- الترمذي: محمد بن عيسى، جامع الترمذي، دويم ټوک طبعه: مكتبة حقانية پېښور - پاکستان.
- ۹- الدارمي: ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن، سنن الدارمي، دويم ټوک، طبعه: وزارة الاوقاف المصرية.
- ۱۰- زيدان: عبدالکريم، کال: ۱۹۷۵م، اصول الدعوة، طبعه: مؤسسه الرساله.
- ۱۱- سمرقندي: ابو الليث نصر بن محمد بن ابراهيم، بستان العارفين طبعه: مكتبة الكتاب والسنة.
- ۱۲- العبيد: عبدالرحمن بن عبدالکريم، کال: ۱۴۰۵هـ - ۱۹۸۴م، اصول المنهج الاسلامي، طبعه: مطابع الفرزدق التجاريه - الرياض - السعودية.
- ۱۳- الغزالي: محمد بن محمد بن احمد، احیاء علوم الدين، طبعه: دار الفکر - بيروت - لبنان.
- ۱۴- ملا علی قاري، مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح، اتم ټوک طبعه: مكتبة رشيديه - بلوچستان - پاکستان.
- ۱۵- النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي، طبعه: دار الكتاب العربي.

- ۱۶- النيسابوري: مسلم بن حجاج ابوالحسين، كال: ۱۳۴۹ھ ش، الجامع الصحيح، دويم ٽوڪ طبعه: خير گروپ اف كمپنيز پيڻبور، پاڪستان.
- ۱۷- وجدي: محمد فريد، دائرة معارف القرن العشرين، درېيم ٽوڪ طبعه: دارالفكر - بيروت - لبنان.
- ۱۸- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۱۹- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۲۰- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۲۱- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۲۲- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ٽوڪ، دار الجليل بيروت
- ۲۳- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ٽوڪ، دار الجليل بيروت
- ۲۴- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ٽوڪ، طبعه، دار الفكر
- ۲۵- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ٽوڪ، طبعه، دار الفكر
- ۲۶- الترمذي: محمد بن عيسى، سنن الترمذي، ٽوڪ، طبعه، بيروت: دار احياء التراث العربي
- ۲۷- البيهقي، ابوبكر، سنن الكبرى، ٽوڪ، مكتبة الرشد للنشر والتوزيع، الرياض السعودية
- ۲۸- الاصبحي، مالك بن انس بن مالك بن عامر المدني، موطا الامام مالك، ٽوڪ، مصر دار احياء التراث العربي.
- ۲۹- النيسابوري محمد بن عبد الله ابو عبدالله الحاكم، المستدرک على الصحيحين ۱، بيروت دار الكتب العلمية

- ٣٠- النيسابوري ، أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نعيم بن الحكم ، المستدرک علی الصحیحین ، ٢توک ، دار الکتب العلمیة - بیروت
- ٣١- الطبراني ، ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ١توک ، طبعه القاهرة دارالحرمين.
- ٣٢- الطبراني ، ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ٣توک طبعه القاهرة دارالحرمين.
- ٣٣- الطبراني ، ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ٧توک طبعه القاهرة دارالحرمين.
- ٣٤- الشيباني ، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ، مسند احمد بن حنبل ، ١٢توک ، طبعه بيروت
- ٣٥- الشيباني ، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ، مسند احمد بن حنبل ، ١٨توک ، طبعه بيروت
- ٣٦- الشيباني ، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ، مسند احمد بن حنبل ، ١٩توک ، طبعه بيروت
- ٣٧- الشيباني ، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ، مسند احمد بن حنبل ، ٣٩توک ، طبعه بيروت
- ٣٨- ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم ، كال ١٩٠٦م ، صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان ، ٤توک ، طبعه: مؤسسة الرسالة.
- ٣٩- القادري ، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان ، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال ، ١توک طبعه: مؤسسة الرسالة
- ٤٠- القادري ، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان ، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال ، ٢توک طبعه: مؤسسة الرسالة
- ٤١- زيدان ، دكتور عبد الكريم ، اصول الدعوة ، چاپ مؤسسة الرسالة.
- ٤٢- الغزالي ، محمد ، خلق المسلم ، دار نهضة مصر
- ٤٣- الجليل ، دكتور محمد السيد ، خصائص الاخلاق في الاسلام ، رؤية مقارنة مع الفلسفات الوضعية.
- ٤٤- الأصفهاني: الراغب ، المفردات في غريب القرآن ، طبعه ، المكتبة التوفيقية بيروت

دوهم فصل

د اسلامي معتقداتو په وړاندې آداب او اخلاق

- ۱- د الله تعالی په وړاندې آداب او اخلاق
- ۲- د قران کریم په وړاندې آداب او اخلاق
- ۳- د محمد رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په وړاندې آداب او اخلاق
- ۴- صحابه کرامو په وړاندې آداب او اخلاق
- ۵- د علماء کرامو په وړاندې آداب او اخلاق
- ۶- د استادانو په وړاندې آداب او اخلاق

۱- د اسلامي معتقداتو په وړاندې آداب او اخلاق:

په تېرفصل کې موداسلام په دين کې داخلاقوله ارزښت ، حکمتونواو ځانگړتياؤ څخه په تفصيل سره يادونه وکړه په دې فصل کې به داسلامي معتقداتو ، (الله تعالی ، قرانکریم، محمدرسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صحابه کرامو ، علماؤ او په اخر کې داستاذانو په وړاندې ادابواو اخلاقو څخه بحث کېږي.

۱- الله تعالی په وړاندې آداب او اخلاق:

د الله تعالی سره څېنې مهم آداب او اخلاق په لاندې ډول بیانوو:

۱- د الله تعالی پر نعمتونو شکر کول:

الله تعالی انسان ته د خپلو ورکړل شوو نعمتونو په هکله داسې فرمایلي دي (الله تعالی پر نعمتونو شکر کول: ﴿۱﴾ (النحل سورت، آیت ۵۳).

تاسی سره چې هر نعمت دی هغه الله تعالی درکړې دی.

او بل ځای فرمایي: ﴿۲﴾ (البقره سورت، آیت ۲۴۹). نو شمېرلې به یې نشی.

کله چې یو انسان د الله تعالی بې شمېره نعمتونو ته څیر شي چې څومره پېرزوینې یې پرې کړي دي ، نو د سالم عقل غوښتنه داده چې په خوله او عمل د الله تعالی شکر اداء کړي ځکه څوک چې د نعمت ورکونکي د نعمتونو مننه او قدرداني نه کوي یقیناً دا انسان د ادب او اخلاقو څخه بې برخې دی.

۲- الله تعالی څخه حیاء کول:

الله تعالی فرمایلي دي: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهُ﴾ (١:١٠٠) (١:١٠٠) ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهُ﴾ (١:١٠٠) (١:١٠٠).

ژباړه: الله تعالی زورور او انتقام اخستلو څښتن دی.

د هر مسلمان باید دا عقیده وي چې الله تعالی د خپل بنده سره ددري ذري حساب کوي او د الله تعالی نیونه او انتقام ډېر سخت دی نو له دې وېرې د الله تعالی اطاعت ته مخه کوي او د معصیت څخه یې ځان ساتي ځکه دا ادب نه دی چې یو څوک د یوه قوي او قادر او انتقام اخستونکی ذات مخامخ د هغه له اوامرو څخه سرغړونه کوي.

۵- له ټولو هغو چارو څخه به مؤمن ځان ساتي چې د الله تعالی د شان په وړاندې ټوکې او مسخرې گڼل کېږي، په هغو مجالسو کې به نه کيني چې په کې د الله تعالی د شان او دین سپکاوی کېږي.

۲- د الله تعالی نوم باید په احترام واخستل شي، بیا بیا سوگند پرې یاد نه شي، په هر ځای کې ونه لیکل شي، دزینتي شیانو لپاره لکه گلوبند، کیلي بند، وغېره لپاره استعمال نه شي.

۷- د الله تعالی په دین باندې له ټوکو او مسخرو څخه باید مسلمان ځان وساتي ځکه د الله تعالی په نوم، دین او عباداتو باندې ټوکې او مسخرې کول ډېر ځل د انسان د کافر کېدو باعث کېږي.

۲- د قرآن کریم په وړاندې آداب او اخلاق:

د قرآن کریم سره څښې آداب او اخلاق په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- پر قرآن کریم ایمان او پر لارښوونو یې عمل کول:

د قرآن کریم سره ستر ادب دادی چې هر مسلمان په دې بشپړ باور ولري چې د هر انسان لپاره د دنیا او آخرت د ټولو بدمرغيو څخه د خلاصون او د دنیا او آخرت د ټولو نیکمرغيو د حاصلولو یواځنی لاره په قرآن کریم باندې عمل کول

دي په دې اړه الله تعالى داسې فرمايي: كړې: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾
 ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾
 ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾
 ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾
 ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

ای رسولہ ! ما تا باندې قرانکريم ددی په خاطر نازل کړی دی چې خلک د تيارو
 خڅه رڼا ته و باسي .

۲- قرانکريم په اوداسه مسحه کول:

د قرآن لاس کې اخستلو په وخت مسلمان بايد اودس ولري ځکه چې الله تعالى
 فرمايي: ﴿وَلَا يَأْخُذُ بِهِ شَيْءٌ وَلَئِنْ أَتَاكُمْ أَحَدُكُمْ فِيهَا فَاغْلُظْ عَلَيْهَا وَلَا تَوَدُّعَ بَيْنَهُمْ﴾
 ﴿وَلَا يَأْخُذُ بِهِ شَيْءٌ وَلَئِنْ أَتَاكُمْ أَحَدُكُمْ فِيهَا فَاغْلُظْ عَلَيْهَا وَلَا تَوَدُّعَ بَيْنَهُمْ﴾
 ﴿وَلَا يَأْخُذُ بِهِ شَيْءٌ وَلَئِنْ أَتَاكُمْ أَحَدُكُمْ فِيهَا فَاغْلُظْ عَلَيْهَا وَلَا تَوَدُّعَ بَيْنَهُمْ﴾
 ﴿وَلَا يَأْخُذُ بِهِ شَيْءٌ وَلَئِنْ أَتَاكُمْ أَحَدُكُمْ فِيهَا فَاغْلُظْ عَلَيْهَا وَلَا تَوَدُّعَ بَيْنَهُمْ﴾

قران دی لاس کې نه اخلي مگر اودس لرونکي خلک.

۳- د ثواب په نېټ د قرانکريم تلاوت:

مسلمان بايد قرآن د ثواب په خاطر تلاوت کړي ځکه چې رسول الله صلى الله
 عليه وسلم فرمايلي دي: ((مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ
 وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ
 وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ)) (۵: ۱۱۹).

ژباړه: څوک چې د قرانکريم يو حرف تلاوت کړي هغه يوه نيکي وگټله او هره
 نېکي په اخرت کې لس چنده اجر لري زه دا نه وایم چې (الم) يو حرف دی بلکې
 الف يو حرف دی لام بل حرف دی او ميم بل حرف دی.

۴- قرآني تعليمات خپرول:

د قرآن سره د مهمو ادابو له جملې څخه يو ادب دادی چې هر مسلمان د قرآني تعليماتو په نشرولو کې برخه ولري په دې هکله الله تعالی داسې مهرباني کړې ده

(۳) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ ۖ وَكُلُوا وَشَرِبُوا لَا تُسْرِفُوا ۚ وَمَا يَسْرِفُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (المائدة: ۲۷).
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ ۖ وَكُلُوا وَشَرِبُوا لَا تُسْرِفُوا ۚ وَمَا يَسْرِفُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (المائدة: ۲۷).

ای رسولہ! کوم احکام چې تاته ستا د رب لخوا نازل شوي دي نورو خلکو ته یې ورسوه که چېرې تا دا کار ونکړ نو د الله تعالی لخوا درسپارل شوي دنده د نه ده ترسره کړې.

۵- د قرآن کریم په ایتونو کې سوچ او فکر کول

د قرآن سره د ادابو له جملې څخه يو ادب دادی چې هر مسلمان په قرآن کریم کې فکر او تدبیر وکړي او عبرت ورڅخه واخلي په دې هکله الله تعالی مهرباني کړې

(۱) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ ۖ وَكُلُوا وَشَرِبُوا لَا تُسْرِفُوا ۚ وَمَا يَسْرِفُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (المائدة: ۲۷).
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا زِينَتَكُمْ مِمَّا فِي آيَاتِكُمْ ۖ وَكُلُوا وَشَرِبُوا لَا تُسْرِفُوا ۚ وَمَا يَسْرِفُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (المائدة: ۲۷).

دغه قرآن می نازل کړی تاته برکتناک دی د پاره ددی چې خلک فکر وکړي په ایتونو دده کبسی او پند واخلي پری خاوندان د عقلونو.

د الله تعالی د پورتنی قول پر اساس نامتو صحابي ابن مسعود رضی الله عنه قرآن کریم په اړه د صحابو کرامو طریقه داسې بیان کړی: کله به چې مونږ لس آیتونه تلاوت کړل تر هغه پورې به مو نور تلاوت نه کولو تر څو چې د تلاوت

شو و ايتونو په مفهوم او معنی به ښه پوه شوي نه و، په دريم قدم کښی به مو پری عمل کاوه (۸: ۱۹۷).

همدا وجه ده چې د دريو ورځو څخه په کمه موده کښی د قرآن کریم ختمول غوره کار نه دی.

پدی هکله رسول الله صلی الله عليه وسلم داسې مهرباني کړې:

((مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ لَمْ يَفْقَهُهُ)) (۵: ۱۲۳).

څوک چې قرآن کریم د درې ورځو څخه په کم وخت کښی ختم کړی د قرآن کریم په مفهوم نه پوهیږي.

نبي صلی الله عليه وسلم عبد الله بن عمر رض ته امر کړی چې قرآن کریم باید اوو ورځو کښی ختم کړي، د عبد الله بن مسعود، عثمان بن عفان او زید بن ثابت رضی الله عنه څخه روایت شوی چې هغوي قرآن کریم په اوو ورځو کښی ختموه. (متفق علیه)

۲- قرآن باید په ترتیل او تجوید سره قرائت شي او په لوستلو کښی یې بیرې و نه شي ځکه چې الله تعالی فرمایي:

﴿قَدْ نَسِيَ آيَاتِ الْآلِ الْأُولَىٰ﴾ (۱: ۲۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۲: ۱۷۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۳: ۱۷۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۴: ۱۷۷)

﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۱: ۲۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۲: ۱۷۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۳: ۱۷۷) ﴿وَلَا يَتْلُو سُرُطًا﴾ (۴: ۱۷۷).

ژباړه: او واضح لوله قرآن کریم په واضح لوستلو سره.

۷- د قرآن تلاوت وخت کښی باید تلاوت کوونکی الله تعالی ته ډېره عاجزي وکړي او د الله تعالی څخه ډیرو ویريږي همدا لامل دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایي: ((إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَإِذَا قُرَأْتُمُوهُ فَأَبْكَُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكَوْا فَتَبَاكَوْا وَتَعْنَوْا بِهِ فَمَنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِهِ فَلَيْسَ مِنَّا)) (۹: ۴۳).

د اقران په غمجن حالت کې رانازل شوی دی کله چې لولۍ نو ژاپړئ که چېرې نه ژاپړئ نو ځان ژړغونې کړئ، او دقران په تلاوت کې خوش اوازي کوئ، څوک چې په ښکلي اواز قران نه لولي زموږ څخه نه دی.
۸- په ښکلي اواز دقران کریم تلاوت:

رسول الله صلى الله عليه و سلم په دې اړه فرمایلي دي: ((زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ)) (۹: ۴۳).

قران په خپلو اوازونو سره ښایسته کړئ.

۹- د تلاوت پرمهال دنورو مزاحمت نه کول:

که چېرې دقران په لوړ اواز تلاوت سره ریا شهرت یا د بل چا مزاحمت کېده ښه داده چې تلاوت ټیټه آواز سره وشي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مهرباني کړې: ((الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِرُّ بِالْقُرْآنِ كَالْمُسِرِّ بِالصَّدَقَةِ)) (۳: ۷۸).

په لوړ اواز تلاوت کول داسې دی لکه چې څوک زکات ښکاره ورکوي، او که څوک یې پټه تلاوت کوي لکه پټه صدقه چې ورکوي، (که چېرې په ښکاره زکات ورکولو کې د ریا او تظاهر ویره نه وي د خلکو زکات ورکولو ته د هڅونې په خاطر ښکاره زکات ورکول جواز لري).

۱۰- تلاوت کوونکی باید د تلاوت وخت کېنې قبلې ته مخامخ په ډېر وقار او ادب کېښي (۲: ۱۰۹).

۱۱- قران کریم باید په پاک او محفوظ ځای کې کېښودل شي.

۱۲- دقران کریم له ادابو داهم ده چې په پاکه ټوټه کې وپوښل شي، ترڅو له ګردونو او نورو ناوړه شیانو له لګېدو محفوظ پاتې شي، نن سبا په مساجدو کې ګورو چې په هره الماری کې قران ټوټه ټوټه پروت وي او کوچنيان یې په

۳- دمحمد (صلی اللہ علیہ والہ وسلم) پہ وړاندي اخلاق او اداب:

د انبياؤ په وسيله الله تعالى انسانانو ته هدايت کړې دی د هغوي په ذریعہ یې د تیارو څخه رڼا گانو ته ویستې دي او د هغوي پوسيله یې د دنیا او آخرت د نیکمرغیو دروازی انسانانو ته پرانستې دي ، د پېغمبرامو په لړۍ کې زموږ ستر لارښود محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم تر ټولو اخري پېغمبر دی چې د الله تعالی له لوري د انسانانو د لارښوونې لپاره رالېږل شوی دی ، دهغه له دین او شریعت پرته انسانان هېڅ ارزښت او قیمت نلري همدا وجه ده چې الله تعالی په انسانانو ددی ستر احسان یادونه په قرآن کریم کی په دی الفاظو سره کړې

بیشکه چي الله تعالى پر مؤمنانو احسان کړې دی چي د دوی له جنسه یې دوی
لپاره پیغمبر رالیرلي دی چي دوی ته د الله تعالى آیتونه لولی دوی له بدیو

څخه پاک کوي او وربڼی دوی ته قران او شرعي احکام بیشکه چې و دوی له دی نه وړاندې په گمراهۍ ښکاره کې.

په دې اساس د نبی صلی الله علیه و سلم سره باید د هغه امت ځانگړی آداب او اخلاق مراعات کړي چې ځېنې یې په لاندې ډول ذکر کوو (۱۰۲-۱۵).

۱- محمد صلی الله علیه و سلم د پیغمبر په توگه منل:

د محمد صلی الله علیه و سلم سره د مهمو آدابو او اخلاقو له جملې څخه یو دا دی چې هر انسان د هغه په پیغمبری ایمان ولري، څوک چې ټولو پیغمبرانو باندې ایمان لري خو محمد صلی الله علیه و سلم د پیغمبر په توگه نه مني دا سړی کافر دی دی موضوع ته په قرآن کریم کې داسې اشاره شوی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا الصَّالِفِينَ﴾ (سورة الاحزاب، آیت ۱۵)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا الصَّالِفِينَ﴾ (سورة الاحزاب، آیت ۱۵)

بیشکه چې مؤمنان هغه کسان دي چې الله تعالی باندې ایمان لري او محمد صلی الله علیه و سلم باندې ایمان لري

او په دې اړه رسول الله (صلى الله عليه وسلم) داسې فرمایي: ((وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَا يُؤْمِنُ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ)) (۴۸:۱۱).

قسم د زما په هغه الله تعالی وي چې زما ساه د هغه لاس کې ده چې ددی امت هر تن چې زما نوم اوریدلې وي یهودي وي او که نصراني ما باندې ایمان را نه وړي او مړ شي دا سړی دوزخي دی.

۲- په محمدي شریعت خپلې پرېکړې کول:

عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ فَإِنَّهُ الْآنَ وَاللَّهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْآنَ يَا عُمَرُ (٣١٤، ٤).

عبداللہ بن ہشام (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) روایت کوی چي مود رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) سرہ یو ځای وو هغه د عمر (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) لاس نیولی ؤ، عمر رضی اللہ عنہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض وکړ چي ای د اللہ تعالیٰ رسولہ! له خپل ځان پرته له هر شي څخه ماته ډیر گران یې نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل: نه داسې نه ده قسم په هغه اللہ تعالیٰ چي زما ساه د هغه لاس کې ده تر هغه پورې ته مؤمن کیدای نشي ترڅو چي خپل ځان څخه هم درته گران شم، دغه وخت کې حضرت عمر رضی اللہ عنہ بیا عرض وکړه چي ای د اللہ تعالیٰ رسولہ! اوس ماته د خپل ځان څخه هم زیات گران شوی نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل: (اوس ته مؤمن یې ای عمره! ٣٥:٤).

د صفوان بن سلیم رحمۃ اللہ علیہ مجلس کې به چي د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یادونه وشوه، تر هغه به یې ژپل چي خلک به ورڅخه پاڅېدل او دا به له ژړا کولو سترې شو (١٣:١٠).

۴- د رسول الله صلى الله عليه و سلم له شخصيت او شريعت څخه هراړخيزه معقوله دفاع كول:

د نبی کریم صلى الله عليه و سلم سره د مهمو آدابو او اخلاقو له جملې څخه د محمد صلى الله عليه و سلم د شخصيت او شريعت څخه دفاع كول دي چې البته د رسول الله صلى الله عليه و سلم په ژوند کې د هغه صحابو کرامو خپل ځانونه د رسول الله صلى الله عليه و سلم له شخصيت او شريعت څخه د دفاع لپاره په تمامه معنا نذرانه کړل چې د قربانيو له بيلگو څخه يې په زرگونو کتابونه ليکل کيږي، په وروستيو وختونو کې د اسلام د بنسټيزو پرېزياتي هلي ځلي په کار اچولي چې د محمد صلى الله عليه و سلم شخصيت په اړه ستري بدگمانۍ رامنځته کړي چې بڼه بيلگه يې څه وخت وړاندې د غربي نړۍ اهمو مطبوعاتو کې د اسلام د ستر پيغمبر کاریکاتورونو خپریدل دي چې په دولسو بدو نومونو يې نومولې دي، له دې برسیره د حدودو، حجاب، د نارينو او ښځو د حقوقو او نورو شرعي مسائلو په اړه چې کفري نړۍ کې په اسلامي شريعت کومې بې شرمانه ملنډې وهل کيږي ورسره هراړخيزه معقوله مقابله کول د هر مسلمان اهمه وجيبه گڼل کيږي.

۵- د رسول الله صلى الله عليه و سلم دعوت خپرولو کې مهمه ونډه ولري:

د نبی صلى الله عليه و سلم سره بل مهم ادب دهغه د دعوت نشرولو کې برخه اخستل دي ځکه چې الله تعالى په قرآن کریم کې محمد صلى الله عليه و سلم ته داسې مهرباني کړې: (

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنذِرْ﴾ (سورة المدثر: ۱) (

يوسف سورت، ۱۰۸ آيت).

آيت ۲۲). ﴿۱﴾ د المجادله سورت،

او نه به مومي داسې قوم چې په الله تعالى او د اخرت په ورځ ايمان ولري بيا دوى دوستي وكړي د هغه چا سره چې د الله تعالى او د هغه د رسول سره د بنموني كوي اكر كه د الله تعالى او د هغه د رسول سره د بنموني كوونكې د دوى پلرونه يا زامن وي يا ورونه يا نور خپلوان وي.

۸- د ژوند په ټولو برخو كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پيروي كول: په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې واقعي ايمان لرل او د هغه سره حقيقي محبت لرل د ژوند په ټول برخو كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پيروي كې برسیره كيږي څوك چې دا دعوى كوي چې محمد صلى الله عليه وسلم د الله تعالى استازې دى او د هغه سره مينه او محبت خپله ديني وجيبه گڼي بيا د نبى صلى الله عليه وسلم او امر و باندې عمل نه كوي او د نواهيو څخه بې ځان نه ساتي دا سړى په خپلې ذكر شوى دعوى كې رښتونې نه ښكاري ځكه چې په گڼو قرآني آيتونو كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د پيروي له مخالفت څخه مسلمانان منع كړل شوى دي چې د هغوى له جملې څخه راتلونكې قرآني آيتونه د بيلگې په توگه ذكر كوو:

﴿...﴾ ﴿۱﴾ د النور سورت، آيت ۲۳).

او و دې ويريږي هغه كسان چې د رسول الله د حكم مخالفت كوي چې دنيا كې به ورته افت ورسېږي يا اخرت كې په دردوونكې عذاب باندې اخته شي

۹- هغو کړنو، وېناؤ، اعمالو او مجالسو څخه بايد ځانونه وژغورو چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته په کې ضرر رسيږي دهغه بې احترامۍ او سپکاوی پکې کېږي.

۴- صحابه کرامو په وړاندې ادا د ادب او اخلاق

د دين د خپرولو په لاره کې د رسول الله د صحابو کرامو د هلو ځلو او قربانيو په نتيجه کې الله تعالى دين په ټولې نړۍ کې خپور کړ، کچېرې صحابو کرامو د اسلامي شريعت په نشرولو کې غفلت او تنبلي کړې وای او په دې لاره کې يې تکليفونه نه وه ګاللي نن به مسلمانان د اسلامي شريعت له لوی نعمت څخه بې برخې وو او د کفر او جهالت په تورو تيارو کې به شپه او ورځ سرگردانه او لا لهانده ګرځېدل نو دا چې صحابه کرام الله تعالى د نورو مسلمانانو لپاره د هدايت وسيله ګرځولي بايد هر مسلمان صحابو کرامو سره لاندیني آداب او اخلاق مراعات کړي:

۱- هر مسلمان بايد د ټولو صحابو کرامو سره مينه او محبت ولري او کوم اختلافات چې د صحابو کرامو تر مينځ پېښ شوي دي د هغو په هکله بايد سکوت وکړي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي

((اللّٰهُ اللّٰهُ فِیْ اَصْحَابِی اللّٰهُ اللّٰهُ فِیْ اَصْحَابِیْ لَا تَتَّخِذُوْهُمْ غَرَضًا بَعْدِیْ فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحَبِّیْ اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِیْغُضِیْ اَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِیْ وَمَنْ آذَانِیْ فَقَدْ آذَى اللّٰهُ وَمَنْ آذَى اللّٰهُ یُوشِکْ اَنْ یَّاْخُذَهُ)). (۲۵:۵)

زما د صحابو په هکله د الله تعالیٰ څخه وويرېږئ د الله تعالیٰ څخه وويرېږئ زما څخه وروسته دوي د خپلو بدو خبرو هدف مه گرځوئ څوک چې زما صحابه کرامو سره محبت لري دا په حقيقت کې زما سره محبت لري ځکه زما صحابو سره محبت لري او څوک چې زما صحابه کرامو سره بغض لري دا په حقيقت کې زما سره بغض لري ځکه زما صحابو سره بغض لري څوک چې زما صحابو ته تکليف رسوي په حقيقت کې هغه ما ته تکليف رسوي او څوک چې ما ته تکليف رسوي په حقيقت کې هغه الله تعالیٰ ته تکليف رسوي او څوک چې الله تعالیٰ ته تکليف رسوي دا يقيني ده چې الله تعالیٰ به داسې سړی نيسي.

۲- هر مسلمان بايد دا عقیده ولري چې صحابه کرام د نورو مسلمانانو نه غوره دي چې البته گڼ شمير شرعي دلائل په دې باندې دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه د نبی صلی الله عليه وسلم دا قول دی چې فرمايې: (لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي قُلُوا أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أَحَدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مَدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ) (۲۹۲:۲).

تاسی زما صحابو ته بد مه وايئ بيشکه که چېرې ستاسی څخه يو تن د احد غره په اندازه مال د الله تعالیٰ لاره کېنې مصرف کړي د صحابو د يوې يا نيمې لپې مال د مصرفولو اجر او ثواب ته نه شي رسيدلای.

۳- هر مسلمان بايد په دې عقیده وي چې په ټولو صحابو کرامو کې تر ټولو غوره ابو بکر بيا عمر بيا عثمان او بيا علي رضي الله عنهم دي (۵۱۸:۴).
په دې هکله گڼ شمير شرعي نصوص موجود دي چې ځينې د بيلگې په توگه په لاندې ډول ذکر کېږي.

على رضى الله عنه مهربانى ڪري: ((خَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَخَيْرُهَا بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَلَوْ شِئْتُ سَمِيتُ الثَّالِثَ)) (٥١٨:٤).

د دي امت له پيغمبر وروسته تر ٿولو غوره ابوبڪر بيا عمر دي ڪه چڙهي ته غواڙهي نو دريم تن به هم درو بنايم يعنى عثمان.

٤. هر مسلمان بايد دا عقيدة ولري چي صحابه ڪرام د فضيلت په اڀه خپلو مينځونو ڪي يو له بله سره تو پير لري چي په دي هڪله ځيني شرعى دلايل په لاندې ډول ذکر ڪيري.

يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه و سلم د ابوبڪر عمر او عثمان رضى الله عنهم سره د احد د غره د پاسه تشریف درلوده پدي وخت ڪي د احد غرو خوځېده نبي عليه السلام د احد غره ته مهرباني وکړه: اثْبُتْ أَحَدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ (٥١٩:٤).

ژباړه: و درېره د احد غره! بيشكه چي ستا د پاسه د الله تعالى رسول، صديق (ابوبڪر) او دوه شهيدان (عمر او عثمان) ولاړ دي.

د فاطمي رضى الله عنها په هڪله نبي صلى الله عليه و سلم مهرباني ڪوي (فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) (٥١٩:٤).

فاطمه رضى الله عنها د جنتيانو بنځو سرداره ده.

د زبير بن عوام په اڀه رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَإِنَّ حَوَارِيَّ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ (٥٢٧:٤).

هر نبي ځانته مرستندوى لري زما مرستندوى زبير بن العوام دي.
د زيد بن حارثه په هڪله يې مهرباني ڪري ((أَنْتَ أَحْوَنُ وَمَوْلَانَا))

ته زمونڊو روڙو راءِ ڀڳي.
د علي (رضي الله تعالى عنه) په هڪله فرمايي: ((أَنْتَ مِثِّي وَأَنَا مِنْكَ)) (۵۲۸:۴).

ته له ما او زه له تاڅخه ښم.
جعفر بن ابی طالب رضي الله عنه ته ښي و فرمايل: (أَشْبَهْتَ حَلْقِي وَحَلْقِي) (۵۲۷:۴).

ته زما صورت او سيرت سره مشابهت لري.
کله چې سعد بن معاذ رضي الله عنه وفات شو نبي صلى الله عليه و سلم و فرمايل: (اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ) (۵۳۷:۴).
د سعد بن معاذ د مرگ په لامل عرش و خوځيده.

يو ځل رسول الله صلى الله عليه و سلم ابی بن کعب ته و فرمايل: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ أَبِي أَللَّهُ سَمَانِي لَكَ قَالَ قَالَ اللَّهُ سَمَّاكَ لِي فَجَعَلَ أَبِي يَبْكِي قَالَ قَتَادَةُ فَأَنْبِئْتُ أَنَّهُ قَرَأَ عَلَيْهِ

{لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ} (۵۳۷:۴).

الله تعالى ماته امر کړی چې تاته قران ولولم ابی بن کعب عرض وکړه چې ایا الله تعالى زما نوم تاته واخست؟ نبي عليه السلام و فرمايل: هو! نو ابی بن کعب په ژړا شو. قتاده (رضي الله تعالى عنه) فرمايي زه پوه شوم چې (لم یکن الذين كفروا) سورت ښي ولوسته.

او د ابو عبیده بن الجراح په هکله ښي فرمایلي دي:

لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَأَمِينٌ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ (٤: ٥٣).

د هر امت لپاره يو تن امين وى اى امته! زمونږ امين ابو عبیده بن الجراح دی.
 ۵- دنورو صحابه کرامو ترڅنگ مسلمان بايد دامهات المؤمنين (درسول الله
 (صلى الله عليه وسلم) مېرمنی) په بشپړه توگه قدردانی او احترام وکړي، الله
 تعالى په دې هکله مؤمنانوته داسې حکم کوي: النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ
 مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ
 بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ
 تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ
 مَسْطُورًا. الاحزاب ۲ ایت

پیغمبر خودمونانو لپاره دهغوله خپله هڅه کړه دى او د پیغمبر بیبیانیک د
 هغومیکندیک دي، خود الله د کتاب له مخیک د عامو مومنانو او مهاجرینو په پرتله
 خپلوان یوله بله زیات حقدار دي، البته که له خپلو ملکگرو سره تاسیک خگه
 رواشکیککنکه (کول غواؤئ نو) کولای شی. دغه حکم په الهي کتاب کشکیک
 لیکل شوى دى.

۵- د علماء کرامو په وړاندې آداب او اخلاق:

گڼ شمېر شرعي دلائل هر مسلمان دې ته هڅوي چې د علماو سره غوره رويه
 نېک ادا او اخلاق مراعات کړي چې د هغوى څخه ځينى د بېلگې په توگه
 ذکر کوو:

۱- دمفسيرينو او محدثينو په اړه بايد هر مسلمان عقیده ولري چې د هغوی د خدمتونو په نتیجه کې الله تعالی قرآن کریم او نبوي احادیث له تحریف او تغیر څخه ساتلی او د هغوي د بېشمېره اهمو د تفسیر کتابونو او د نبوي حدیثونو د شرحو له کتابونو څخه د اوس لپاره مسلمانان ستره ګټه وچتوي او تالیفات یې د ټولې نړۍ د مسلمانانو لپاره له ویاړه ډکه لویه سرمایه ده.

د څلورو فقهې امامانو هر یو امام ابو حنیفه امام مالک امام شافعي او امام احمد رحمهم الله په هکله باید هر مسلمان په دې باور وي چې د دین او فقهې مسائلو په اړه هغوی کومې خبرې کړي ذکر شوي خبرې هغوی د قرآن کریم او نبوي احادیثو څخه استخراج او استنباط کړي دي، د دین کوم مسائل چې ذکر شوو علماؤ تدوین کړي شرعاً جواز لري او د هغوی په فتواګانو عمل کول په اسلامي شریعت عمل کول دي مګر که چېرې د هغوی کومه فتوی د قرآن کریم او احادیثو سره ټکر درلوده نو فتوی ته ځکه اعتبار نه ورکول کېږي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: (وَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) (۳۳:۱۱).

څوک چې داسې عمل وکړي چې زما د عمل مخالف وي ذکر شوی عمل مردود او نا منظور دي.

۲- هر مسلمان باید دا باور ولري چې ذکر شوي فقهاء انسانان دي کله صحیح فتوی ورکوي او کله په فتوی کې خطا کېږي خو که فتوی کې خطا شوی وي قصداً هغوی غلطی فتواوې نه دي ورکړي بلکې د سهوې، هېږدنې یا غفلت له امله ور څخه غلطې فتوی صادر شوی د دین په فرعي مسائلو کې چې د ذکر شوو فقهاؤ ترمنځ کوم اختلافات منځ ته راغلي باید هر مسلمان هغوی معذور وګڼي او دا عقیده باید ولري چې د هغوی ترمنځ اختلافات د هغوی د تعصب او ناپوهې له امله نه وړانځ ته شوی بلکه دا اختلافاتو اصلي سرچینه دا وه چې

يو فقيه ته به په يوه مسئله کې يو حديث ورسېدلې او بل ته به نه ورسېدلای يا به ورسېدلې و خو د هغه په نظر منسوخ و يا کوم حديث چې ورسېدلای د بل حديث په نسبت ورته ضعیف ښکاره شوی دی، چې پدې اساس هر مسلمان باید د تفسیر، حديث او فقهې امامانو سره مینه ولري هغوی ته دعاگانې وکړي او د هغوی په فضیلت او غوره والي قانع اووسي داسې خبره ونه کړي او نه داسې نظر باید څرگند کړي چې د هغوی په هکله د گستاخی بوی ور څخه راځي.

۳- د اوسنیو علماؤ په اړه باید هر مسلمان په دې پوه شي چې د هغه شرعي دنده ده چې د علماؤ سره د هغوی شرعي مسؤلیت سرته رسولو په خاطر مناسبه مرسته وکړي د هغوی اکرام او احترام خپله وجیبه و بولي او په هغو ویناؤ ئې عمل وکړي چې د شریعت سره ټکر نه لري د علماؤ لپاره دا دعاء کول پکار دي چې نیکان پاتې شي او د شر او خطاء څخه محفوظ وي ځکه چې که علماء اصلاح وي ورسره امت اصلاح کېږي او که علماء بېلارې شول نو ورسره امت بېلارې کیږي لکه څنگه چې نبي صلی الله علیه وسلم مهرباني کړې ده: (صنفان من امتي اذا صلحا صلحت الامة واذا فسدا فسدت الامة الفقهاء والامراء) (۱۴:۷).

زما د امت دوه ډلې دي که دوی نیکان وي ټول امت نیکان کېږي او که بدان وي ټول امت بدان کېږي یو علماء او بل امیران.

داستازانو په وړاندې اداب او اخلاق:

استاذان دټولنې رهبران او لارښوونکي دي، دالله تعالی رسول (صلى الله عليه وسلم) خپل ځان دمعلم په توگه معرفي کړی لکه چې فرمایي: ((إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي مُعَلِّمًا مِّيسِرًا)) (صحیح مسلم ۷ج، ۴۳۹ص.
الله تعالی زه آساني کوونکی معلم لېږلی یم.

نو ځکه خو اسلام په عامه توگه خپلو پېروانو ته امر کوي چې دخپلو استاذانو او معلمانو اداب وساتي او ورسره ښه سلوک او اخلاق څخه کار واخلي، ترڅو په دې عمل سره له یوې خوا دالله تعالی رضا لاس ته راوړي اوله بلې خوا دعلم گټو او فایده څخه مستفید شي، ځکه هر هغه څوک چې داستاذ اداب نه ساتي دعلم له خبر څخه گټه نه شي حاصلولای.

په لاندې توگه داسلام دمقدس دین دلارښوونو په رڼا کې ځیني هغه اداب ذکر کېږي چې هر زده کوونکی پرې مکلف دی.

۱- زده کوونکی باید دخپل استاذ بشپړ ادب او کامل احترام وساتي، ځکه ښه ادب دپاڅه عقل ترجماني کوي، الله تعالی په قران کې دهغو خلکو چې دخپل لارښود او استاد ادب او احترام کوي په داسې الفاظو ستاینه کړې: ((إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فَلِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ 3

کوم کسان چې دخدای درسول په وړاندېک دغایدلو په وخت کشگیگ خپل غاونه تگیتگوي هغوی په حقیقت کشگیگ همغه کسان دي چیگ الله دهغوی زوونه دتقوی لپاره ازمویلي دي، دهغو لپاره بشکنه ده اولوی اجر.

۲- زده کوونکی باید دخپل استاذ د رایې احترام وکړي باید په دې پوه شي چې دخپل استاد په وړاندې دذلت احساس دعزت سبب گرځي، دهغه په وړاندې عاجزي دفخر سبب دی، دهغه په وړاندې تواضع دلوروالی سبب گرځي، موږ

گورو چې عبداللہ بن عباس (رضي اللہ تعالیٰ عنہ) سره ددې چې دلورې مرتبې، د بشپړ علمیت څښتن دی، او در رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د تره ځوی دی، دخپل استاذ زېد بن ثابت انصاري (رضي اللہ تعالیٰ عنہ)، داس قبضه نيسي، او مخکې ترې روان دی، خدمت يې کوي او وايي: (هكذا امرنا ان نفعل بعلماءنا). موږ ماموره شوي يو چې دخپلو استاذانو سره دغسې تعامل وکړو.

پدې هکله ابوهريرة (رضي اللہ تعالیٰ عنہ) در رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دا وېنا رانقلوي چې فرمايي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ، وَتَعَلَّمُوا لِلْعِلْمِ السَّكِينَةَ وَالْوَقَارَ، وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعَلَّمُونَ مِنْهُ" (صحيح مسلم ۷ ج، ۴۳۹ ص).

علم زده کړئ، خو دوقار او عزت لپاره، له چا نه چې علم زده کوي دهغه په وړاندې تواضع کوي.

با عمله علم الله تعالى هغه چا ته وړپه برخه کوي چې تواضع پکې وي، دخپلو استاذانو په وړاندې احترام ولري، خبره يې مني او خپل استاد ته غوږ نيسي.

۳- زده کوونکي به خپل استاذ ته په نامه اواز نه کوي، اونه به دهغه په غياب کې دهغه نوم اخلي بلکې کله چې دهغه نوم يادوي په تعظيم سره به يې يادوي داستاذ يا بل داحترام څخه ډکه کلمه به ورسره مل کوي او ووايې به چې فلاني استاد يا صاحب او.... داسې ويلي دي، داځکه چې استاذ ته په نامه اواز دهغه په وړاندې بې ادبي ده، الله تعالی در رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ملگري په دې خبره وړتل کله چې دهغه کور ته يې له شانه دمحمد په نامه اوازونه

كول((إِنَّ الَّذِينَ يُتَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۚ ۴، آیت، الحجرات سورت.

ای پیغمبراه ! کوم کسان چيگ تاته له حجرونه دبانديگ نارېگ وهي له هغونه زياتره ناپوهان دي

۴- داستاذ په حق به اعتراف کوي او دهغه احسان به نه هېروي ، ځکه درسول الله (صلى الله عليه وسلم) لارښوونه ده ((چا چې يوبنده ته دقران يو توری وښوده هغه يې بادار او مولا شو، امامه باهلي ديو مرفوع حديث په ترڅ کې درسول الله (صلى الله عليه وسلم) حديث رانقلوي چې فرمايي: "مَنْ عَلَّمَ عَبْدًا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَهُوَ مَوْلَاهُ لَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَخْذُلَهُ، وَلَا يَسْتَأْثَرَ عَلَيْهِ". المعجم الكبير للطبراني، ۷ج، ۱۱۹ص.

چا چې يو بنده ته دكتاب الله يو ايت وښوده هغه يې بادار شو، ورته مناسب نه ده چې خجل يې کړي، او يا بل څوک په ده باندې غوره وگڼي. ددې تر څنگ به دهغه غېټ ردوي، ورڅخه به دفاع کوي، که دا کار يې په وس کې نه و نو هغه مجلس به پرېږدي چې داستاذ غېټ يې پکې کېږي.

۴- دژوند په اوږدو کې به هغه ته دعاکانې کوي، له مرگ څخه وروسته به دهغه دخپلوانو پالنه او روزنه کوي، پوښتنه به يې کوي، دقبر زيارت ته به ورځي، دهغه لپاره به د الله تعالی په دربار کې بخښنه غواړي، صدقه به کوي، ځکه چې زده کوونکي داستاذ لپاره صدقه جاريه ده، هغه ته يې دخبر لارښودلې دي.

۵- که استاد څخه کومه اشتباه وشي، يا ورڅخه کوم بد رويه صادره شي، دهغه صحبت به نه پرېږدي، خطاء او اشتباه به يې په ښه توگه تاويلوي، غصه به يې زغمي، پخوانيو ښکامنو خلکو به ويل چې څوک دتعليم ذلت پر ځان ونه مني تر عمره به له جاهليت له لومو راونه وځي، او که څوک په

دې ذلت او خواری او تکلیف باندې صبر وکړي ، د دنیا او آخرت عزت به یې په برخه شي.

۲- که استاد په یو مجلس کې ناست وي له اجازې پرته به نه ورځي ، که اجازه یې ور نه کړه بیا بیا به اجازه غوښتنه نه کوي ، که کور ته ورځي نو دروازه به دنوکانو په سر په ورو ورو ټکوي ، که په دې سره خبر نه شي نو په ګوتو سره به یې وټکوي ، او که ځای یې لرې ؤ نو په داسې طریقي سره به یې ټکوي چې اواز واورې خو دهغه دمزامحت باعث نه شي ، په همدې توګه که زده کوونکی ناوخته صنف ته راشي په کار داده چې د استاد مزاحمت ونه کړي

که استاد تدریس ته ذهنا تیار نه وي باید د زده کوونکي له خوا په تدریس مجبوره نه شي ، ځکه ډېر ځله دغه عمل د استاد دخجالت کېدو سبب ګرځي ، د استاد خجالتول په حقیقت کې دهغه په وړاندې بې ادبي ده. زده کوونکی باید د استاد په وړاندې چپ او په ادب سره کېني ، خبرې به یې په غور سره اوري ، ترڅو دخبرو بیا تکرار ته اړتیا پیدا نه شي ، د درس پر مهال به خوا د پخوا نه ګوري که مبایل ورسره وي باید بند یې کړي ، ترڅو د درس مزاحمت ونه شي ، د درس پر مهال به استاد ته ګوري په نورو کارونو به خپل ځان نه مصروفوي.

د استاد په مخکې به زیاتې خبرې نه کوي ، او نه به داسې خبره له خولې راوباسي چې استاد پرې خفه کېږي ، یا دهغه په وړاندې بې ادبي ګڼل کېږي ، زده کوونکی به د استاد دوخت خیال ساتي ، بې ضرورته به دهغه سره مجلس نه اوږدوي ، وخت به یې نه ضایع کوي ، دا او دې ته ورته ناوړه چارې د استاد په وړاندې بې ادبي ګڼل کېږي د تکلیف باعث یې ګرځي ، د استاد بې ادبي کول او هغه ته تکلیف رسول شرعا جایز نه دي.

۷- زده کوونکی به دادب په خاطر استاذ ته داسې نه وایی چې دا نه منم دا چا ویلي دي؟ که دیوې موضوع په اړه وضاحت غواړي، نو بیا دې په بل مجلس کې دهغې په اړه معلومات ترلاسه کړي.

۸- که زده کوونکی له استاذ څخه یوه داسې موضوع اوري چې مخکې یې اورېدلې وي او یا له پخوا یې زده وي، نو بې اعتنایي به نه کوي، او داسې متوجه به کینی لکه دغه موضوع یې چې بېخي اورېدلې نه وي، عطاء (رح) فرمایي: زه چې له هرچانه یوه تکراري خبره اورم، په داسې توجه سره یې اورم لکه چې بېخي مې اورېدلې نه وي.

۹- زده کوونکی به هغه پوښتنه چې له استاذ څخه شوي وي، پخپله نه ځوابوي او نه به دهغې په اړه تشریح ورکوي مگر دا چې استاذ یې ورڅخه وغواړي، کېدې شي چې غلطه یې ځواب کړي، او بله دا چې د استاذ زړه ته په دې عمل سره خفگان رسېږي.

۱۰- زده کوونکی به د استاد خبره نه قطع کوي، او نه به پرې مخکې کېږي، صبر به کوي ترڅو استاذ له خبرو فارغ شي، هنده بنت ابي هاله لومړی درسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) اخلاق بیانوي او بیا ورپسې، د زده کوونکو په توګه د صحابه کرامو حالت درسول الله (صلی الله علیه و سلم) سره ذکر کوي:

((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَائِمَ الْبَشْرِ سَهْلَ الْخَلْقِ لَيْنَ الْجَانِبِ لَيْسَ بَقَظٍ وَلَا غَلِيظَ وَلَا صَحَّابٍ وَلَا فَحَّاشٍ وَلَا غِيَّابٍ وَلَا مَدَّاحٍ يَتَغَافَلُ عَمَّا لَا يَشْتَهِي وَلَا يُؤَسُّ مِنْهُ وَلَا يَخِيبُ فِيهِ قَدْ تَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثِ الْمَرَّاءِ وَالْإِكْثَارِ وَمِمَّا لَا يَعْنِيهِ وَتَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثِ كَانٍ لَا يَذُمُّ أَحَدًا وَلَا يُعِيرُهُ وَلَا يَطْلُبُ عَوْرَتَهُ وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا فِي مَآ رَجَا

تَوَابُهُ إِذَا تَكَلَّمَ أَطْرَقَ جُلْسَاؤُهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ،
وَإِذَا سَكَتَ تَكَلَّمُوا وَلَا يَتَنَازَعُونَ عِنْدَهُ مَنْ تَكَلَّمَ أَنْصَتُوا لَهُ
حَتَّى يَفْرُغَ حَدِيثُهُمْ عِنْدَهُ حَدِيثُ أُولَئِكَ هُمْ)). (١٨، ١٥٤).

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) تل خوشحال طبعه، اساني کوونکی، نرمي
کوونکی و، بدخويه، سختي کوونکی نه و، چغې به يې نه وهلي، بې حياء نه
غړېده، دچا غېټ يې نه کاوه، بې ځايه يې دچا صفت نه کاوه، له نامطلوبو
چاروبه يې ځان ناگاره کاوه، نه به ترې څوک مايوسه کېده او نه به ترې څوک
نامراده تلې شو، له درې کارونو څخه يې ځان ساته، ١- له دعواوودنگلو(بې
ځايه بحثونو) ٢- زياتو خبرو، ٣- او بې فايدي کارونو څخه، دچا بدي يې نه
بيانوله، چاته يې پېغور نه ورکاوه، او نه يې دچاپټ رازونه راسپړل، هغه کار يې
کاوه چې ثواب يې پکې لیده، کله به يې چې خبرې کولې نوملگري (صحابه
کرام) به يې دغسې غلي ناست و لکه په سرونو چې يې مرغۍ ناستې
وي، ترهغې به نه غړېدل ترڅو به چې دالله تعالی رسول خبرې کولې کله به چې
هغه چپ شو نو دوي به خبرې پېل کړې، دهغه (صلى الله عليه وسلم) په
مخکې يې جگړې نه کولې هريو به چې خبرې کولې نور به ورته چپ ناست
و، (يو دبل خبرې به يې په غور سره اورېدې).

١١- زده کوونکی چې په لاره داستاد سره ځي نو دښې به ور څخه مخکې او
دورځې به ورڅخه وروسته ځي، ځکه چې داستاذ داحترام په خاطر که دښې
کوم خطر پېښېږي نو زده کوونکی به ورڅخه دفاع کوي، داچې دورځې خطر
کم وي نو احتراماً به له استاد څخه وروسته ځي.

١٢- خپله رايه او نظر به پر استاذ غوره نه گڼي، او نه به خپله رايه پرهغه په زوره
مني، ځکه که استاذ هر څومره ناپوه او زده کوونکی پوه وي خو دالله تعالی
درضا دحاصلولو او داستاذ داحترام په خاطر به له خپلې رايې څخه تېرېږي.

۱۳- که کوم شی ورکوي يايې ورڅخه اخلي نو بني لاس به استعمالوي.
 ۱۴- زده کوونکی به هېڅ وخت د استاد له شرعي خدمت څخه انکار نه کوي، ځکه شريف خلک له څلور کارونو څخه مخ نه گرځوي که څه هم په خپله مشر او اميروي:

الف- د پلار د ادب په خاطر له خپل ځايه پورته کېدل.

ب- د عالم او استاد خدمت چې زده کړه ورڅخه کوي.

ج- دهغه څه په اړه پوښتنه کول چې پرې نه پوهېږي.

د- دمېلمه عزت او قدرداني کول.

۱۵- که زده کوونکی استاد سره مخ کېږي نو اول به پر هغه سلام کوي.

۱۶- که زده کوونکی د استاد رايه او نظر خطا گڼي، نو داسې به نه ورته وايي چې ته نه پوهېږي، بلکې هڅه به کوي چې خطا يې ښه تعبیر او په ښو الفاظو اصلاح کړي، مثلاً که داسې الفظ استعمال کړي چې ((ماته مصلحت په دې کې ښکاري)) داسې به نه وايي چې زما رايه درسته ده او استاد اشتباه کړې ده.

۱۷- که يو استاد څخه د يوې موضوع په اړه يوه رايه واورې او بل استاد څخه بل نظر ددواړو ترمنځ دې د توافق هڅه وکړي او ددواړو ترمنځ دې دا اختلاف سبب نه گرځي. (۲۸-۲۲:۱۹)

د دوهم فصل د مراجعو فهرست:

۱- قرآن کریم

۲- ابو داود: سليمان بن اشعث، کال: ۱۳۱۲هـ، سنن ابی داود، دویم ټوک طبعه: خيبر گروپ آف کمپنيز- پېښور- پاکستان.

۳- الباني: محمد ناصرالدين بن نوح، صحيح ابی داود، پنځم ټوک، طبعه: دارالفکر- بيروت- لبنان.

۴- البخاري: محمد بن اسمعيل، صحيح البخاري، دویم ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه پېښور- پاکستان.

- ۵- الترمذي : محمد بن عيسى، جامع الترمذي، دويم ٲوك طبعه: مكتبة حقانية ٲببنور-ٲاكستان.
- ۶- الجزائري: ابو بكر جابر، كال: ۱۴۱۰ھ ق- ۱۹۹۰م، منهاج المسلم، طبعه: دارالشروق للنشر والتوزيع والطباعة-جده-السعودية.
- ۷- الطبراني: ابو القاسم سليمان بن احمد، كال ۱۴۱۵ق، المعجم الاوسط، درٲيم ٲوك طبعه: دارالحرمين-قاهره.
- ۸- العبيد: عبدالرحمن بن عبدالكريم، كال: ۱۴۰۵ھ- ۱۹۸۴م، اصول المنهج الاسلامي، طبعه: مطابع الفرزدق التجارية-الرياض-السعودية.
- ۹- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد، سنن ابن ماجه، دويم ٲوك، مطبعه: مكتبة العلميه-بيروت-لبنان.
- ۱۰-المزيد احمد.من حقوق المصطفى على امته، طبعه: مدارالوطن للنشر -السعودية.
- ۱۱-النيسابوري : مسلم بن حجاج ابوالحسين، كال: ۱۳۴۹ھ ش، الجامع الصحيح، دويم ٲوك طبعه:خيرگروٲ اف كمٲنيز ٲببنور ٲاكستان.
- ۱۲- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره، ۲۰ٲوك، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة.
- ۱۳- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره، ۲۳ٲوك، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة.
- ۱۴- النيسابوري، مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري، صحيح مسلم، ۱ٲوك،
- ۱۵- النيسابوري، مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري، صحيح مسلم، ۷ٲوك،

- ۱۲- النيسابوري ،مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري ، صحيح مسلم ، ۱۲ ټوك ،
۱۷- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير، ۷ ټوك ،
طبعة القاهرة دارالحرمين.
۱۸- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير، ۱۵ ټوك
طبعة ،القاهرة دارالحرمين.
۱۹- اليميني ،الحسين ابن المنصور ، آداب العلماء والمتعلمين :

درېيم فصل

داسلام د سپېڅلي دين په رڼا کې

د غوره اخلاقو ځينې بېلگې:

۱- فردي اخلاق

۱- اخلاص

۲- صدق

۳- امانتداري

۴- پروعدو وفا کول

۵- تقوا

۶- حياء

۷- د ژبې ساتنه

۸- تواضع

۹- صبر

۱۰- عفو او بخښنه

۱۱- سخاوت

۱۲- شجاعت

۲- ټولنيز اخلاق:

۱- خپل منځي مرسته او همکاري- دمور او پلار حقوق پرځاي کول

۳- خپلوي پالل- شفقت او ترحم- د گاونډيو سره ښه سلوک کول- دمسلمان د عزت او ابرو ساتنه- مېلمه پالنه

۱- اخلاص ((د هر کار لپاره ښه نېټ))

د نېټ تعريف:

نېټ په لغت کې قصد او ارادې ته وايي. (۳۸۲:۲۲).

په اصطلاح کې (ښه نېټ دی ته وايي چې يو څوک يوازې او يوازې د الله تعالى د رضا په خاطر يو کار ترسره کړي او د هيڅ مخلوق رضا په کې هدف ونه گرځوي په دې ترتيب چې د ښه کار په سرته رسولو او د بد کار په پرېښودلو کې تنها د الله تعالى رضا خپل هدف وگرځوي د الله تعالى له رضا سره د بل چا رضا شريکه نه کړي. ۱۸۴:۲۳)

که یو څوک یو کار د الله تعالی درضا لپاره نه ترسره کوي او یا د الله تعالی درضا سره د بل چا رضا هم شامله کړي نو الله تعالی له دغسې عمل څخه بېزاره دی، نه یې قبلوي او نه پرې اجر او ثواب ورکوي که څه هم یو دیني کار وي. په یو اوږد حدیث کې رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د درې تنو حالت د قیامت په ورځ د دواړو ل بیانوي:

د قیامت په ورځ به تر ټولو لومړی شهید سره حساب او کتاب پیل شي، هغه به راوستل شي، د نعمتونو په اړه به ورته یادونه وشي، هغه به پرې اعتراف وکړي، بیابه ورڅخه وپوښتل شي، چې تاد دغو نعمتونو په مقابل کې څه کړي دي؟ هغه به په ځواب کې ووايي: چې ای الله تعالی ستا په لاره کې تر هغې جنگېدم، ترڅو چې شهید شوم، الله تعالی به ورته ووايي: درواغ دې وویل: ته د دې لپاره جنگېدې چې خلک درته زړه وراو شجاع ووايي، او هغه درته ویل شوي دي، بیابه امروشي چې پر مخې یې دوزخ ته ورواچوئ، بیابه دوزخ ته وروغوړځول شي.

په دوهم قدم کې به عالم د حساب لپاره راوغوښتل شي، هغه عالم چې د علم د ترلاسه کولو وروسته یې، نور وته هم ښودلې وي، په قران به هم پوهېږي، لومړی به د هغو نعمتونو په اړه چې په دنیا کې پرې شوي پوښتنه وشي، په هغې به اعتراف وکړي، بیابه ترې وپوښتل شي چې د دغو نعمتونو په مقابل کې یې څه کړي دي؟ هغه به په ځواب کې ووايي چې ستا درضا لپاره مې علم ترلاسه کړ، او نور وته مې و ښوده، قران مې ستا لپاره و لوسته، او نور وته مې هم و ښود، ورته به وویل شي: درواغ دې وویل: دا ټول دې د دې لپاره ترسره کړي وو، چې خلک ستا صفت وکړي قاري او عالم درته ووايي، نو په دنیا کې درته ویل شوي دي، امر به وشي چې پر مخې یې دوزخ ته وغوړځوئ، بیابه دوزخ کې واچول شي.

په درېيم قدم کې به هغه شتمن شخص د حساب لپاره راوغوښتل شي چې په دنيا کې به يې په هر نېک کار کې لگښت کاوه، لومړی به له هغه څخه د هغو نعمتونو په اړه پوښتنه وشي چې په دنيا کې ورکړل شوي وو، هغه به يې ومني او اقرار به پرې وکړي، بيا به ترې وپوښتل شي چې ددغو نعمتونو په مقابل کې يې څه گړي دي؟ هغه به ووايي چې هيڅ د خير داسې کار نه وو چې په هغې کې لگښت کول ستاد رضا لامل گرځېده، مگر ما په هغې کې لگښت کړی دی، ورته به وويل شي درواغ دي وويل، دغه ټول کارونه تاددې لپاره ترسره کول چې خلک درته سخي ووايي، او په دنيا کې درته ويل شوي دي او د لگښت بدله درته رسېدلې ده امربه وشي چې پرمخې يې دوزخ ته واچوئ، بيا به دوزخ ته واچول شي.

يعنې الله تعالى ديو بنده عمل په دې شرط قبلوي، چې اخلاص پکې وي (له ریا او ځان بنودنې څخه پاک وي)، يواځې دالله تعالى درضا لپاره ترسره شي، (د اعمالو زياتوالی او د پروالی دالله تعالى په نزد چې اخلاص پکې نه وي هيڅ اعتبار نه لري). - (۴۲: ۱۵۱۳).

په يو بل حديث کې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: د شرک اصغر په اړه زه پرتاسې زيات ويرېږم، صحابه کرامو رضي الله عنهم پوښتنه وکړه، چې شرک اصغر څه شي دی يا رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ریا کاري او ځان بنودنه، د قيامت په ورځ چې کله الله تعالى بنده گمانوته دخپل عملونو بدله ورکوي نوریا کارانوته به وويل شي لاړشئ له هغو خلکو څخه خپل اجر ونه وغواړئ چې تاسې د هغو لپاره چارې ترسره کولې او ځانونه مو وورته بنودل، ايا اوس د هغوی سره څه شته؟ (۵۲: ۱۲۳).

په اسلامي شريعت کې د نېت ارزښت:

اسلامي شريعت د انسانانو د اعمالو ترمينځ د توپير تله نېټ گرځولی هغه داسې چې د نېټ پوسيله عبادات د عاداتو څخه بېلوي ځينې عبادات د ځينو نورو سره توپير مومي د بېلگې په توگه د لمانځه لپاره نېټ ځکه ضرور دی چې د نفلي او فرضي لمونځ توپير وشي، د خيرات لپاره نېټ ځکه حتمي دی چې د زکات، نذر، کفاري او نورو ترمونځ فرق رامينځته شي، مسجد کې ناسته که د اعتکاف، ذکر او فکر په خاطر وي عبادت گڼل کېږي او که د دمې او استراحت په نېټ وي عادت بلل کېږي. ځان مينځل که د ثواب او اجر په نېټ وي عبادت دی خو که د نظافت په منظور وي عادت گڼل کېږي همدا لامل دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د نېټ په اړه خپل امت ته داسې اصل او قاعده ايښی ده: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَى) (۱:۱۱).

بېشکه چې د عملونو اجر او ثواب نېټ پورې تړلې دی او هر سړي ته به د نېټ مطابق اجر ورکول کېږي.

په اسلام کې د نېټ د ارزښت له امله سلفو صالحينو د هر کار د پېل څخه وړاندې خپلو نېټونو ته ځانگړې توجو کوله او خپل نېټونه به يې سمول، کله به چې د دوی يو تن ته د يو کار د سرته رسولو خبره وشوه نو هغه به ويل: (اصبر حتى يحدث له نية) (۱۲:۳۴).

صبر وکړه چې زه خپل نېټ سم کړم.

د يو کار لپاره د ښه نېټ وختونه:

اسلامي شريعت په مسلمانانو لازمي کړی چې د هر کار لپاره په لاندینيو حالاتو کې بايد ښه نېټ ولري.

۱- د يو کار له پېله وړاندې نېټ سمول:

مسلمان بايد د کار له اجراء کولو څخه مخکې خپل هدف يوازې او يوازې د الله تعالی رضا وگرځوي د نوموړي کار په ترسره کولو کې د الله د خوښۍ ترڅنگ د

بل چا خوښي خپل هدف ونه گرځوي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَىٰ بِهِ وَجْهَهُ) (۲۳:۳۰).

الله تعالى جل جلاله يوازې او يوازې په هغه عمل باندې اجر او ثواب ورکوي چې خالص او تنها د الله تعالى د رضا په خاطر ترسره شوی وي. په بل حديث شريف کې رسول صلى الله عليه وسلم داسې فرمايي: چې الله تعالى فرمايلي دي: ((فَمَنْ عَمَلًا فَأَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَأَنَا بَرِيءٌ مِنْهُ وَهُوَ لِلَّذِي أَشْرَكَ)) (۲۷:۳۱).

چا چې د يوه عمل سرته رسول پر مهال زما رضا او د بل شخص رضا هدف وگرځوه زه د نوموړي عمل څخه بيزاره يم دا عمل په حقيقت کې د هغه چا لپاره ترسره شوی چې زما رضا سره د هغه رضا شريکه کړای شوې ده. ۲- د کار په جريان کې ښه نېت درلودل:

رسول صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: (مَنْ صَلَّى يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ صَامَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ تَصَدَّقَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ). (۱۲۵:۳)

څوک چې په لمانځه کې ریا کاري کوي دى تن په حقيقت کې شرک وکړ چا چې دروژې نيولو پر مهال ریا کاري وکړه ، دى تن په حقيقت کې شرک وکړ او چا چې صدقه دریا کاري په نېت ورکړه دى تن په حقيقت کې شرک وکړ. ۳- د کار په پای کې ښه نېت درلودل:

د کار په پای کې دښه نېت درلودلو هدف دادی چې د نوموړي کار احسان په الله جل جلاله ونکړي د لیل يې دادی چې نبی صلى الله عليه وسلم ته د بني اسد د قبيلې مشران راغلل او ورباندې احسان باراوه چې مونږ په داسې حال کې

مسلمان بايد صادق (رښتياويونکی) وي، تل بايد د حق وېنا وکړي ولو که دهغه په توان هم وي، دالله ددين په حق کې د ملامت کوونکو له ملامتيا ونه وېرېږي، درواغ ويل تر ټولو بد خوي او خصلت دی، دشېطان لپاره دانسان په نفس کې د داخلېدو چانس ورکوي، مسلمان بايد درښتيا ويلو سره خپل ځان عادت کړي، تل رښتيا ووايي د حق گواهي ورکړي که څه هم دده او يا دده دخپلوانو په زيان وي، ځکه چې درواغ ويل دانسان لپاره تر ټولو بد خوي او خصلت دی، دزيات شمېر شيطاني چارو او گناهونو دارتکاب سبب گرځي، درواغ ويل دانسان حبثيت ته سخته صدمه رسوي، ذليلوي يې، شرموي يې، په ټولنه کې اعتبار له لاسه ورکوي، نو ځکه خو اسلام درواغ ويل حرام گرځولي دي.

لاندې احاديث دغه موضوع ښه روښانه کوي:

۱- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَرْبَعٌ إِذَا كُنَّ فِيكَ فَلَا يَضُرُّكَ مَا قَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا: صَدَقُ حَدِيثٌ، وَحِفْظُ أَمَانَةٍ، وَحُسْنُ خَلِيقَةٍ، وَعَقَّةُ طُعْمَةٍ (۵۱، ۴۰۳).

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: که څلور صفات په تا کې وي نو دهېڅ دنياوي شي د فوټ کېدو ارمان مه کوه: رښتيا وېنا، امانت ساتل، ښه اخلاق، او د خوراک پاکوالی.

۲- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صَدِيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ

يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا. صحيح مسلم، ۱۳ ج، ۱۲ ص.

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: رښتيا ويل خپل عادت وگرځوئ، ځکه چې رښتيا ويل نېکيو لوري لارښوونه کوي، او نیکي جنت ته لارښوونه کوي، یوسړی چې تل رښتيا وايي، درښتياؤ فکر کوي، تر دې چې دالله تعالی په نزد رښتونى وليکل شي، له درواغو ځانونه ساتئ، ځکه چې درواغ انسان گناه لوري ته را کاږي، گناه اور ته لوري ته لارښوونه کوي، یوسړی چې درواغ وايي ددرواغو فکر کوي تر دې چې دالله تعالی په نزد درواغجن وليکل شي.

۳- أَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ أَصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا أَوْثُمْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ. (۲۴۱، ۵۲).

نبي کریم (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: ماته دخپل طرفه د شپږو کارونو ضمانت وکړئ، زه درته د جنت ضمانت کوم، ۱- کله چې خبرې کوئ رښتيا وواياست، ۲- کله چې وعده کوئ وفا پرې کوئ، ۳- امانت اداء کوئ، ۴- دخپلو فرجونو حفاظت کوئ، ۵- خپل نظرونه له حرامو شيانو بندوئ ۲- د ضرر نه خپل لاسونه وساتئ

۳- امانت داري:

امانت داري یو لوړ او عزتمند صفت دی چې دیو انسان په ایماني پیاوړتیا دیني قوت او بشپړ باور دلالت کوي، الله تعالی امانت ته لوړ مقام ورپه برخه

کري او دایمان له نبو څخه يې گرځولی دی، په قران کريم کې الله تعالی د امر په
صیغه خپل بنده ګان مخاطب کړي او فرمايي: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا
الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...) (النساء: 58)

الله تعالی تاسې ته امر کوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپارئ.

الله تعالی د مؤمنانو په صفت کې فرمايي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (المؤمنون: 8)

مومنان هغه خلک دي چې دخپلو امانتونو او دخپلو ژمنو او تړونونو لحاظ
ساتي.

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) امانتداري دایمان له نبو څخه نبودلې

ده، لکه چې فرمايي: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا
عَهْدَ لَهُ» (۴۸۱:۵۴).

څوک چې د امانتدارۍ لحاظ نه ساتي ایمان یې نشته، او څوک چې د وعدو
پابند نه وي دین نه لري.

رسول الله په داسې حال کې چې په امین سره یې شهرت درلود او له کوچنیوالي
څخه په امین پېژندل کېده، بیا هم له الله تعالی څخه د امانتدارۍ ساتلو دعا
کوي:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّحَّةَ، وَالْعَقَّةَ، وَالْأَمَانَةَ، وَحُسْنَ

الْخُلُقِ، وَالرِّضَا بِالْقَدَرِ» شعب الایمان للبيهقي، ج، ۲۱۷ ص.

ای ربه له تانه د صحت، پاک لمنی، امانت ساتنې، نبواخلاقو، او په قدر باندې
د خوښۍ سوال کوم.

په امانت کې خیانت نه یواځې داچې دانسان داخروي ناکامۍ باعث گرځي بلکې دنیاوي زیانونه هم ورسره ملګري وي لکه په لاندې حدیث کې چې ورته اشاره شوې ده:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: «إِذَا كَانَتْ فِي الْبَيْتِ خِيَانَةٌ ذَهَبَتْ مِنْهُ الْبَرَكَه»

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) فرمایي: کله چې په یو کور کې خیانت وي برکت ورڅخه پورته کېږي.

په اسلام کې د امانت داری ارزښت:

اسلام دنورو اخلاقو ترڅنګ امانتداری ته دزیات ارزښت قایل دی تردې چې دایمان سره تړلی عمل یې بولي او هغه څوک چې امانت کې خیانت کوي داسلام له دایرې څخه یې خارجوي منافق یې بولي او اسلام ترې خپله بې زاري اعلانوي، په دې اړه درسول الله لاندې وینا موږ ته داسې لارښوونه کوي:

" ثَلَاثٌ مَنْ كُنْ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ حَصْلَةٌ مِنْهَا فَفِيهِ حَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبًا، وَإِذَا أَوْثَمَنَ حَانَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ "

درې ځویونه چې په چا کې وي هغه منافق دی، او که په چا کې له هغې څخه یو وي په هغه کې یو ځوی دمنافق وي، کله چې خبر کوي درواغ وايي، او کله چې

امانتدار وگنل شي نو خيانت کوي، او کله چې وعده وکړي نو خلاف ورزي کوي.

د خيانت ناوړه پايلې:

رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) موږ د خيانت له ناوړه پايلو خبروي او فرمايي:

"أَوَّلُ مَا تَفْقَدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الْأَمَانَةُ، وَآخِرُهُ الصَّلَاةُ قَالَ تَابَتْ عِنْدَ ذَلِكَ: قَدْ يَكُونُ الرَّجُلُ يَصُومُ وَيُصَلِّي، وَإِنْ أَوْثَمَنَ عَلَى أَمَانَةٍ لَمْ يُوَدِّهَا (٤٢، ٣٣٧)."

ترتولو لومړۍ چې تاسې يې په خپل دين کې له لاسه ورکوي امانتداري ده، او اخري شى لمونځ دی. ثابت (رضي الله تعالى عنه) په دغه وخت کې وويل: يو سړى به روژه نيسي، لمونځ به هم کوي خو که امانت ورته وسپارل شي هغه به نه اداء کوي.

په همدې توگه رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) موږ ته خبردارۍ راکوي چې د قيامت دراتلو يو سبب به دا وي چې خاين به امين او امين به خاين وگنل شي، په دې اړه رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمايي:

«وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَظْهَرَ الْفُحْشُ وَالتَّفَاحُشُ وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ وَسُوءُ الْمَجَاوِرَةِ وَحَتَّى يُؤْتَمَنَ الْخَائِنُ وَيُخَوَّنَ الْأَمِينُ» (٥١، ٢٢٤).

قيامت به ترهغې قايم نه شي ترڅو چې بې حيايي څرگنده شوي وي، يو بل ته فحش ويل پېل شي، خپلولي غوڅه شي، بد همسايگي پېل شي، او ترڅو چې خاين امين او امين خاين وگنل شي.

په اسلام کې امانتداري عامه ده:

زمور د عامو مسلمانانو ترمنځ خوامانت داري يواځې د مادي امانتونو د ساتنې څخه عبارت ده، خو بايد هېر نه کړو چې دا مفهوم د امانت داري په برخه تر ټولو اخرنی مفهوم دی د الله تعالی په دين کې امانت داري زيات پراخه مفهوم لري، له منصب او حکومتي چوکۍ څخه نيولی درازونوتر ساتنې رسېږي، مطلب دا چې اسلام موږ ته امر کوي حکومتي منصب يو ستر امانت دی باير داسې چا ته يې وسپارئ چې د اداء کولو توان يې ولري رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) موږ متوجه کړي يو چې امارت او مشري يو امانت او ستر مسئوليت دی، څوړئ که ددغه امانت په صحيح توگه د ترسره کولو توان نه لرئ نو د تر لاسه کولو حرص يې مه کوئ، رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په اړه فرمايي:

((إِنَّكُمْ سَتَخْرُصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَتَسْتَكُونُونَ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعْمَ الْمَرْضِعَةُ وَبِئْسَتَ الْفَاطِمَةُ)) (٤٠، ٥٩).

تاسې خو د مشرۍ شوق لرئ، خو ياد ساتئ چې بيا به د قيامت په ورځ پنبېمانه ياست، نوشېدې روډونکې ډېره ښه ده له شېډو ورکونې نه.

البته که څوک ددغه امانت د اداء کولو توان او استعداد لري ورته روا دي چې غوښتنه يې وکړي او بيا يې حق اداء کړي، ابو ذر غفاري (رضي الله تعالی عنه) ته د الله تعالی رسول (صلى الله عليه واله وسلم) په دې اړه داسې فرمايي: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمَلُنِي قَالَ قَضَرَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خَزِيٌّ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا)) (٤٣، ٣٤٧).

ابو ذر (رضي الله تعالی عنه) روايت کوي چې ما رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته وويل: ايا ما په يو ځاي کې نه مقرروي؟ لاس يې زما په اوږه کېښوده

وي فرمايل: ((ابوذر ته كمزوري يې او دا يو امانت دی، دقيامت په ورځ شرمندگي او ندامت دی، مگر هغه چا ته نه دی چې په حقه واخلي او حق يې اداء کړي.

نو هغه څوک بايد يوې عهدې ته اوږې ورته کړي چې دغه امانت په سمه اداء کولاي شي، له دې حديث څخه داهم معلومېږي چې مشر بايد يوه عهده هغه چاته وسپاري چې په هغه کې ددغې عهدې دداء کولو استعداد وگوري ديو سړي يواځې تقوا پرهېزگاري او بڼه سړي توب ته ونه گوري ځکه رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ته خو دابو ذر تقوا او پرهېزگاري معلومه وه، ولې يې هغه ته عهده ونه سپارله پوهېده چې ابوذر دغه عهده په سمه توگه نه شي تر سره کولی.

راز ساتل ستر امانت دی:

کله يو چاته دراز خبره وشي نو په کار داده چې هغه ځان سره وساتي دراز خبره داده کله چې تاته يو څوک له نورو خلکو جلا او پټ ځاي کې يوه خبره وکړي په دې پوه شه چې دا دراز خبره ده، رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي:

((إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ ثُمَّ التَّقَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ)) (۹، ۴۶).

کله چې يو سړی بل سره خبرې کوي او بيا هغه اخوا دېخوا وگوري نو دې دې په دې پوه شي چې دا د امانت خبره ده.

البته دهغو مجالسو راز ساتل په کار دي چې داسلامي احکامو سره په ټکر کې نه وي، رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي:

((الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً مَجَالِسَ سَفْكٍ دَمٍ حَرَامٍ أَوْ قَرْجٍ حَرَامٍ أَوْ افْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ)) (۱۰: ۴۶)

دټولو مجالسو رازونه امانت دي، مگر دریو مجالسو رازونه امانت نه دي، ۱- هغه مجلس چې په کې د حرامو وینو تولید سیسه جوړېږي، ۲- یا پکې د زنا پروګرام برابرېږي، ۳- او یا پکې پر دې مال د لټولو توطیه مطرح کېږي. دمېړه او ښځې ترمنځ خپل منځي روابط داسلام له نظره د احترام وړ دي، نو دمېړه او ښځې ترمنځ ازدواجي رازونه باید له نورو خلکو پټ وساتل شي تر دې چې خپلو نږدې خپلوانو او دوستانو ته هم بیان نه شي، دغه عمل له یوې خوا بې حیايی ده او له بلې خوا ستر خیانت او جنایت دی، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په دې اړه داسې لارښوونه کوي: ((إِنَّ أَكْبَرَ الْمَأْثَمَةِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا)) (۱۱، ۴۲).

د قیامت په ورځ به په امانت کې (تر ټولو ستر خیانت) دا وي چې یو سړی خپلې مېرمنې ته نږدې شي، او ښځه خپل خاوند ته او بیا دهغې راز خلکو ته ښکاره کوي.

تر ټولو لوی خیانت:

تر ټولو لوی او ستر خیانت خو دادی چې یو څوک په چا ښه باور لري او هغه امین ګڼي او هغه ورته درواغ وايي، په دې اړه رسول الله (صلی الله علیه وسلم) داسې فرمایي: ((كَبُرَتْ خِيَانَةٌ أَنْ تُحَدِّثَ أَحَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِه مُصَدِّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِه كَاذِبٌ)) (۱۴۲، ۴۲).

لوی خیانت دادی چې ته خپل مسلمان ورور ته داسې خبره کوي چې هغه تا پکې رېښتونی ګڼي او ته ورته درواغ وايي.

۴- پر وعدو وفا کول:

پر وعده وفا کول د ایمانو دارو صفت دی، الله تعالی له مؤمنانو څخه غواړي چې په خپلو وعدو باندې وفا وکړي او فرمایلي دي: **وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (الإسراء ۳۴)**

د ژمنیګ پابند اوسئ ، دا یقیني ده چېګ د ژمنیګ په باب به تاسیګ پوښګتیاګدونې یاست.

یعنې لکه چې مسلمان پرسوګند باندې پر وفا کولو مکلف دی دغسې په وعده باندې وفا کول هم له مسلمان مطلوب عمل دی البته باید په یاد ولرو چې پر هغه وعده او قسم باندې وفا کول په کار دي چې د خبر کاروي او داسلامي احکامو سره په ټکر کې نه وي رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په دې اړه مودې ته داسې لارښوونه کوي:

((مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ قَرَأَى غَيْرَهَا حَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكْفَرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَفْعَلْ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ)) . (۵۰، ۴۰۵).

چا چې پر یو شي سوګند یاد کړ وې لیدل چې یو بل کار له دې غوره دی نو د قسم کفاره دې ورکړي او هماغه کار دې وکړي چې غوره وي. په بل مورد کې په دې اړه داسې فرمایي: **وَاللَّهُ لَأَنْ يَلْجَ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَارَتَهُ الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ**) . صحیح البخاري، ۲۰ ج، ۳۰۵ ص.

دالله تعالی په ذات مې دې سوګند وي، که ستاسې یو تن دخپل ټبر په اړه پر یو قسم وفا وکړي (چې نه به ورځي) او بیا ورنشي ، ډېر ګنهګار دی نسبت هغه چا ته چې (د قسم د ماتولو په وجه) (نښې ته ورشي) فرض شوی کفاره اداء کړي.

له ذکر شوو احاديثو څخه په ډاگه څرکندېږي چې له نېکو او غوره مواردو پرته هېڅ عهد او پیمان ملزم نه دی، البته که یو شخص په نېکو مواردو کې چا سره وعده وکړي باید چې وفا پرې وکړي، او که یې ونه کړي دالله تعالی په نزد گنهگار گڼل کېږي، دغسې شخص څخه اسلام خپله بېزاري اعلانوي او دمنافقانو په زمره کې حسابوي، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په دې هکله داسې فرمایي: " آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ " صحیح البخاري، ج ۱، ص ۵۸.

دمنافق درې نښې دي، ۱- کله چې خبرې کوي نو درواغ وايي، ۲- کله چې وعده وکړي نو خلاف ورزي کوي ۳- او کله چې امین وگڼل شي نو خیانت کوي په لږ څه زیادت سره بل حدیث کې داسې راغلي دي:

" ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ، وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى، وَقَالَ إِنِّي مُسْلِمٌ الَّذِي إِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ) ((۴۲، ۱۹۲).

درې کارونه چې په چا کې وي هغه منافق دی، که څه هم روژه نیسي، لمونځ کوي او ځان مسلمان گڼي، هغه څوک کله چې امین وگڼل شي نو خیانت کوي، کله چې خبرې کوي نو درواغ وايي، چې کله چې وعده وکړي نو خلاف ورزي کوي.

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د امر په صیغه موږ ته لارښوونه کوي: ((اُضْمِنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمِنَ لَكُمْ الْجَنَّةَ اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا أُؤْتِمِنْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ)) (۵۲، ۲۴۱).

ماته دخپل طرفه د شپږو کارونو ضمانت وکړئ، زه درته د جنت ضمانت کوم، ۱-
کله چې خبرې کوئ رښتیا وواياست، ۲- کله چې وعده کوئ وفا پرې وکړئ، ۳-
امانت اداء کړئ، ۴- دخپلو فرجونو حفاظت وکړئ، ۵- خپل نظرونه له
حرامو شيانو بند کړئ ۶- او نورو ته له ضرر رسولو خپل لاسونه وساتئ

۵- تقوا:

د ډېرو اهمو نبو اخلاقو له جملې څخه تقوا ده، چې مهم مسایل يې په لاندې
ډول ذکر کېږي:

د تقوی لغوي تعريف:

تقوی په لغت کې خپل نفس له داسې ضرر رسونکو شيانو څخه ژغورلو ته
وايې چې ورڅخه وېره احساسوي چې په دې اساس تقوی وېره او وېره تقوی
بلل کېږي (۸: ۵۳).

د تقوی اصطلاحي تعريف:

امام راغب اصفهاني د تقوی اصطلاحي تعريف داسې ذکر کړی دی: (د خپل
هوس د لمنځه وړلو په وسیله د الله تعالی له قهر څخه ځان ساتلو ته تقوا
وايې) (۹: ۷۰).

د پورتنی تعريف په اساس متقي هغه چا ته وايې، چې د الله تعالی له وېرې د
هغه له اوامرو سرغړونه نه کوي (۱۲: ۲۰۸).

د تقوی ارزښت:

په گڼو قرآني آیتونو او نبوي احادیثو کې د هر مسلمان څخه په ټینګه غوښتنه
شوې ده چې باید د تقوی په لباس پوښل شوی او د هر مسلمان لپاره ډېر اهم
صفت بولي. مونږ دلته د ذکر شوو نصوصو څخه ځینې د بېلګې په توګه په
لاندې ډول ذکر کوو:

ای مسلمانانو په تاسې کې ډېر غوره د الله تعالی په وړاندې هغه څوک دي چې تر ټولو زیاته تقوا لری.

که چېرې د کلیو اوسیدونکو ایمان راوړی وای او د تقوی خاوندان ګرځیدلي وای نو هرو مرو به مونږ دوی ته د اسمانونو او ځمکې د برکتونو دروازې پرانستې وای.

په بل حدیث شریف کې نبي عليه السلام د تقوی سوال په دې الفاظو سره کوي:
(اللهم انی اسألك الهدی والتقی والعفاف والغنی)
(۷۳:۳۱).

ای اللہ تعالیٰ! ما تہ ہدایت، تقویٰ، پاک لہمنی او مہربنت را پہ برخہ کری۔

۷- دا چې د تقوی موجودیت د هر مسلمان لپاره بې اندازې زیات ضرور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به صحابو کرامو ته د تقوی د حاصلولو امر کاوه د بېلگې په توګه ابوذر رضي الله عنه وایې، چې: نبي عليه السلام ما ته مهرباني وکړله: (اتق الله حیثما کنت) (۷۳:۳۱).

ژباړه: چېرته چې اوسې د الله تعالی څخه وویرېږه. همدارنګه یو صحابي نبي عليه السلام ته عرض وکړ، چې یا رسول الله زه سفر ته روان یم ماته نصیحت وکړه، نبي عليه السلام ورته وفرمایل: (عليک بتقوی الله والتکبیر علی کل شرف) (۲۷:۱۳).

ژباړه: تقوی ځان باندې لازمي کړه او د سفر په لاره کې چې هر لور ځای باندې پورته کېږي الله اکبر وایه.

کله چې نبي عليه السلام عباد بن صامت رضي الله عنه د عشر او زکات ټولو لپاره لېږه نو داسې نصیحت یې ورته وکړ (یا آبا الولید اتق الله) (۵۲۳:۲۸).

ای ابو لیده! د الله تعالی څخه وویرېږه.

صحابو کرامو د تقوی ځېنې بېلګې:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرام د تقوی په لباس پوښل شوي وو د هغوی ټول ژوند تقوا تقوا ؤ، چې د هغوی د تقوا ځېنې بېلګې په لاندې ډول ذکر کوو: (۷۴:۳۴).

عمر رضي الله عنه به د الله تعالی له وېرې به یو خس له ځمکې پورته کړ او ویل به یې کاشکې زه دا خس وای کاشکې زه پیدا شوی نه وای.

يوه ورځ ابو عبيدة بن الجراح رضي الله عنه يو پسه گوري او وايي چې کاشکې زه د ا پسه وای، چې د الله تعالی حساب و کتاب راسره نه کېدلی.
 ابو هريره رضي الله عنه د مرگ په مرض کې ژاړي صحابه کرام ورڅخه پوښتنه کوي ولې ژاړې؟ هغه په ځواب کې وايي:
 (ابکې لقله زادی و بعد سفری).
 ژباړه: ځکه ژاړم چې سفر مې اوږد او توبنه مې لږه ده.

۲- حياء

د حياء تعريف:

حياء په لغت کې ژوند کولو ته ويل کېږي او په اصطلاح کې (د ملامتيا له وېرې د يو شي څخه ځان ساتلو او د نوموړي شي پرېښودلو ته حياء وايي (۷۲۳:۲۳)

پدې اساس که چېرې څوک يو کار پدې خاطر سرته نه رسوي چې الله تعالی ته ملامت نشي يا خلکو ته ملامت نشي حياء گڼل کېږي.
 حياء دهغو ښو اخلاقو له جملې څخه ده چې اسلام پرې مسلمانان مکلف کړي دي او د مسلمان له ځانگړتياؤ څخه حسابېږي، خو متاسفانه نن سبا په ډيرو لږو مسلمانانو کې موندل کېږي د حياء ځانگړتيا دا ده چې انسانان د بي لارې څخه خوندي ساتي او د بدي لورې ته يې نه پريږدي، په ځانگړې توگه حياء د ښځو لپاره لويه سرمايه ده د ښځو وقار او عزت حياء کې ده، حياء ښځه د بد اخلاقه خلکو له مزاحمت څخه ژغوري کومه ښځه چې د حياء څخه بي برخي وي د ښځينه حيوان په څېر ځان دنارينه حيواناتو مخي ته ويني چې هرې خواته يې غلوي په اوسني وخت کې چې مسلمانان د کومو ستونزو سره لاس او

گريوان دي ډير يې په مسلمانانو کې دحياء له نشتوالي سرچېنه اخلي(۱۷۳:۲۳).

دحياء او بې زړه توب ترمنځ توپير:

ځېنې مسلمانان داسې دي چې دحياء او بې زړه توب ترمنځ توپير نشي کولي د بېلگې په توگه په يو چا کې شرعا نيمگړتيا گوري او ددې قدرت لري چې هغه ورته متوجه کړي خو هغه خپلي نيمگړتيا ته نه متوجي کوي او وايې چې زما ورڅخه حياء رايي داسې کول حياء نده بلکې بې زړه توب دی چې شرعا دبدو اخلاقو څخه گڼل کېږي همدا وجه ده چې د نړۍ نامتو عالم ابوعمرو ابن صلاح وايې: ((که حياء د خير مانع گرځيدله هغه حياء نده بلکې کمزورتيا ده)) (۲۵:۲۲).

گڼ شمېر نبوي حديثونه موجود دي چې مسلمانانو باندې دا لازمي گرځوي چې بايد دحياء په لباس پوښل شوي وي چې ځينو ته يې په لاندې ډول اشاره کوو:

۱- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((لِكُلِّ دِينٍ خُلُقٌ وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ)) (۳۸۸، ۴۹).

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلى دي، هر دين ځانگړي اخلاق لري او د اسلام اخلاق حياء ده.

۲- عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ)) (۸۲، ۳۸).

له عمران بن حصين نه روايت دی، نبي صلى الله عليه وسلم فرمايي: حيا بې له نېکښو بله پايله نه لري.

۳- عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ إِلَّا شَأْنُهُ وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ)). (۲۴۲، ۴۷)

له انس نه روايت دی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي، په هر څه کې چې بې باکې خبرې پيدا شي، هغه بدرنگه کوي او په هر څه کې چې حيا راشي، هغه ښايسته کوي.

۴- عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((إِنَّ الْحَيَاءَ وَالْإِيمَانَ قُرْنَانِ جَمِيعًا، فَإِذَا رُفِعَ أَحَدُهُمَا رُفِعَ الْآخَرُ)). (۲۱۷، ۲۵)

له ابن عمر نه روايت دی، چې نبي صلى الله عليه وسلم ويلي دي: حيا او ايمان دواړه سره تړلي او غبرگ دي، کله چې يو يې له منځه لاړ شي، بل يې هم له منځه ځي.

۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَدَأُ مِنَ الْجَقَاءِ وَالْجَقَاءُ فِي النَّارِ)). (۲۹۴، ۱۳)

له ابي هريره نه روايت دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: حيا د ايمان يوه برخه ده او ايمان په جنت کې دی، بدرد ويل له بې دينۍ نه سرچينه اخلي او بې ديني په اور کې ده.

۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ... ((۲۵، ۲۸))

له ابن عمر نه روايت دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: کله چې الله (ج) وغواړي يو کس هلاک کړي، حيا په کې له منځه وړي.

عمر رضي الله عنه فرمايلي دي (من قل حياءه قل ورعه ومن قل ورعه مات قلبه) (۱۲:۲۲).

د چا چې حياء لږه شي تقوي يې كميرې او د چا چې تقوي كمه شي زړه يې مري. د عمر رضي الله عنه له پورتنې قول څخه دا په ډاگه شوه چې د حياء دنشتوالي په لامل زړه مري كله چې د انسان زړه مړ شي بيا نو د حرامو او حلالو فرق نشي كولاى، ښه او بد نه پېژني ښه ورته بد او بد ورته ښه ښكاري بالاخره انسان د انسانيت څخه وځي او د حيوانيت چوكاټ ته داخلېږي پدې هكله د نړۍ نامتو عالم دكتور مصطفى سباعي په خپل كتاب (هكذا علمتني الحياء) كې داسې ليكلي دي: (كله چې دې زړه گناه كول وغواړي نو الله تعالى ورياد كړه كه چېرې د الله تعالى ياد د ذكر شوي گناه څخه منع نكړې بيا خلك ورياد كړه كه چېرې د خلكو ياد هم د ذكر شوي گناه څخه منع نكړې بيا پدې پوه شه چې ته د انسانيت څخه وتلى او خرگړخېدلى يې. (۱۵۲:۳۴).

د رسول الله عليه الصلاة والسلام او صحابو كرامو د حياء ځېنې بېلگې:
د رسول الله عليه الصلاة والسلام او صحابو كرامو د حياء ځېنې بېلگې په لاندې ډول ذكر كوو:

۱: ابو سعيد خدري رضي الله عنه وييلي دي (كان الرسول عليه الصلاة

والسلام اشد حياء من العذراء في خدرها) (متفق عليه).

ژباړه: د رسول الله عليه الصلاة والسلام حياء تر هغې حيانا كې پېغلې څخه هم ډيره زياته وه چې د خپل كور په پرده كې ناسته وي (خدر هغه ځانگړې ځاى ته ويل كيږي چې پخوانيو عربانو كې به حيانا كو پېغلو د خپل كور په يوه كناره برخې كې د ځان لپاره جوړه او هلته به خلكو څخه خوندي پټه په ډېرې حياء سره كيناستله).

۲: سلمان فارسي رضي الله عنه ويلې دي: (لان اموت ثم احيى ثم اموت ثم احيى ثلاثاً احب من ان انظر الي عورة احد او ينظر احد الى عورتى) (۲۵۸:۱۲).

که دري ځلې ژوندې او بيرته مړ شم دا مې ډير خوښ دى له دى څخه چې څوک زما عورت ته وگوري يا زه د چا عورت ته وگورم

۷- له بدو و ښاؤد ژبې ساتنه:

مسلمان بايد خپله ژبه له بدو ، ناوړه او بې فايدي خبرو لکه فحش خبرې، چتيا ت ويل ، لغو خبرې، غيبت، نمامت، اوداسې نورو څخه وساتي ، امام نووي (رح) فرمايې: مسلمان بايد له زياتو خبرو ځان وساتي، مگر هغه خبرې چې مصلحت پکې وي ، که په خبرو کولو اونه کولو دواړو کې مصلحت وي ، نو ښه خبره داده چې له خبرو ځان وساتي، ځکه کله مباح خبرې د حرامو او مکروه حالت ته رسېږي، رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په دې اړه داسې لاسوهنه کوي: ((مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ ، وَمَنْ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ ، وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ كَانَتْ النَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ ، فَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ)) المعجم الكبير للطبراني، ۱۱ ج، ۲۳۵ ص.

د چا چې خبرې زياتې شي غلطۍ يې ډېرې شي د چا چې غلطۍ زياتې شي گناهونه يې ډېر شي د چا چې گناهونه ډېر شي، اور دهغه لپاره ښه مناسب دى، څوک په الله تعالى او د قيامت په ورځ ايمان لري نو يا دې دخبر خبرې کوي او يا دې چپ کښي.

په انسانانو باندې د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه یوه هم ژبه ده چې ددی پوسيله یې انسانان د نورو مخلوقاتو څخه جلا کړيدي د ژبې په ذریعه انسانان د خپل فکر او احساس څرنگدونه کولی شي او د خپل زړه راز برسيره کوي، الله تعالی په قرآنکریم کې ددی ستر نعمت یادونه داسې کړې ده:

(﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).

الله تعالی انسان پیدا کړ او هغه ته یې د خبرو کولو زده کړه ورکړله. نو دا چې ژبه الهی ستر نعمت دی باید قدرداني یې وشي او د ناشکری څخه یې ځان وژغورل شي یعنی ژبه باید په هغه طریقه وچلېږي چې اسلامي شریعت یې غوښتنه کوي.

هر مسلمان باید خپله ژبه له دوستانو او دښمنانو سره ښه وچلوی چې په دی سره یې د دوستانو سره دوستي لا ټینګېږي او د دښمنانو شیطاني دسیسې یې اثره ګرځي په دی هکله الله تعالی موږ ته داسې لارښوونه کوي: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).

﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).
﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).
﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).
﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).
﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).

زما بنده ګانو ته ووايه چې په ښه طریقی یو د بل سره خبری وکړئ ځکه چې شیطان غواړي (د خبرو پوسيله) د دوی ترمنځ بی اتفاقي واچوي بیشکه چې شیطان د انسان ښکاره دښمن دی.

الله تعالی په قرآنکریم کې مسلمانانو ته امر کړې چې د کفارو سره مجادلو او مناقشو کې هم باید د ښو خبرو څخه کار واخلي، لکه چې فرمایي: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).

﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا نَسَىٰ فَأَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾ (١: الدّٰرُحْمٰنُ سورت، آیت ٣-٤).

﴿...﴾ (۱: د العنكبوت سورت، آيت ۴۲).
 تاسې د اهل كتابو سره په هغه طريقه خبرې او مجادله وكړئ چې ډيره ښه

طريقه وي.

په دې اساس ويلى شو چې كه ژبه ښه وچلېږي خلكو ته گټه رسوي خو كه په بده
 روانه شوه د لويو ضررونو سرچېنه گرځي.

د ژبې د غوره استعمال په اړه د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) هدايات په
 لاندې څو احاديثو كې په غور لولو:

۱- نبى كريم صلى الله عليه وسلم داسې فرمايلي دي (إِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي
 إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لِيَصَّدُقَ حَتَّى
 يَكُونَ صَدِيقًا وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ
 يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لِيَكْذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ
 كَذَابًا) (۱۸:۱۳)

رښتيا او حقه خبره سړى نيكىو لوري ته بيايې او نيكى سړى جنت ته داخلوى
 كله چې سړى رښتيا خبرى كوى نو د الله تعالى سره ددى سړى په هكله ليكل
 كيږي چې دا سړى رښتونې دى او درواغ سړى بدو كارونو ته بيايې او بد
 كارونه سړى دوزخ ته داخلوى كله چې يو سړى درواغ وايي د الله تعالى سره د
 نوموړى سړى په اړه ليكل كيږي چې داسې درواغجن دى.

يعنې د ژبې ښه او بد استعمال مستقيماً د انسانانو په عملونو اثر پرېباسي
 هغه په دې معنى چې كه ښه استعماله شي خپل خاوند نېك عمله گرځوي او كه
 بده وچلېږي د خپل خاوند د بد عملۍ لامل گرځي.

۲- رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُوْذِي جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ) (۸۰:۳۱).

خوک چې الله تعالى باندی او د اخرت په ورځ ایمان لري نو دخپل ګاونډي عزت د وکړي او د خپل مېلمه قدر دې وکړي او کله چې خبره کوي ښه خبره د وکړي که نه چې دې کښي.

۳- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ) (۱۵، ۳۴).

رسول الله فرمايلي دي: ((مسلمان هغه خوک دی چې نور مسلمانان يې د ژبې او لاس له ضرر څخه په امن وي، او مهاجر هغه دی چې له کوم شي نه الله تعالى منعه کړی وي له هغه نه منعه شي.

۴- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَضْمَنُ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ) (۱۵، ۳۸).

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: خوک چې ماته د ژبې او اندام مخصوصه (فرج) دښه استعمال ضمانت وکړي هغه ته زه د جنت ضامن يم. مسلمان وړاندی له دې چې چا سره کومه خبره وکړي باید له ځان څخه پوښتنه وکړي چې ایا دغه وخت کې ددی خبری ضرورت شته او که نه؟

که چېرې وروسته له فکر کولو څخه دى نتيجه چې ته ورسېده چې ددې خبرې کولو ضرورت دى نو خبره د په ښه طريقه وکړې خو که خبرې کولو ته اړتيا نه وه بيا چپه خوله ناسته لوى عبادت دى ځکه چې

عبد الله بن مسعود رضى الله عنه ويلي دي: (قسم په هغه الله تعالى چې له هغه پرته هېڅوک د عبادت وړتيا نلري چې د ژبې څخه زيات هېڅ شى د زياتۍ مودې لپاره د زنداني کېدلو مستحق نه دى) (۲۳:۱۹).

همدا لامل دى چې ابو بکر رضى الله عنه به ځېنى وخت خپلې مبارکې خولې کې کاني اچول ترڅو په دې ترتيب ځان د بې ځايه خبرو څخه وژغوري. (۱۱۲:۲). لقمان صاحب ويلي دي:

((الصمت حكمة وقليل فاعله)) (۲۳:۱۸).

چپتيا حکمت دى خو ددى حکمت لرونکي خلک لږ دي.

سفيان الثوري ويلي دي:

(لان ارمي رجلاً بسهم احب الى من ان ارميه بلسانى لان رمى اللسان لا يخطى ورمى السهم قد يخطى) (۱۱۷:۱۲).

بيشکه که چېرې زه يو تن په غشى وولم دا زما ډير خوښ دى ددى په نسبت چې په خبرو يې وولم دا ځکه چې ويشتل د خبرو نه خطا کيږي خو ويشتل د غشو کله کله خطا کيږي.

ربيع بن خيثم چې د نړۍ نامتو عابد ؤ د ورځې به يې چې څه ويل هغه به يې ليکل بيا به يې د شپې د خپلو ليکل شوو خبرو محاسبه د ځان سره کوله (۲۲:۳۴).

نو د ژبې د ډير زيات اهميت له امله دى چې کله رسول الله صلى الله عليه و سلم معاذ رضى الله عنه يې ته لېږه عرض يې وکړو چې اى د الله تعالى رسوله!

ماته نصيحت وکړه رسول الله صلى الله عليه و سلم ژبې ته اشاره وکړله چې خپله ژبه ښه استعمال کړه معاذ رضی الله عنه ته ژبې ښه چلول ساده کار معلوم شو بیا یې عرض وکړ چې ای د الله تعالی رسوله ! ماته نصيحت وکړه نو نبی صلى الله عليه و سلم ورته وفرمایل (قَالَ تَكَلَّتْكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ وَهَلْ يُكِبُّ النَّاسَ عَلَى وُجُوهِهِمْ فِي النَّارِ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ) (۸۹:۱۴).

ای معاذه ! موره دی درباندي پوره شي (خوش طبيی یې ورسره وکړله) خلک خو د ژبو د بد استعمال له امله په دوزخ کې پرمخې دوزخ کې اچول کیږي

۷- تواضع:

دهغو صفاتو او اخلاقو له جملې څخه چې مسلمان یې باید ولري تواضع هم ده، ددې لپاره چې تواضع وپېژنو له فضایلو څخه یې ځان خبر کړو، په گټو یې پوه شولاندې موضوعات لولو:

د تواضع تعریف:

تواضع په لغت کې عاجزی، خاکساری او سادگۍ ته وايي (۹۰۵:۲۲). او په اصطلاح کې علماؤ د تواضع تعریف داسې کړی دی: خلکو سره سلوک کې نرمښت، د ټنډې پراخوالې، د خپل ځان صفت نه کول او خپل ځان د نورو خلکو څخه غوره نه گڼل تواضع بلل کېږي (۱۳۷:۲۳).

په اسلامي شریعت کې د تواضع مقام:

په گڼو قرآني ایتونو او نبوي احادیثو کې د هر مسلمان څخه په ټینګه د تواضع غوښتنه شوې ده او دغه غوښتنه په اسلامي شریعت کې د تواضع پر ارزښت

۱- اللہ تعالیٰ قرآن کریم کی دلقمان صاحب نصیحت خیل زوی ته داسی

7 8x ↶ ⌚ ↕ 😊 ♦ ✎ • ♦ ◆ □ ↶ □ ☁ □ ☾ ♠ ♣ ♡

او خیل سر چاتہ مہ تیتوہ پہ حمکہ کی پہ ناز او تکبر سرہ مہ گرئہ ہشکہ اللہ

تعالیٰ ہر کبرجن او فخر کوونکی نہ خوبنوی

۲- اللہ تعالیٰ پہ قرآن کریم کی رسول علیہ السلام تہ داسی حکم کوی:

☞ ☹ ☺ ☻ ☼ ☽ ☿ ♀ ♂ ♁ ♃ ♄ ♅ ♆ ♇ ♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓ ♔ ♕ ♖ ♗ ♘ ♙ ♚ ♛ ♜ ♝ ♞ ♟ ♠ ♡ ♢ ♣ ♤ ♥ ♦ ♧ ♨ ♩ ♪ ♫ ♬ ♭ ♮ ♯ ♰ ♱ ♲ ♳ ♴ ♵ ♶ ♷ ♸ ♹ ♺ ♻ ♼ ♽ ♾ ♿

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّلُوكَ﴾ (١: الشعراء سورت، آیت ٢١٥).

او بسکتہ کرہ اوری خیلی هغه چاته چي متابعت يي کړي ستاد مؤمنانو څخه.

پہ احادیثو کی رسول اللہ (صَلَّى اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم) خیل امتیان تواضع لوری تہ

تشويقي او لامل يي د ابيانوي چي تواضع ستاسي په منع كي دمجت و سيله

گرځي، برخلاف کبر او لويي ستاسي ترمنځ د بغض او کینو باعث گرځي حکه

خو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) خپل امت دي خبرې ته متوجه كوي چې

تواضع دالله تعالی امر دی، له دی حکم څخه خلاف ورزی دالله تعالی دقهر او

غصبي لامل گرخی

رسول الله (ص) په دې هکله داسې فرمايي: (وَإِنَّ اللَّهَ أَوْحَىٰ إِلَيَّ أَن تَوَاضَعُوا حَتَّىٰ لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ وَلَا يَبْغِ أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ) (٢٤، ٢٥).

بېشکه چې الله تعالی ماته وحی کړې ده چې تاسې تواضع وکړئ یو پر بل باندې ځان لوړ مه ګڼئ او مه یو پر بل تجاوز کوئ. د تواضع ګټې:

١- الله تعالی په تواضع سره انسان ته عزت ورکوي:

رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمایلي دي (مَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ) (٢٢:١٣).

هر چا چې د الله تعالی د رضا په منظور تواضع اختیار کړی الله تعالی عزتمن کړی دی.

٢- تواضع د انسانانو ترمنځ د محبوبیت سبب ګرځي:

رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمایلي دي: ((إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا، الْمُوْطِئُونَ أَكْنَافًا، الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ.)) (٨٠، ٢١).

یقیناپه تاسې کې ماته تر ټولو محبوب په تاسې کې د ښو اخلاقو څښتنان دي، تواضع کوونکي وي، دوي خلکو سره محبت کوي، او خلک دوي محبت کوي.

٣- رسول الله (ص) تواضع کوونکي ته د کامیابۍ زېږی ورکوي:

((طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ مِنْ غَيْرِ مَنْقَصَةٍ، وَذَلَّ فِي نَفْسِهِ مِنْ غَيْرِ))

مَسْكَنَةً. (٥٩، ٤٢٣).

کاميابي ده دهغو خلکو لپاره چې تواضع کوي خو نه د ذلت تر بريده ، او عاجزي کوي خو نه د حقارت تر بريده .

٤- تواضع جنت ته د تلو ذريعه ده:

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: ((مَنْ مَاتَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثِ الْكِبْرِ وَالْغُلُولِ وَالْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ)). (٨٤، ٤٨).

چا ته چې په داسې حالت کې مرگ راشي چې له دريو (کبر، خيانت ، او پور) څخه پاک وي جنت ته به داخل شي.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تواضع ځينې بېلگې:

د نبي صلى الله عليه وسلم د تواضع ځينې بېلگې په لاندې ډول دي:

١- عائشه رضی الله عنها ويلې دي: (رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلې شلیدلې خپلې ته خپله پيوند اچوه ، خپلې جامې يې په خپله گڼدولې ، خپلې جامې يې په خپله مينځلې او خپله ميره به يې لوشله) (٤٥:٣).

٢- ابو سعيد (رضی الله عنه) ويلې دي: (رسول الله صلى الله عليه وسلم به خپل کور کې خپلو څارويو ته واوبه اچول ، او بنان به يې تړل ، ميره به يې لوشله خپل خادم سره يې يوځاي خواړه خوړل ، کله به يې چې خادم ستړی ؤ اوړه به يې کول ، د بازار څخه به يې سودا اخستله هغه به يې لاس کې وه او يا به يې خادر پورې تړلې وه او کور ته به روان ؤ. که کبير يا صغير ، تور يا سپين ، ازاد يا غلام به ورسره مخامخ شو نو رومي به رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته سلام اچولو) (٥٢:٢٥).

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صَبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَقَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ (١٩:٣٨).

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) روایت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) به کله په کوچنيانو تېرېده نو پر هغوي به يې سلام کاوه.
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ إِنْ كَانَتْ الْأُمَّةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقَ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ (١٢، ٣٨).

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) روایت کوي چې که یوې وينځې به په مدينه منوره کې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) له لاسه ونيوه کوم ځاي ته به يې چې خوښه هلته به يې بڼوه.

د صحابو کرامو د تواضع ځېنې بېلگې:
د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابو کرامو د تواضع ځېنې بېلگې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- د مروان د خلافت په دوره کې ابوهريره رضي الله عنه د مدينې منورې والي و. يوه ورځ يې د مدينې منورې ښار کې لرگي په شا کړي و خپل کور ته يې وړل، دا چې په دغې ښار کې د خلکو ډېر ازدحام وو او د تيريدلو لاره يې نه درلوده نو خلکو ته يې وويل: (اوسعوا للامير ليمر) (٢٣٥:١٤).

ژباړه: خپل والي ته لاره پرېږدئ چې تېر شي.

۲- علي (رضي الله عنه) د خپل خلافت دوره کې يوه ورځ په ښار کې د خپل کور لپاره غوښه واخستله او هغه يې په کڅوړه کې واچوله او وړله يې، په دې حال کې يو تن ورته وړاندې شو او ورته يې وويل: چې ای اميرالمؤمنينه! غوښه

ماته راکړه چې زه يې درسره يوسم، هغه ورته وفرمايل: (ابوالعیال احق ان يحمل) (۲۳۵:۱۴).

ژباړه: د اولادونو پلار تر نورو خلکو ډېر وړ دی چې خپلو اولادونو ته خپل پيټی پخپله يوسي.

۹- صبر:

د صبر لغوي تعريف:

صبر په لغت کې بنديدوته وايي (۴۱۴:۲۲).

د صبر اصطلاحي تعريف: علماو د صبر تعريف په بېلابېلو الفاظو کړی دی چې د ټولو معنی يوه ده مونږ دلته د صبر ځېنې تعريفونه په لاندې ډول رانقلوو:

د ضوابط السلوک کتاب کې د صبر تعريف په دې الفاظو سره شوي دي ((خپل فکر، خپلې خبرې او خپل اندامونه د اسلامي شريعت له مخالفت کولو څخه بندول صبر بلل کېږي)) (۵۴:۳۴).

او د منهاج المسلم په کتاب کې د صبر تعريف داسې شويدي: ((د قرآن کریم او نبوي احاديثو په احکامو ولاړ پاتې کيدلو په لار کې خپل ځان د مرورتيا او ناكرارۍ څخه ساتلو او خپله ژبه د شكاييت څخه منع كولو ته صبر وايي.))

د صبر کولو شرعي حکم:

په گڼو قرآني ايتونو کې او نبوي احاديثو کې مسلمانان صبر کولو ته هڅول شويدي تنها په قرآن کریم کې تقريباً نوي ځايه په بيلا بيلو طريقو د مسلمانانو څخه صبر غوښتل شوی دی چې د ذکر شوو دلايلو پر اساس علماؤ په دې اتفاق کړی دی چې په هر مسلمان صبر کول فرض دي مونږ دلته د صبر د فرضيت ځېنې قرآني دلايل په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- ﴿قُلْ إِنَّمَا أُحْذَرُ أَنَّكُمْ تُمَسَّوْنَ﴾ (سورة الاحزاب: ۴۶).
 تاسې صبر وکړئ بيشکه الله جل جلاله صبر کوونکو سره دی.

۳: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَبِرُوا وَرُوِيَ بِيَشْكَةٍ﴾ (سورة الزمر: ۱۰).
 بيشکه چې صبر کوونکو ته بهې حساب به اجر و رکول کيږي.

صبر کولو ته د انسانانو اړتيا:
 دا چې اسلامي شريعت په هر مسلمان فرض کړي دی چې صبر کوونکي اوسي
 ګڼ علتونه لري چې ځينو ته يې په لاندې ډول ځغلنده اشاره کوو:
 ۱: دنيا د ابتلا او امتحان ځای دی، هر انسان په خپل ژوند کې ضرور
 غمجنوونکي حالت سره مخامخ کيږي چې په دغسې حالاتو کې دغه تن ته پرته
 د صبر کولو بله لاره نشته ځکه ټول کارونه د الله تعالی په اراده کې دی انسان نه
 شي کولی چې د الله تعالی ارادې ته تغیر ورکړي او کار په هغه طريقه سرته
 ورسوي چې زړه يې غواړي (۵۵:۳۴).

دې موضوع ته رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) داسې اشاره کوي:
 : (عبدی انت تريد و انا اريد و لا يكون الا ما اريد فاذا
 رضيت عما اريد كفيتهك ما تريد و ان لم ترض بما اريد
 اتعبتك فيما تريد و لا يكون الا ما اريد) (۵۵:۳۴).

زما بنده ته هم د يوه کار سرته رسيدل غواړې او زه يې هم غواړم خو کار به حتماً په هغه طريقه سرته رسيږي چې زه يې غواړم که چېرې ته راضي شوي د کار په هغه طريقه چې ما سرته ورسولو نو په ذکر شوي کار کې به ستا غوښتنه هم پوره کړم خو که چېرې ته پرې راضي نه شوي نو تابه نوموړي کار کې ستري ستومانه کړم او کار به په هغه بڼه سرته رسېدلې وي چې ما غوښتی وي.

۲- د مسلمانانو دا عقیده ده چې د الله تعالی ټولې پریکړې په عدالت ولاړې دي. انساني عقل نیمگړی دی آن تردې چې په خپل خیر او شر نه پوهیږي. یو کار په خپله گټه گڼي خو هغې کې به ورته شروي او کله یو کار ورته شر بنکاري خو هغې کې به ورته گټه وي نو که چېرې په ژوند کې د غم او خفگان سره مخامخ کیږي باید صبر وکړي ممکن په همدې تکلیف او کړاو کې الله تعالی ورته خیر ایښی وي (۱۹۲:۱۴).

۳- کله چې یو مسلمان باندي خفه کوونکې حالت راشي نو که چېرې د صبر او استقامت څخه کار واخلي دا سړی به په خپل دنیاوي ژوند کې ځکه بريالی وي چې بد حوادث ددی په تگ لارې کې لوی خنډ نه شي، ولی که چېرې دا سړی د بدو حوادثو په مقابل کې مقاومت ونه کړي او د صبر څخه کار وانه خپله ځکه به ناکام وي چې د ژوند کړاوونه به حتماً دا شخص خپل هدف ته د رسيدلو څخه منع کوي د لالهاندۍ او سرگردانۍ په سمندر کې به يې لاهو کړي وي.

د صبر ډولونه:

صبر عموماً په درې ډوله دی

۱- د الله تعالی په اطاعت باندي صبر کول.

۲- له گناهونو څخه صبر کول.

۳- پر مصیبتونو او کړاوونو صبر کول.

۱- د الله تعالی په اطاعت صبر کول:

آیت (۱: د مریم سورت، آیت ... ﴿...﴾ (۶۵).

مطلب داچې داسې حالت مې خوښ دی چې توره مې په لاس او په جهاد کې
پرکافرانو گزارونه کوم او بل مې داخوښیږي چې په اوږې کې روژه اوسم. دالله
تعالی او امرمنل او په خپل ژوند کې دالله تعالی احکام پلي کول له انسان څخه
زیات صبر غواړي چې دغه صبر په دوه ډوله دی

۱۔ بدنی صبر:

دالله تعالى داوامرو پرځاي کول کله کله پر بدن مشقتونه او تکاليف راوړي، ځکه ځينې عبادات لکه لمونځ ، روژه ، حج ، جهاد فی سبيل الله ، او داسې نور پر بدن اداء کېږي اوله انسان څخه زيات صبر غواړي.

۲- نفسانی صبر:

د طبيعيت او نفسي غوښتنو په وړاندې صبر کول دي، چې د صبر په دې ډول کې د انسان زيات شمېر خصلتونه شاملېږي چې د غوره اخلاقو بېلگې ګڼل کېږي مثلاً:

- ۱- که صبر د فرج او خپټې له غوښتنو څخه وي دې ته عفت ويل کېږي.
 - ۲- که د جنگ په ميدان کې څوک صابره وي دې ته شجاعت ويل کېږي.
 - ۳- که د غوسې زغملو په صورت کې صبر وي دې ته حلم ويل کېږي.
 - ۴- که صبر د تعصب نه د ځان ساتنې په حالت کې وي دې ته سينه پراخي ويل کېږي.
 - ۵- که د چا خبره پټه وساتله شي په دې برخه کې صبر وشي ، دې ته دراز ساتل ويل کېږي.
 - ۶- که له فضولي او بې هدفه چارو او خبرو څخه ځان وژغورل شي دې ته زهد ويل کېږي.
 - ۷- که د ژوند په چارو په خپله برخه صبر وشي دې ته قناعت ويل کېږي.
 - ۸- که د خلکو په لاس کې مالونو او شتمنيو څخه صبر وشي دې ته استغناء ويل کېږي.
 - ۹- له غټو او وړو گناهونو څخه که صبر وشي دې ته تقوا ويل کېږي.
 - ۱۰- پر مصيبتونو صبر خو د صبر په نامه شهرت مېنډلی دی.
- نو له پورته ذکر شوو ټکو معلومه شوه چې دايمان زيات شمېر اخلاقي معيارونه او مواصفات د صبر په صفت کې داخل دي که څه هم د ارتباط له مخې يې نومونه جلا جلا دي. (۲۹۹:۲۹۶-۲۹۷)
- صبر ته د انسان اړتيا:
- انسان د ژوند په ټولو حالاتو کې صبر ته اړتيا لري، ځکه چې انسان په خپله زندگۍ کې له دوو حالاتو څخه خالي نه دی:
- ۱- هغه چارې چې دهغه د نفسي غوښتنو موافق دي، يعنې د انسان طبيعيت يېغواړي، لکه: صحت، امنيت، مال، منصب او چوکۍ، د کورنۍ ستروالۍ، دنيايي عزت، لذتونه او خوندونه، او داسې نور هغه څه چې د انسان نفس يې غوښتنه کوي، په دغو ټولو کې انسان صبر ته اړتيا لري، ترڅو د دغو

شيانو په محبت کې ډوب نه شي، دالله او دالله تعالى دبنده گانو حق په کې اداء کړي، ځکه چې دسهولتونو او شتمنۍ د موجوديت پرمهال له گناهونو صبر ډېر سخت دی په نسبت سره د فقر او نېستۍ حالت ته، مثلاً، يو وړې انسان په لوړه باندې د خوراک د نه موجوديت په صورت کې ښه صبر کولای شي، په نسبت سره هغه شخص ته چې کله يو خوندور طعام موجود شي او بيا ورڅخه صبر وکړي، د عبد الرحمن بن عوف (رضي الله تعالى عنه) وينا ددې خبرې ښه وضاحت کوي: ((اَبْتَلِينَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالضَّرَاءِ قَصَبَرْنَا ثُمَّ اَبْتَلِينَا بِالسَّرَّاءِ بَعْدَهُ قَلَمَ نَصَبِرُ)) . سنن الترمذي، ۹ ټوک، ۴ ص.

موږ درسول الله (صلى الله عليه وسلم) په ژوند کې په په ضررونو امتحان شو صبر مو وکړ، خو کله چې په په پراختيا سره امتحان شولو نو صبر مو ونشو کړای.

۲- هغه حالات چې دانسان له نفسي غوښتنو مخالف دي پر هغې صبر کول چې دغه حالات په لاندې ډول دي:

الف: طاعات، انسان په دې کې صبر ته زياته اړتيا لري، ځکه نفس طبيعتاً له عبادت څخه تنبتي، يا دتبلي له کبله لکه لمونځ نه کول، يا دبخل له کبله وي لکه زکات نه ورکول، يا دبخل، تبلي او بې زړه توب له امله وي لکه حج او جهاد نه کول.

نوانسان د اطاعت په برخه کې په درې حالاتو کې صبر ته اړتيا لري:

۱- له عبادت نه مخکې، چې د نېت تصحيح، اخلاص او له ریا څخه ځان ساتل دي.

۲- د عبادت پرمهال الله تعالى لوري ته توجه، زړه له دنياوي فکرونو، سوچونو څخه فارغول او په دې حالت باندې صبر کول.

۳- د عبادت نه له فراغت وروسته، دهغې نه ښکاره کول، دغه راز او نیاز الله تعالی سره پټ ساتل ترڅو د ریا او ځان ښودنې په ذریعه باطل ونه ګرځول شي.

۲: له ګناه څخه په ځان ساتلو صبر کول:

ځیني ګناهونه داسې دي چې په ډېره اسانۍ ترسره کېږي خو عذاب او وعید یې ډېر لوی دی لکه د ژبې ګناهونه، چې له غیبت، درواغو، نمامت، او داسې نورو څخه عبارت دي، له دې نه ځان ساتل غټ صبر غواړي، مثلاً که یو څوک یوه ښکاره ګناه کوي لکه د ورېښمو لباس اغوستل دا به ډېره بده ګڼي خو ټوله ورځ به غیبت کوي دا به بده نه ګڼي نو په دغسې حالاتو کې د ژبې ساتنه لوی صبر غواړي.

مسلمان باید دهغو نفسیاتي غوښتنو سره چې ګناه کولو ته یې هڅوي په کلکه مقابله وکړي، البته دا مقابله او صبر کول دانسان اندامونو په ذریعه صورت نیسي چې یا به:

۱- د سترګو په وسیله ترسره کېږي د بېلګې په توګه پردیو ښځو ته د کتلو په دې هکله نبی کریم صلی الله علیه وسلم داسې فرمایي: ((إِنَّ النَّظْرَةَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، مَنْ تَرَكَهَا مَخَافَتِي أَبْدَلْتُهُ إِيْمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ)). (۱۷:۵۸).

پردیو ښځو ته کتل د شیطان د غشو څخه په زهر لړل شوی غشی دی چا چې د الله تعالی د رضا په خاطر پردیو ته کتل پرېښودل الله تعالی به د دې په بدل کې داسې نور وړ په برخه کړي چې خوږوالی به یې په خپل زړه کې احساسوي.

۲- صبر د ژبې په وسیله ترسره کېږي هغه داسې چې سړی خپله ژبه په ناروا خبرو استعماله نه کړي لکه څنګه چې معاذ رضی الله تعالی عنه د نبی علیه الصلاة والسلام څخه پوښتنه کوي چې ایا د قیامت په ورځ مونږ سره زمونږ د خبرو حساب او کتاب هم کېږي؟ نو نبی صلی الله علیه وسلم داسې ځواب ورکړ

: «وَهَلْ يَكُوبُ النَّاسَ عَلَى مَنَاحِرِهِمْ فِي النَّارِ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟» (۵۹: ۲۸۳).

ژباړه: ایا په دوزخ کې پر مخې غورځیدونکي خلک د ژبو څخه د هلاک شوو خلکو څخه پرته نور څوک دي؟

۳- صبر د خوراک او څښاک پوسيله کيږي هغه په دې ترتيب چې مسلمان د حرام خوراک او څښاک څخه ډډه وکړي لکه رسول الله (صلي الله عليه وسلم) چې سعد بن بن ابي وقاص (رضي الله تعالى عنه) ته ددې خبرې په ځواب کې چې يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ما ته دعا وکړه چې زه مستجاب الدعوات جوړ شم وفرمايل: داسې مهرباني کړې ده: «يَا سَعْدُ أَطْبُ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقْذِفُ اللَّفْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَأَيُّمَا عَبْدٍ نَبَتْ لَحْمُهُ مِنَ السُّحْتِ وَالرِّبَا قَالَنَارُ أَوْلَى بِهِ» (۵۹: ۳۱۰).

يا سعده روزي دې پاکه کړه، (حرام مه خوره) ته به مستجاب الدعوات شي (دعا به دې قبلېږي) پر هغه ذات سوگند چې د محمد ساه د هغه په لاس کې ده که څوک يوه مړۍ حرام خواړه و خوري څلويښت ورځو لپاره يې نېک اعمال نه قبلېږي، هر هغه بنده چې غوښه يې له حرامو اودسود له گټې جوړه شي اور ددغسې غوښې لپاره ډېر مناسب دی.

ج- صبر کول په داسې مصيبتونو چې دانسان په واک کې نه وي لکه دنږدې خپلوانو اود دوستانو مرگ، دمالونو هلاکېدل، دسترگورنډ بدل، رنځوري اوداسې نور د صبر له سترو اولورو درجو څخه گڼل کېږي، ځکه دغه صبر کلک يقين غواړي، همدې ډول کې هغه صبر هم شامل دی چې دخلکو لخوا په

لَتَبْلُوُنَ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ
تَصَبَرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) العمران ١٨٢

ای مسلمانانو تاسې به د مال او سر دواړو په ازموینه کې واچول شئ او تاسې به له اهل کتابو او مشرکانو څخه ډېرې ځورونکې خبرې واورئ که تاسې په دې ټولو حالاتو کې د زغم او له الله تعالی دوېرې په چلن ثابت اوسئ نو دا دسترې حوصلې کار دی

۳- پر مصیبتونو باندې صبر کول:

گڼ شمير شرعي دلايل مسلمان د مصيبت په وخت کې صبر کولو ته هڅوي چې د هغو له جملې څخه د قرآن کریم دا آيت دی (... ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَلَلْتُمْ فَاذْكُرُوا الْآيَاتِ الَّتِي نُنَزِّلُ بِالْحَقِّ﴾) (لقمان سورت، آيت ١٧).

ژباړه: کله چې مصیبت دررسېږي صبر پرې کوه.

درسول الله صلى الله عليه وسلم د صبر څښې بيلگې:

رسول عليه الصلاة والسلام ته د اسلامي شريعت د احكامو د خپرولو په موده كې د كفارو له لوري ډير تكليفونه رسيدلي دي چې ټول يې په بشپړ صبر سره زغملي دي مونږ دلته د رسول عليه الصلاة والسلام د صبر كولو ځېنې پيښې د بيلگې په توگه ذكر كوو:

د حج په موسم کې به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم حج ته راغلو خلکو ته د اسلام د منلو دعوت ورکولو نو ابولهب به ورپسې روان ؤ، خلکو ته به يې ويل: محمد يې اندازې زيات دروغجن دی ساحردی او د خپل مور او پلار دين يې پريښی دی بيا به يې په تېرو دومره وويشتلو چې دمبارکو پښو څخه به يې وينې خښدلې (۲۵:۱۳).

د صحابو کرامو د صبر ځېنې بېلگې:

د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرام د اسلام د سپېڅلي دين په لاره کې د بې شمېره کړاوونو سره لاس په گريوان شويدي چې د ټولو مشقتونو په مقابل کې يې د بشپړ صبر څخه کار اخيستی دې مونږ دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابو کرامو په استازيتوب د ام سلمه رضي الله تعالى عنها او د هغې د خاوند د صبر ځېنې بېلگې په لاندې ډول ذکر کوو:

د ام سلمه رضي الله تعالى عنها نوم هنده او کنیه يې ام سلمه ده چې پلار يې د مخزوم قبيلې د مشرانو څخه ؤ البته په ټولو عربو کې د گوتو په شمير سخيانو په سر کې يې قرار درلود، تر دې اندازې چې عربود (زادالراکب) يعنې ((د مسافرو توبڼه)) لقب ورکړای وو، په دې معنې چې کله به مسافر د هغه سيمې ته تلل نو د لارې توبڼې ته يې اړتيا نه درلودله او د سفر ټول ضروريات به هغه ورته ورکول. د ام سلمه رضي الله تعالى عنها مېړه عبدالله بن عبدالاسد د اولنيو لسو تنو له جملې څخه و چې رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې يې ايمان راوړی ؤ بنځه او خاوند دواړه د اسلام قبلولو له لمړنيو ورځو څخه د کافرانو د ځورولو هدف وگرځيدل رنکارنگ تکليفونه يې وليدل کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته حبشې ته د هجرت کولو اجازه ورکړه نو ام سلمه او خاوند يې هم په مکه مکرمه کې خپل قيمتي کور، مالونه او نور شته پريښودل او حبشې ته يې هجرت وکړ کله چې حبشې ته خبر ورسيد چې په مکه مکرمه کې د مسلمانانو د شمير د زياتيدلو له امله مسلمانانو

باندې د کافرانو ظلمونه پای ته رسيدلې دي ځينې صحابه کرام مکې ته ستانه شول چې په دوي کې ام سلمه او خاوند يې هم وو، خو کله چې مکې ته راغلل ورته معلومه شوه چې په مکه کې د پخوا په څېر مسلمانان د کافرانو له خوا ځورول کيږي چې په دې ترتيب ام سلمه او خاوند يې يو ځل بيا د کافرانو د تکليف ورکولو هدف وگرځېدل له اوږدې مودې څخه وروسته کله چې نبي صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته اجازه وکړله چې مدينې ته هجرت وکړي نو ام سلمه او خاوند يې هم د هغو اولنيو کسانو له جملي څخه ول چې مدينې منورې ته يې د هجرت کولو اراده وکړله، ام سلمه وايي چې کله مونږ مدينې په طرف حرکت وکړ نو زه په اوښ سپره وم او زما په غيږ کې زما ماشوم سلمه هم ؤ خاوند مې د اوښ جلب نيولې روان ؤ له مکې څخه لاوتلي نه وو چې زما د قبيلې يعنې د مخزوم خلکو زما مېړه د هجرت کولو څخه منع کړ او ورته يې ويل: که ته مدينې ته ځي ستا ښځه ام سلمه زمونږ د قبيلې ښځه ده دا راڅخه نه شي وړلې چې په دې ترتيب زما د قبيلې خلکو د خپل مېړه څخه په زوره د خپل ماشوم سره راستنه کړم کله چې زما د مېړه د قبيلې خلکو دا حال وليد زما د قبيلې خلکو ته يې وويل: چې که ښځه ستا د قبيلې دی ماشوم زمونږ د قبيلې ده ماشوم راڅخه نه شي وړلې! چې په دې ترتيب زما د ماشوم په سر د دواړو قبيلو تر منځ سوک او څپيره پيل شوه چې په دې کش و گير کې زما د ماشوم لاس مات شو، بالاخره مېړه مې يوازي مدينې ته روان شو زه خپلې قبيلې يوړم او ماشوم مې د مېړه د قبيلې خلکو له ځان سره بوتلو، تقريباً يو کال نه د مېړه او نه د ماشوم له حاله خبريدم هره ورځ به سهار همدې ځاي ته راتلم، او نوموړي صحنه به مې تر سترگو کيدله او ټوله ورځ به مې ژړل او کله چې به شپه شوه نو بيرته به خپلې قبيلې ته راستنه شوم.

يوه ورځ زما د تره زوي زما په حال زړه وسوځيده زما د قبيلې خلکو ته يې وويل چې تر کومه به دغه مسکينه په دغسې خراب حالت کې وي دي ته اجازه ورکړئ

چې مدينې ته د خپل خاوند خواته لاړه شي بالاخره زما قبيلې ماته اجازه راکړه چې مدينې ته لاړه شم خو دا کار مې ځکه نه شو کولای چې د خپل ماشوم له حاله تراوسه خبره نه وم زما د قبيلې ځينو خلکو ډيرې هلې ځلې وکړلې چې د ماشوم په اړه زما د خفگان له امله زما د ميره د قبيلې خلکو ته قناعت ورکړي چې هغوی زما ماشوم بيرته راکړي بالاخره هغوي زما په حالت زړه وسوځيده او ماشوم يې بيرته ماته وسپارلو زه له دې ويري چې د مسلمانانو او کافرانو تر منځ بيا څه پيښ نه شي چې ددې په نتيجه کې به مدينې ته زما د هجرت مخه ونيول شي يا به ماته په مکه کې نور هم تکليفونه راکړل شي نو دا تصميم مې ونيولو چې مدينې ته زر تر زره بايد هجرت وکړم اود داسې تن د موندلو په فکر کې شوم چې مدينې ته ورسره هجرت وکړم خو هيڅوک مې پيدا نه کړای شو بالاخره مې خپله اوښه تياره کړه، په اوښه سپره شوم ماشوم مې غيږ کې ونيو او د الله تعالی په هيله د مدينې په طرف روانه شوم د تنعيم سيمې (د مکې څخه پنځه ميله لري واقع ده) ته چې ورسيدم عثمان بن طلحه (د کعبې شريفې خادم و چې د کعبې د خونې کنجې گانې هم ورسره وې) و ليدلم زما څخه يې پوښتنه وکړله چې د (زاد الراکب) لورې چېرته ځي؟ ما ورته وويل: چې مدينې ته ځم ځما څخه يې پوښتنه وکړه چې د لارې ملگری لري او که نه؟ ما ورته په ځواب کې وويل: چې الله تعالی مې ملگری دی.

هغه وويل: چې قسم په الله تعالی چې حتماً به دې مدينې منورې ته رسوم زما سره يې حرکت وکړ، قسم په الله چې په عربو کې داسې شريف او عزتمند سړی ماته و ليدلی، کله به چې ددې وخت راغی زما اوښه به يې گونډه کړله خپله به لري لاړه، کله به چې د اوښ څخه ښکته شوم او د يوې ونې سيوري ته به کښېناستم هغه به اوښ ته راغی، د اوښ څخه به يې بار ښکته کړ اوښه به يې وتړله بيا به يې زما څخه ډير لري دېلي ونې لاندې دمه کوله.

خو ورځې او شپې په همدې طريقي تېرې شوي تر څو چې مدينې ته نژدې شوو کله چې د مدينې منورې د قباء کلي له لرې څخه ښکاره شو ماته يې وويل چې ستا خاوند په هغه کلي کې دې هلته ورشه او خپله بيرته مکې مکرّمې ته ستون شو کلي ته د رسيدلو سره سم د ام سلمه رضي الله عنها د خاوند ټول غمونه ختم شول رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه کرام د هغه په راتگ ډير خوښ شول شپې او ورځې تيريدلې تر څو چې د احد غزوه واقع شوه د احد په غزوه کې د ام سلمه رضي الله عنها خاوند ټپي شو او وروسته له څه وخت څخه وفات شو په مدينه منوره کې ټول مسلمانان د ام سلمه رضي الله عنها د خاوند په وفات ډير زيات خفه شول ځکه چې د ام سلمه رضي الله عنها د صغيرو ماشومانو پرته د ام سلمه رضي الله عنه او د هغه د خاوند هېڅ اقارب په مدينه منوره کې نه اوسيدل په همدې لامل مسلمانانو ام سلمه رضي الله عنها ته د (ايم العرب) يعنې د عربو د کونډې لقب ورکړ.

وروسته له څه وخت رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره نکاح کولو لپاره مرکه وليږله هغې عرض وکړ چې زه درې ستونزې لرم، ددې ستونزو په وجه ستا د نکاح وړ نه يم:

لمړۍ: زه ډېره غيرتې ښځه يم، داسې نه چې ستا په مخ کې زما څخه بې ادبي وشي بالاخره په دنيا او اخرت کې د الله تعالی په غضب اخته شم.

دوهم: زه زړه شوې يم د واده وخت مې تير شوې دی.

درېم: ماته زما د کوچنيو بچيانو سرپرستي را په غاړه ده.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته مهرباني وکړه چې: د غيرت په هکله د الله تعالی څخه سوال کوم چې په غير مناسبو وختونو کې دا صفت در نه لري کړي، دوهم دا چې ته زړه شوې يې زه هم زړه شوی يم.

درېم: ستا کوچني بچيان زما دي زه يې سرپرستي کوم.

هماغه وو چې ام سلمه رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره د نکاح کولو بلنه قبوله کړه او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم کډه شوه چې په دې ترتیب د اسلام په لاره کې د صبر کولو له برکته ام سلمه تنها د سلمه مور نه بلکې د ټولې نړۍ د مسلمانانو مور وگرځیدله (۵۸۸: ۲-۵۸۹).

۱۰- عفو او بخښنه:

په انساني ټولنو کې داسې حتما پېښېږي چې یو څوک په ناحقه چاته ضرر ورسوي او تېری پرې وکړي که ځینو تېري کوونکو سره ځینو وختونو کې سخت انتقامي چلن وشي د دواړو لپاره ډیر ناوړه عواقب منځته راوړي خو که د هغه د تېري په مقابل کې دهغه سره د نرم سلوک او د عفوي او بخښني څخه کار واخستل شي د دواړو لپاره ډیر ګټور نتایج تشکېلوی په ځانګړې توګه د تيري کوونکې شخص د اصلاح کېدلو لامل ګرځي او په راتلونکې کې بیا دغسې تيري او تجاوز ته زړه نه ښه کوي همدا لامل دي چې اسلامي شریعت مسلمانان په دغسې حالت کې عفوي او بخښني ته هڅوي، تر څو له دې لارې په انساني ټولنو کې د ډیرو ګډوډیو د پېښیدلو مخه ونیول شي په قرآن کریم کې الله تعالی د جنتیانو د خویونو څخه یو هم عفو او بخښنه بولي او فرمایي: ﴿...﴾

فرمایي: ﴿...﴾ (۱۳۳).
 ﴿...﴾ (۱): د آل عمران سورت،

د جنتیانو له خویونو څخه یو دادي چې خپل قهر زغمي او خلکو ته دهغوي د تيري ځواب په ضرر رسولو سره نه ورکوي بلکه عفو او بخښنه ورته کوي د قرآن کریم په بل ایت کې الله تعالی مسلمانان په دې الفاظو سره عفوي او بخښني ته هڅوي: ﴿...﴾

﴿...﴾
 ﴿...﴾

۲. جبریل علیه السلام یوه ورځ رسول الله (عليه الصلاة والسلام) ته راغی او داسې مهرباني یې ورته وکړله: ((صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَأَعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ)) (۵۵، ۲۰۶).

(الله تعالی تاته امر کړي) چې څوک تاسره خپلوی قطع کوي ته ورسره خپلوی پاله، څوک چې تا باندي مصرف نه کوي ته ورباندي مصرف کوه او څوک چې درباندي ظلم کوي ته ورته عفو کوه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابو کرامو د عفوي ځېنې بېلگې

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابو کرامو د عفوي ځېنې بېلگې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱. عایشه رضي الله تعالى عنها فرمايې: مَا خَيْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَأْتُمْ قِيَادًا كَانَ الْإِثْمُ كَانَ أَبْعَدَهُمَا مِنْهُ وَاللَّهُ مَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ يُؤْتَى إِلَيْهِ قَطُّ حَتَّى تُنْتَهَكَ حُرْمَاتُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمُ لِلَّهِ ۳۱: ۴۷)

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) ته به چې کله هم ددوو شيانو ترمنځ اختيار ورکړل شو هغه به اسان ترې خوښاوه خو چې دگنا کار به نه و، که دگنا کار به و نو رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) به ترټولو ترې لرې و، په الله تعالى سوگند چې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) دخپل ځان لپاره له چا څخه انتقام نه اخېسته، خو که دحرام شوو شيانو بې احترامي به کېده نو دالله (ج) لپاره به يې انتقام اخېسته.

۲. د احد په غزوۀ کې چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم غاښ شهيدي شو نو صحابه کرام پرې ډير زيات خفه شول ځينو صحابه کرامو رسول الله صلی الله

عليه وسلم ته عرض وکړ چې دغه خلکو ته چې په تا باندې يې حمله کړې او ته يې دې حالت ته راوستې يې خبرې وکړه لاکن نبي عليه السلام دوی ته ځواب ورکړ (إِنِّي لَمْ أَبْعَثْ لِعَانًا وَإِنَّمَا بُعِثْتُ دَاعِيَا وَرَحْمَةً لِلَّهِم أَهْد قَوْمِي فَانْهَم لَا يَعْلَمُونَ) (۴۷:۳۱).

ژباړه: زه ددی په خاطر نه يم لېږل شوی چې خلکو ته خبرې وکړم زه ددی لپاره مبعوث شوي يم چې خلک د الله تعالی دین ته راوبلم او د خلکو لپاره رحمت و او سم اي الله تعالی دې زما قوم ته هدايت وکړي دوي نه پوهیږي.

۳. انس رضي الله تعالی عنه وایې: زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په لاره روان وم چې ناڅاپه یو اعرابي (د غرو او دښتو اوسیدونکې) مخي ته راغی، د نبي عليه السلام په اوږو باندې نجراني څادر پروت ؤ چې پیڅکې يې ډبلي او بدلي شوي وي، اعرابي رسول الله صلی الله علیه وسلم له څادره ونيوه او دومره يې په زوره کش کړ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه غاړه په څادر وگریدله بیا يې وویل: اي محمده! د خدای دهنه مال څخه ماته راکړه چې تاسره موجود دی رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وکتل او ويې خندل بیا يې امر وکړ چې مال ورکړی (۲۳:۱۱).

۴. په یو مجلس کې رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابو بکر رضي الله عنه تشریف درلود چې ناڅاپه یو تن راغی او ابوبکر ته يې سپکې او سپورې ويل پېل کړل ابو بکر رضي الله عنه چپ ناست ؤ او ځواب يې نه ورکولو نبي عليه السلام په تعجب سره تبسم وکړ کله چې د سړي سپکې سپورې له اندازې زیاتې شوي ابوبکر رضي الله عنه د سړي د ځینو سپکو سپورو د ځواب په ورکولو باندې پیل وکړ په دې وخت کې نبي عليه السلام په قهر شو او له مجلس څخه لاړ ابو بکر رضي الله عنه ورغې او د مجلس د پاڅیدلو د علت پوښتنه يې ور څخه وکړله، نبي عليه السلام و فرمایل: کله چې سړی تاته

سپکې سپورې کولې او ته چې ناست وي دلته يوه ملکه موجوده وه چې ستا خڅه يې دفاع کوله او د سپکو سپورو ځواب به يې ورکوه خو کله چې تا هغه سرې ته سپکې سپورې شروع کړي هغه ملکه لاړه او د هغه په ځاي شيطان مجلس ته راغی (۴۵:۳).

۵. يو ځل عبداللہ بن مسعود بازار ته د کورد سودا د اخستلو لپاره لاړو کله چې سودا يې له دوکان خڅه واخستله غوښتل يې چې د سودا پيسې دوکاندار ته ورکړي گوري چې پيسې ورڅخه چا غلاکړي دي په دوکان کې ناستو خلکو چې دا حالت وليده غله ته يې په خيرو کولو پېل وکړ خو ابن مسعود غله ته په دي الفاظو دعاء پېل کړه: (اللهم ان کان حملہ علي اخذها حاجة فبارک له فيها وان کان حملہ علي اخذها جرأً علي الذنب فاجعله آخر ذنوبه) (۸۴:۳۴).

ژباړه: اي الله تعالی که چېرې دي غله ددي په خاطر غلاکړي وي چې زما مال ته يې اړتيا درلودله ته زما په غلا شوي مال کې ورته برکت واچوه چې د غله اړتيا پوره کړي خو که چېرې غله زما مال ته اړتيا نه درلودله او گناه کول يې عادت وي ته دا زما مال غلا کول ورته اخري گناه وگرځوی او په راتلونکې کې يې د گناه خڅه وساتي

۲. عايشي رضی الله عنها مهرباني کړې ده: (يوه ډله يهودان رسول الله ته راغلل د (السلام عليكم) له عوضه يې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل: (السلام عليكم) ژباړه: هلاک شئ

عايشي رضی الله عنها وايي ما ذکر شوي ډلې ته وويل چې (وعليکم السلام واللعة) يعني تاسې هلاک شئ او په تاسو دي لعنت وي په دي وخت کې نبي عليه السلام داسې مهرباني وکړله: (يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي

الْأَمْرَ كُلَّهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قُلْتُ وَعَلَيْكُمْ (١١:٢١٤).

ژباړه: اي عايشي حوصله كوه يقينا الله تعالى په ټولو كارونو كې نرمي خوښوي، ما ورته وويل چې ايا تا دهغوي خبره وانه ورېده وې فرمايل، هو ما ځواب وركړ، چې وعلېكم (پرتاسې دې هم وي)

٧. يو ځل عبد الله بن عباس رضي الله عنه ته يو چا كنځلې و كړلې كله چې كنځل كوونكې له كنځل كولو چپ شولو نو عبد الله بن عباس خپل نوكر ته وويل: چې د دغي كنځل كوونكې څخه پوښتنه وكړه چې: كه مرستي كولو ته اړتيا لري چې اړتيا يې پوره كړو كله چې سړی د عبد الله بن عباس هغه سره دا چلن وليده په خپلو كړو ډير زيات پېښي مانه شو (٢٢:٢٠).

١١- سخاوت:

اسلامي شريعت د سخاوت په ستلو ولاړ دی چې د سخاوت نشتوالی او د بخل موجوديت يې لږزوي همدا وجه ده چې مسلمانانو ته په ټينگه توصيه كوي چې د تل لپاره سخاوت څخه كار واخلي او د بخل هلاك كوونكې مرض څخه ځان وساتي (٢٤:٢٢١).

د قراني ايتونو او نبوي احاديثو پ رڼا كې د سخا ارزښت:

گڼ قرآني آيتونه او نبوي احاديث مسلمانان سخاوت ته هڅوي چې ځېنې يې د بيلگې په توگه په لاندې ډول ذكر كوو.

١- الله تعالى فرمايي: ﴿مَنْ مَلَأ بَطْنًا مِنْكُمْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ النَّاسِ﴾

﴿مَنْ مَلَأ بَطْنًا مِنْكُمْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ النَّاسِ﴾

﴿مَنْ مَلَأ بَطْنًا مِنْكُمْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ النَّاسِ﴾

﴿مَنْ مَلَأ بَطْنًا مِنْكُمْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ النَّاسِ﴾

﴿مَنْ مَلَأ بَطْنًا مِنْكُمْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ النَّاسِ﴾

١٣٤- (١: د البقرې سورت، آيت ١٧٤).
ښاره: کوم خلک چې شپه او ورځ پټه او ښکاره د الله تعالی لاره کې خپل مالونه مصرفوي د الله تعالی سره د هغوی اجر دې، هغوی باندې به نه ویره وي او نه به خفه کېږي.

٢- بل ځای کې داسې فرمایي: (١: د محمد سورت، آيت ٣٨).
ښاره خبر اوسئ ای خلکو! چې تاسې ته ددی په خاطر بلنه درکول کېږي چې د الله تعالی لاره کې مال مصرف کړئ ځېنې ستاسی څخه بخل کوي څوک چې بخل کوي په حقیقت کې هغه په خپل ځان بخل کړې دې الله تعالی بهې نیازه دې او تاسې اړیاست.
٣- بل ځای فرمایي: (١: د التباين سورت، آيت ١٢).
ښاره: د خپلو ځانونو گټې په خاطر د الله تعالی په لاره کې مالونه مصرف کړئ کوم خلک چې د نفس له بخل څخه وساتل شول همدغه ډله خلک بريالي دي.

٤- په یو بل ځای کې داسې فرمایي: (١: د التباين سورت، آيت ١٢).
ښاره: د خپلو ځانونو گټې په خاطر د الله تعالی په لاره کې مالونه مصرف کړئ کوم خلک چې د نفس له بخل څخه وساتل شول همدغه ډله خلک بريالي دي.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ﴾ (١: د السباء سورت، آیت ۳۹).

ژباړه: هر هغه مال چې تاسی د الله تعالی په لاره کې لگوي پس الله تعالی د هغه عوض درکوي او الله تعالی غوره د روزي ورکونکو دی.

رسول کریم (صلی الله علیه و سلم) دخپلو ارشاداتو په ترڅ کې سخاوت لوري خپل امتیان داسې متوجه کوي:

۱- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایي، چې الله تعالی فرمایلي دي: (وَأَنْفِقْ يُنْفِقْ عَلَيْكَ) (۲۰، ۳۳۲).

ای د ادم ځویه! د الله تعالی په لاره کې مال ولگوه نو الله تعالی به په تا مال ولگوي.

۲- نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ فِيهِ الْعِبَادُ إِلَّا وَمَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْقًا وَيَقُولُ الْآخَرُ اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلْقَا (۴۲، ۸۸).

هره شپه چې سبا کیږي دوه ملائکې له اسمانه را ښکته کیږي یوه ملائکه داسې دعاء کوي: چې الله تعالی هغه چاته ښه بدلې ورکړي چې خپل مال ستا په لاره کې لگوي او بله ملائکه داسې خبرا کوي، چې الله تعالی د هغه چا مال تلف کړي چې د بخیلۍ په لامل خپل مال ستا په لاره کې نه مصرفوي.

۳- رسول الله صلی الله علیه و سلم بل ځای داسې فرمایلي دي: «حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ، وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ، وَأَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءَ» (۵۸، ۲۷۴).

د خپلو مالونو ساتنه د زکات پوسيله وکړئ او خپل مرضونه د خيرات ورکولو په ذريعه تداوي کړئ او د کړاوونو څپې په دعاگانو او الله تعالى ته په زاريو کولو رفعه کړئ.

۴- نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: ((الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرب وتُدْفِعُ مِيتَةَ السَّوْءِ)) ((۱۲: ۱۱۲)).

ژباړه: په پټه خيرات ورکول د الله تعالى غصه سپړوي او د ناوړه مرګ مخنيوی کوي

د الله تعالى رسول (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمایي: «الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْخِيَاءِ» ((۳۸، ۱۸۵)). جنت د سخيانو کور دی.

۲- رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي: «السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِّنَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِّنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِّنَ النَّارِ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِّنَ اللّٰهِ بَعِيدٌ مِّنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِّنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِّنَ النَّارِ وَلِجَاهِلٍ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِّنْ عَالِمٍ بَخِيلٍ» ((۴۸، ۲۲۲)).

سخي الله تعالى ته نږدی دی، جنت ته نږدی دی، او خلکو ته نږدی دی، بخيل له الله تعالى نه لرې دی، جنت نه لرې دی، او خلکو نه لرې دی، سخي که څه هم

جاهل وي، الله تعالى ته له بخيل عالم نه ډېر خوښ دی.

د رسول الله صلی الله علیه و سلم د سخاوت څېنې بېلګې

۱- جابر بن عبد الله رضی الله عنه فرمایلي دي: «مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَ شَيْئًا قَطُّ، فَقَالَ لَا» (۷۰، ۱۴۷).

هېڅکله داسې نه دی شوی چې کوم سړي د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مال سوال کړی وي هغه ورته، نه، ویلي وي.

۲- عائشه رضی الله عنها وایي: یوه ورځ مونږ پسه حلال کړ او غوښه مو په غریبانو وويشله او تنها د پسو یو لاس مو خپل ځانته پریښود، رسول الله صلی الله علیه وسلم زما څخه پوښتنه وکړله چې ایا د حلال شوی پسو غوښی څخه څه مونږ سره پاتې ده؟ ما ورته وویل: چې یواځې یو لاس یې پاتې دی نو نبی صلی الله علیه وسلم مهرباني وکړله:

(بقی کلها غیر کتفها) (۲۵:۱۳)

په حقیقت کې د ذکر شوی پسو له لاس څخه پرته ټول پسو موږ ته پاتې دی.

د صحابو کرامو د سخاوت ځېنې بیلگې:

د صحابو کرامو د سخاوت ځېنې بیلگې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- معاویه رضی الله عنه عائشی رضی الله عنها ته د یو سلواتیا زرو درهمو په اندازه مال بخشش په توګه ورکړ، عائشی رضی الله عنها ذکر شوې ټول مال مسکینانو باندې وويشلو کله چې ماښام شو نو خپلې خادمې ته یې وویل: چې روژه ماتې راوړه! هغې ورته وچه ډوډۍ د تیلو سره راوړله او ورته یې وویل: چې نن دی دومره زیات مال په غریبانو وويشلو د یو درهم به دې غوښه اخیستی وه چې نن ماښام مو روژه ماتې کې خوړلې وای، عائشی رضی الله عنها ورته وفرمایل (لوذکرتني لفعلت) (۲۳۰:۱۴).

که چېرې دا خبره تا هماغه وخت کې کړای وای نو دا کار به مې هرو مرو کړای و.

۲- عبد الله بن عامر رضی الله عنه د خالد بن عقبه بن ابی معیط رضی الله عنه څخه د مکې مکرمې ښار کې د هغه کور په اويا زرو درهمو په بیع واخست کله

چې ما بنام شو عبد الله بن عامر رضی الله عنہد خالد رضی الله عنہ د کورنۍ ژړا واوریدله، د ژړا د علت پوښتنه یې وکړله، ورته وویل شل: چې هغه کور پسې ژاړي چې تا ورڅخه نن په بیع واخست نو د خالد بن عقبه کورنۍ ته یې یو تن ولیږه چې ورته ووايه چې ما ذکر شوی کور او پیسې تاسی ته د الله تعالی په خاطر دروېځنډلی (۲۳:۱۴).

۳- د رومیانو سره د جگړې لپاره رسول الله صلی الله علیه و سلم د صحابو کرامو څخه چنده وغوښتله چې البته دا غزوه داسې وخت کې پېښه شوه چې مسلمانان له گڼو ستونزو سره لاس او گریوان ول ځکه دغه غذا د (جیش العسره) یعنی د ستونزو لښکر نومول شوی دی، عثمان بن عفان رضی الله عنه دغی غذا لپاره لس زره دیناره، درې سوه اوښان د خپلو ضروریاتو سره او پنځوس آسونه په چنده کې ورکړل (۱۳۱:۱۴).

۱۲- شجاعت او زړه وړتیا

د ستونزو په مقابل کې زړه وړتیا او مقاومت د ډیرو ښو صفاتو له جملې څخه دی او په ستونزو باندې د برلاسی لامل ګرځي او د مشکلاتو په مقابل کې جبن او بی زړه توب د گڼو بدبختیو عامل دی همدا وجه ده چې عربو کې مشهور متل دې چې وایې: (الشجاعة وقایة والجبن مقتلة)

ژباړه: د ستونزو په مقابل کې مقاومت د نوموړو ستونزو څخه د خلاصیدلو غوره وسیله ده او د ستونزو په مقابل کې بی زړه توب مرګ دی چې سړی د هلاکت کندی ته غورځوي.

نو ځکه ابوبکر رضی الله عنه خالد بن ولید رضی الله عنه ته داسې نصیحت کوي (أحرص على الموت توهب لك الحياة) (۵:۵۲۲).

ژباړه: مرګ و غواړه چې ژوند درکړل شی.

۱- الله تعالى د قرآن کریم په راتلونکې آیت شریف کې مسلمان دی ته هڅوي چې
د کافرانو مقابلې او سیالۍ لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ځانونه تیار او آماده
کړي او په بشپړې زړه ورتیا او شجاعت سره د هغوي په مقابل کې ودربري
فرمایي: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾^(۱)
^{(د الانفال سورت، آیت ۲۰).}

۲- رسول الله صلى الله عليه و سلم به هر سهار او بيگناه د بى زړه توب څخه د خلاصون لپاره داسې دعاء كوله (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ) (۱۱:۸۷)

د رسول الله صلى الله عليه و سلم د شجاعت او زړه وړتيا ځينې بيلگې
د رسول الله صلى الله عليه و سلم د شجاعت او زړه وړتيا ځينې بيلگې په لاندې
ډول ذکر کوو:

۱- انس بن مالک رضی اللہ عنہ وایي: رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم د ټولو خلکو په نسبت ښکلي ؤ، د ټولو خلکو په نسبت سخي ؤ، د ټولو خلکو په نسبت زړه ور ؤ، يوه شپه د مدينې منورې خلک د يوه آواز د اوریدلو له امله وويړيدل، نو يو شمېر خلکو د آواز د خای په لور حرکت وکړ ترڅو د آواز لامل معلوم کړي په لاره کې په داسې حال کې رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم سره مخامخ شول چې د ابو طلحه په بې ځينه اس سپور ؤ، غاړه کې يې توره پرته وه

د آواز له خای څخه ستون شوی ؤ او خلکو ته یې ویل: (لم تراعوا، لم تراعوا) (۲۵۲:۳۱).

ژباړه: مه ډارېږئ، مه ډارېږئ.

۲- براء رضی الله عنه وایي: کله به چې غزاگانو کې جنگ ډیر تود شو مونږ به رسول الله صلی الله علیه و سلم شاته پناه وړله، په مونږ کې به هغه تن ډیر زیات زړه ور او شجاع ؤ چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره یو صف کې د کافرانو په مقابل کې جنگیده (۲۵:۱۱).

۳- د براء رضی الله عنه څخه پوښتنه وشوه چې ایا تاسی د حنین غزوه کې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه تنبیدلې وی؟
هغه ځواب ورکړ هو! خو رسول الله صلی الله علیه و سلم تر آخره کفارو سره ډیر سخت و جنگیده او ونه تنبیدیده (متفق علیه).

د صحابو کرامو د شجاعت څېنې بیلگې

که چېرې د رسول الله صلی الله علیه و سلم د صحابو کرامو څخه د هر یوه صحابي ژوند و څېړو دې نتیجه ته به ورسېږو چې د هغه ژوند د شجاعت او زړه وړتیا له کیسو څخه ډک دی، دلته مونږ د وخت د کمښت له امله د نبی صلی الله علیه و سلم فقط د یوه صحابي براء بن مالک انصاري رضی الله عنه یوه کیسه د بیلگې په توګه گرانو محصلینو ته ذکر کوو.

د رسول الله صلی الله علیه و سلم د وفات سره جوخت د عربو ګڼ شمېر قبیلې د اسلام څخه وګرځیدلې او مرتد شول چې په دې قبیلو کې تر ټولو غښتلې قبيله د مسیلمة الکذاب قبيله بنی حنیفه وه چې په خپله مسیلمة الکذاب چې د پیغمبرۍ دعوی یې کړې وه څلوېښت زره تنه تکره جنگیالي یې درلودل، کله چې ابو بکر رضی الله عنه خلیفه شو نو د مرتدینو سره یې مقابله پېل شوه چې په دې لړ کې د اسلام د لښکرو او مسیلمة الکذاب د لښکرو ترمنځ جنگ ونښتلو د مسیلمة الکذاب د لښکرو سره د جګړې لپاره د مسلمانانو د لښکرو

مشر عكرمه بن ابى جهل (رضى الله عنه) ماتې وخوړله او مسلمانان په شا وتمبول شول ابو بكر رضى الله عنه بل لښكر د خالد بن وليد رضى الله عنه په مشرۍ ور وليږلو دواړه لښكرى د يمامه د نجد په سيمه كې مخامخ شوى مسلمانانو ته يې ډير تلفات واړول او دخالد رضى الله عنه د قوماندانۍ خيمه يې ونړوله نژدې ؤ چې د خالد رضى الله عنه ميرمن پكې ووژل شي، دواړه ډلې ډيرې سختې جنگيدلې، ثابت بن قيس رضى الله عنه چې د انصارو بيرغ يې لاس كې ؤ، د ځان لپاره قبر وويست كفن يې واغوست تر هغى پورې يې د اسلام له بيرغ څخه دفاع وكړله چې شهيد شو، د عمر رضى الله عنه ورورزيد بن الخطاب رضى الله عنه مسلمانانو ته غږ كړ چې د اسلام دښمنانو سره ټينگه مقابلې وكړئ مخ په وړاندې ورځئ قسم په الله تعالى تر هغه زه بله خبره نه كوم تر څو مسيلمۍ الكذاب ماتې وخوري يا زه د الله تعالى سره ملاقي شم هماغه ؤ چې د كفارو په لښكرو يې حمله وكړله تر هغه وجنگيده چې شهيد شو، په دى وخت كې براء رضى الله عنه انصارو ته مخ واړوه چې اى انصارو! داسې فكر مه كوئ چې تاسى به مدينى منورې ته لاړشى كه چېرې دلته د مسيلمۍ الكذاب لښكرې ماتې نه شي مدينه منوره كې به هم ورڅخه خلاص نه شى، په دى وخت كې د اسلام لښكرو يو ځل بيا د دښمن په ضد سخت جنگ پېل كړ چې په نتېجه كې د مسيلمۍ الكذاب په لښكرو كې درغ و غورځيده مسيلمۍ الكذاب د خپلو زرگونو عسكرو سره يو لوى باغ ته پناه يوړله چې ډير پنډ او لوړ ديوالونه يې درلودل او د باغ دروازه يې وتړله د باغ له ديوالونو څخه يې د اسلام په لښكرو گوزارونه كول چې مسلمانانو ته يې درانه زيانونه واړول بالاخره مسلمانان د نوموړي باغ له فتح كيدلو څخه پاتې راغلل په دى وخت كې براء بن مالك رضى الله عنه خپلو ملگرو ته وويل: ما په سپر كښينوى او سپر په نيزو پورته او د باغ منځ كې د باغ دروازى ته مې نژدې وغورځوئ يا به زه هلته شهيد شم او يا به د اسلام مجاهدينو ته د باغ دروازه خلاصه كړم

صحابو کرامو همداسې وکړل براء بن مالک رضی الله عنه یې په سپر کښینوه سپر یې په نیزو پورته او د زرگونو عسکرو منځ کې یې وغورځولود باغ په منځ کې د براء بن مالک رضی الله عنه او مسیلمة الکذاب د عسکرو ترمنځ جگړه پېل شوه د کفارو څخه یې لس تنه ووژل یې شمېره یې ټپیان کړل بالاخره یې د باغ دروازه د اسلام د سپاهیانو لپاره خلاصه کړله د اسلام لښکرو د دروازی د خلاصیدو سره جوخت په باغ حمله پېل کړله چې د دواړو لښکرو ترمنځ د باغ په منځ کې ډیر سخته نښته پېل شوه چې په نتیجه کې د مسیلمة الکذاب په شمول د هغه شل زره جنگیالي ووژل شول له دغی ورځې وروسته دغه باغ (حديقة الموت) یعنی د مرګ باغ ونومول شو د یادونې وړ ده چې په دغه جگړه کې د براء بن مالک رضی الله عنه بدن څه د پاسه اتیا ټپونه خوړلې ول چې الله تعالی ورته د ټولو ټپونو څخه روغ صحت ورکړه بیا یې په ډیرو جگړو کې گډون وکړ بالاخره د فارسي امپراطورۍ په ضد جهاد کې شهید شو (۴۴۱:۴).

په پورتنۍ پېښه کې براء بن مالک رضی الله عنه وشو کولای چې د شجاعت په لرلو سره د ځمکې په سرد لوی طاغوتي عربي قوت جړلې له بیخه و باسي او د اسلام ډیوه چې د عربي جزیرې په زړه کې د مړه کیدو حالت کې وه د ابد لپاره له مړه کیدو څخه وژغوري

۲- داسلام ددين په رڼا کې ځينې غوره ټولنيز اخلاق

له غوره ټولنيزو اخلاقو څخه مراد هغه اخلاق دي چې دټولنې دافرادو ترمنځ دمحبت ، نزدېکت ، او يووالي سبب گرځي ، اوددغو اخلاقو بنياد په دې ولاړ دی چې دټولنې دافرادو سره داسې رويه وشي ، کومه چې انسان دخپل ځان لپاره غواړي ، انسان غواړي چې کله ورڅخه خطاء يا گناوشي چې عفو ورته وشي ، نو په کار ده چې پخپله هم نورو ته عفو وکړي ، انسان غواړي چې درواغ ورته ونه ويل شي ، او درواغ ورپور ونه تړل شي ، دغسې پخپله هم نه چا ته درواغ ووايي او نه چاپورې درواغ وتړي ، انسان غواړي چې ناموس ته يې څو ک په سپکه سترگه ونه گوري ، نو په کار داده چې په خپله هم دچاناموس ته په سپکه سترگه ونه گوري ، دې ته ورته بې شمېره چارې داسې دي چې انسان يې نه غواړي چې په ټولنه کې ورته ورسپړي ، نو اسلام له دغه انسان څخه غواړي چې په ټولنه کې دنورو انسانانو هم دغسې خيال وساتي ، دغې لوري ته زموږ ستر لارښود موږ داسې متوجه کوي ، ((الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ)). (۱۵:۳۴).

کامل مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان دهغه دژبې او لاس له ضرر څخه په امن وي.

همدارنگه اسلام زموږ څخه غواړي چې څه دخپل ځان لپاره خونېوی هغه بايد بل مسلمان لپاره خونې کړي ، او دغه غوښتنه يې موږ څخه دايمان په تقاضا کړې ده ، رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمايلي دي : ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ)) (۲۱، ۳۴).

له تاسې څخه يو څوک تر هغې مؤمن کېدې نشي ترڅو چې کوم څه دخان پاره خونېوي دبل مسلمان لپاره يې خونې نه کړي.

اسلام زموږ څخه غواړي چې د بدې ځواب په بدې ورنه کړو ، په دې اړه الله تعالى فرمايي: ((وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ (فصلت 34)))

او ای پیغمبره ! نیکي او بدې یو شاته نه دي ته د بده مخنیوی په هغیګ نیکه سره وکړه چېګ هغه ایاګره شګه وي ته به وکګوریګ چېګ له تا سره چېګ د چادشګمني لویګدلیګ وه هغه دیګ لکه صمیمي دوست کګرګیګدلی دی . له دغو ټولنیزو اخلاقو څخه ځیني د نموني په توګه ذکر کوو :

۱- خپل منځي مرسته او همکاري:

د خپل منځي مرستې او همکاري څخه مطلب دادی چې د ټولنې افراد د نېکۍ په چارو یو بل سره مرسته او همکاري وکړي لکه په قران کريم کې چې الله تعالى فرمايي: (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (المائدة 2))

کوم کارونه چېګ د نیکه او خدای پالنېګ دي په هغو کشګیګ له تګولو سره مرسته وکړئ او کوم کارونه چېګ د کګناه او تیري وي په هغو کشګیګ د هیګچا ملاتړ مه کوئ . له الله نه وویګرګیګئ ، د الله عذاب ایاګر سخت دی .

ایت کریمه خپل منځي مرسته او همکاري دیو اصل په څېر چې ټولو ټولنیزو مسائلو ته شاملېږي بیانوي ، ددې ایت کریمه غوښتنه داده چې کله پر یو مسلمان کوم یا مصیبت راځي د ټولنې نور افراد په هغې کې خپل ځان سهیم وګڼي ، داسې پرې ودرېږي ګویا چې په خپله ده ته دغه درد رسېدلی دی ، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) دغه حالت دیو حدیث په ترڅ کې ډېر ښه روښانه کړی دی لکه چې فرمايي: ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ

وَتَرَاحُمَهُمْ وَتَعَاطَفَهُمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَى) (٤٢٨:٤٤).

دمؤمنانو مثال په خپل منځي محبت، ترحم، اومهرباني کې ديو جسد په خبر دى کله چې په جسد کې پر يو غړي کوم تکليف راځي نو ټول اندامونه په بې خوبۍ او تبه کې ورسره شريک وي.

اسلام د يوې مسلمانې ټولنې له افرادو غواړي چې په خپل منځ کې داسې عاطفه او مهرباني ولري چې که له کوم يو څخه سهو يا خطاوشي مقابل لورى بايد دانتقام اخستنې اراده ونه کړي بلکې دغږې او بخښنې احساس ورسره وي، دامام شافعي (رح) په اړه نقل شوي دي چې هغه ډېر حلیم انسان ؤ، خلکو شرط ايښى ؤ که چا امام په قهر کې جازه به ورکول کېږي، همدې موخې ته درسېدا په تکل يو خياط ته چې کله امام دلباس دگنډلو لپاره رخت وروړ په خپل زړه کې وويل چې دجايزې دگټلو چانس په لاس ورغلى دى، نو رخت يې ورته خراب کړ يو لستونى يې لوى او بل يې ورته تنگ وگنډلو، کله چې امام خپل لباس وليد نو سمدستي يې دخياط شکريه اداء کړه وې ويل: الله تعالى دې خياط ته خبر ورپه برخه کړي چې ډېرې ښې جامې يې راته گنډلي دي، يو لستونى يې راته پراخه گنډلى دى چې کتابونه پکې ږدم، او بل يې راته تنگ کړى ترڅو په ژمي کې يې څه هوا زما بدن ته داخله نه شي، په دې اساس خلک دهغه له قهرولو عاجز پاتې شول.

امام به په هر حالت کې هغه يو کار مثبت ارزيايي کاوه ترڅو په دې وسيله خپل نفس له قهر او غضب څخه وساتي.

دا يقيني ده که يو څوک دچا بد مثبت ارزيايي نه کړي حتما دمقابل لوري گنا يقيني کېږي (٧١، ٤٤-٤٢).

مسلمان له عفوي بخښنې ، تېرېدنې او صبر څخه کار اخلي، او دغه صفات د مسلمان له لوړو اخلاقو څخه شمېرل کېږي.

الله تعالی په قران کریم د مسلمان صفت داسې بیانوي ((وَالْكَافِرِينَ
الْغِيظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (آل
عمران 134)

غوسه خوري او د نورو لڼا پاری بگشگي داسيگ نيکان خلک د خدای ايوگر
خوشگ دي

هر هغه مسلمان چې په ټولنيز ژوند کې له بنواخلاقو کارنه اخلي، که څه هم
لمونځ کوي، روژې نيسي، صدقې ورکوي، او داسې نورې نېکې چارې ترسره
کوي د قيامت په ورځ به د دغو نېکوالو هېڅ گټه ونه رسيږي ، رسول الله
(صلى الله عليه وسلم) د دغې شخص انظو په داسې شکل وړاندې کړی دی:

" أَتَذَرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا
مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ
وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا
وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا
مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ قَنَيْتَ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أَخَذَ
مِنْ حَطَايَاهُمْ فَطَرَحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ " (۱۲، ۴۵۹).

تاسې پوهېږئ، چې مفلس څوک دی دوي ځواب ورکړ، هو په موږ کې مفلس
هغه څوک وي چې نه درهم ولري نه مال، رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم)
و فرمايل زما دامت حقيقي مفلس هغه څوک دی چې د قيامت په ورځ به له ډېرو
نېکيو سره راشي لمونځونه، روژې به يې ډېر اداء کړي وي، زکاتونه او صدقې

به ډېرې ورکړې وي خو چاته به يې ښکېنځلې کړي وي، په چا پورې به يې تور تړلی وي د چا مال به يې (ناروا طريقه) خوړلی وي د چا وينه به يې تويه کړې وي، څوک به يې وهلی وي، نو دهغه ښکې به يو بل ته به ورکړل شي نو مخکې له دې چې جرمونه يې ختم شي ښکې يې ختمې شي، بيا به د مظلومينو گناهونه راواخيستل شي او پر هغه به واچول شي بالاخره اور ته به وغورزول شي.

۲- دمور او پلار حقوق پرځاي کول:

الله تعالی دمور او پلار سره احسان په ټولو مسلمانانو لازم کړی دی، او دزيات ارزښت لپاره يې دخپل عبادت سره سم دهغې غوښتنه کړې ده، الله تعالی فرمايي: وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (الإسراء 23) وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (الإسراء 24).

په ذکر شوی آیت کریمه کې الله تعالی دمور او پلار سره د احسان غوښتنه کړې ده، نه د عدل کولو، ځکه د عدل درجه له احسان څخه کمه ده، عدل دې ته ویل کېږي چې یو څوک له یو چا سره مثلي او متقابل تعامل وکړي، البته احسان دې ته ویل کېږي چې یو چا سره دورکړې متقابل تعامل ونه کړي، بلکې له اخستلو څخه ورکړه زیاته وي او د احسان په مقابل کې څه ونه غواړي. ففیهما فجاهد:

رسول ڪريم (صلى الله عليه وسلم) ته يو سري راغي او د جهاد کولو اجازه يې ترې غوښته ، هغه (صلى الله عليه وسلم) ورڅخه وپوښتل چې مور او پلار دې ژوندي دي ؟ هغه ورته وويل چې هو ، وې فرمايل چې (ففيهما فجاهد) ، يعني دمور او پلار په خدمت کې د جهاد اجرا او ثواب ترلاسه کړه.

مور او پلار دې خوشحاله کړه :

په يو حديث کې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يو سري دهجرت پر ځاي دمور او پلار خوشحالولو ته هڅوي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ جِئْتُ أَبَايَ عَلَى الْهَجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَايَ يَبْكِيَانِ فَقَالَ ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأُضْحِكُهُمَا كَمَا أَبْكَيْتَهُمَا (٧٢، ٥٧).

عبداللہ بن عمرو روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته يو سري راغي وې ويل چې زه راغلی يم چې په هجرت کولو تا سره بيعت وکړم ، او مور او پلار مې په ژړا پرېښودل ، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې ولاړشه هغوي چې دې څنگه په ژړا پرېښي دي دغسې هغوي وخنډوه

عبداللہ بن عمر (رضي الله تعالى عنه) يو سري وليده چې مور يې په شا کړې او دبېت الله طواف ورکوي ، ابن عمر (رضي الله تعالى عنه) ته يې مخ ورواړاوه وې ويل ته خو ما گورې چې دمور حق مې اداء کړ ؟ هغه (رضي الله تعالى عنه) ورته وويل : هېڅکله نه ، ته به هغې په شا گرځولې او ستا دژوند امېد يې درلود ، خو که ته يې په شا گرځوې دمرگ شېبې يې شمېرې. ٢٢:٤٢

د پخوانيو صالحينو په ژوند کې د مور او پلار سره د احسان ځينې بېلگې:

له عبدالله بن مسعود (رضي الله تعالى عنه) څخه دهغه مور يوه شپه اوبه وغوښتې ، اوبه يې چې ورته راوړې گوري چې مور يې ويده ده ، ترسره دهغې سر ته ولاړ ؤ چې ترڅو پخپله راوينښه شي او زما په راوينولو سره په تكليف نه شي ، او كه ورڅخه ولاړ شي او بيا راوينښه شي اوبه به وغواړي زه به نه اوسم.

ابن حسن تميمي (رح) لرم وليده غوښتل يې چې وې وژني ، خو سوري ته ننوت ، گوټو سره يې د سوري مخه بنده كړه ، لرم وچيچه ، چا ورته وويل چې ولې دې په خپل لاس د سوري مخه بندوله ؟ وې ويل وېرېدم كه لرم راووخې مور به مې وچيچي. (۴۴:۲۲)

د پلار په نسبت د مور حق زيات دى:

حديث شريف كې راغلي دي: ((جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ)) (۳۷، ۳۶۳).

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته يو صحابي راغى وې ويل :يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په خلكو كې په ما باندې د زيات احسان حقدار څوك دى ؟ وې فرمايل :ستا مور ، بيا يې پوښتنه وكړه ، ورپسې څوك زيات حقدار دى ؟ بيا يې وفرمايل :ستا مور ، هغه سړي په درېيم ځل بيا وپوښتل چې بيا څوك ؟ په درېيم ځل بيا هم رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل :ستا

مور، چې په څلورم ځل يې پوښتنه وکړه رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وفرمايل: ستا پلار.

مور ځکه درې حقه لري چې خپل اولاد سره په دريو مواردو کې زيات زحمت او تکليف وباسي، چې دقرانکريم په دې کريمه کې ورته اشاره شوې ده: ((وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (لقمان 14)

۱- په خپته دگرځولو تکليف.

۲- دتولد پر مهال تکليف.

۳- دشبډور کولو تکليف.

پلار يواځې دتربيت په برخه کې دا اولاد سره تکليف اوباسي نوځکه خودمور حق دپلار په نسبت پر اولادونو درې چنده دی. تاسره لويه سرمايه ده مه يې ضايع کوه:

رسول الله (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمايلي دي: ((رَغِمَ أَنْفُ ثَمَّ رَغِمَ أَنْفُ ثَمَّ رَغِمَ أَنْفُ قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ)). (۴۴، ۳۹۵).

وقد أوصى رسول الله لمعاذ بن جبل وقال ولا تعقن والدَيْكَ وَإِنْ أَمْرَاكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ أَهْلِكَ وَمَالِكَ). (۷۳، ۵۳).

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) معاذ بن جبل (رضي الله تعالى عنه) ته وويل
دمور او پلار نافرمانی مه کوه که څه هم هغوي تاته امر وکړي چې له کور وځه
او مال دې پرېږده.

د پورتنیو نصوصو په رڼا کې دمور او پلار حقوق په لاندې څو شمېرو کې
خلاصه کوو:

- ۱- له گنا څخه بغېر په ټولو چارو کې دمور او پلار خبره مننه.
- ۲- دمور او پلار احترام او خدمت کوه.
- ۳- دهغوي له خوښۍ پرته په سفر مه ځه.
- ۴- کله چې مور او پلار رګور ته ننوځي دهغوي په احترام ودرېږه.
- ۵- له هغوي څخه مخکې په لاره مه ځه.
- ۶- په تروش تندي هغوي ته مه گوره ، که څه هم تاته دهغوي لخوا تکلیف
رسېدلی وي.
- ۷- که هغوي تا ځان لوري ته غواړي بې له ځنډه هغوي ته حاضرېږه.
- ۸- په عاجزۍ او نرمۍ هغوي سره خبرې کوه.
- ۹- دهغوي په مخکې دهغوي له اجازې څخه بغېر خبرې مه کوه.
- ۱۰- دهغوي په مخکې زیاتې خبرې مه کوه.
- ۱۱- هغوي په نامه مه رابوله.
- ۱۲- دهغوي خبرې مه قطع کوه.
- ۱۳- هغوي ته دامر او نهی فرمانونه مه صادر وه. (چې ډاکوه ، او دامه کوه)
- ۱۴- هغوي څخه شکایتونه مه کوه.
- ۱۵- پر هغوي باندې د زړه له کومې ترحم کوه.
- ۱۶- د زړه له کومې هغوي سره مینه او دوستي کوه ، دهغوي په خوښۍ خوښېږه
او په خفګان یې خفه کېږه.
- ۱۷- دهغوي په ناوړه خبرو د خفګان احساس مه کوه.

- ۱۸- که څه هم د مور او پلار احترام ساتې بيا هم دهغوي له ازاره وېرېږه.
- ۱۹- په خپل مال کې هغوي له ځان سره شريک وگڼه.
- ۲۰- دهغوي دوستان خپل دوستان او دهغوي دښمنان خپل دښمنان گڼه.
- ۲۱- دزياتو مصروفياتو سره سره دمور او پلار دملاقات اوصحبت لپاره وخت وټاکه.
- ۲۲- کور څخه د تلو پر مهال له هغوي څخه اجازه او دعا غواړه.
- ۲۳- سحر او ماښام دهغوي لاسونه مچي کوه.
- ۲۴- دهغوي دابرو او عزت ساتنه کوه.
- ۲۵- څه چې درڅخه غواړي ورته حاضر وه يې.
- ۲۶- دژوند په چارو کې هغوي سره مشوره کوه.
- ۲۷- دهغوي په مخکې يې مورده خندا څخه ځان ساته.
- ۲۸- دالله تعالی په دربار کې تل دهغوي لپاره بڅښنه غواړه.
- ۳۰- که هغوي ويده وي مزاحمت يې مه کوه.
- ۳۱- ښځې او اولادونو ته پر هغوي ترجېح مه ورکوه.
- ۳۲- له هغوي څخه مخکې په خوراک او څښاک پېل مه کوه.
- ۳۳- دهغوي په مخکې پښې مه غزوه مگر دهغوي په اجازه.
- ۳۴- له مرگ څخه وروسته دهغوي لپاره دمغفرت دعاگانې غواړه، او دهغوي لطفه صدقه ورکوه.
- ۳۵- له مرگ څخه وروسته دهغوي دقبر زيارت ته ورځه، او دهغوي دوستان پاله (۱۸-۱۵، ۲۲)

۳- خپلولي پالل:

تعريف:

د خپلولي پاللو (صلة الرحم) تعريف علماؤ دارنگه كړې دى: د نسب او خسرگنۍ له طرفه خپلو خپلوانو سره نيكې كول هغوى باندې شفقت او رحم كول او د هغوى له حالاتو څخه ځان خبرول، صلة الرحم (خپلولي پالل) بلل كېږي. (۱۳۱:۲۷).

د خپلولي په پاللو اسلامي شريعت زيات تاكيد كړې دى، د مؤمن دايمان د كمال لپاره يو شرط گرځول شوى دى، گڼ شرعي نصوص مسلمانان د خپلولي پاللو ته هڅوي، نو ددې په خاطر چې د خپلولي پاللو پر ارزښت پوه شو نو رسول الله (ص) لارښوونې دخپل ژوند لپاره دلارې مثال گرځوو چې په دې اړه په لاندې توگه له ځينو احاديثو څخه يادونه كوو:

۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْقَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ. (۳۷، ۴۳۷).

له ابې هريره نه روايت دى، چې نبي صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: څوك چې پر الله او اخرت ايمان لري خپل مېلمه دې وپالي او څوك چې پر الله او اخرت ايمان لري له خپلوانو سره دې خپلوي ټينگه كړي او څوك چې پر الله او اخرت ايمان لري، يا دې دخبر خبره وكړي، يا دې چوپ وي.

۲- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ (((۳۲، ۲۲۸).

له انس(رضي الله تعالى عنه) نه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: څوك چې په دې خشحاليري چې رزق يې زيات او عمري يې اوږد شي، نو خپلوانو سره دې خپلوي ټينگه كړي.

۳- عَنْ سَمَاقِ بْنِ حَرْبٍ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ النَّاسِ أَتْقَاهُمْ، وَأَمْرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأَوْصَلَهُمْ لِلرَّحِمِ.

له سماك بن حرب (رضي الله تعالى عنه) نه روايت دى، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: غوره په خلكو كې له نارواوو نه ځان ژغورونكي، په نېكو امر كوونكي، له بدو منع كوونكي او د خپلو ټينگوونكي دي.

۴- عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ أَمَرَنِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِ أَمْرَيْنِ بِحُبِّ الْمَسَاكِينِ وَالِدُّنُو مِنْهُمْ وَأَمَرَنِي أَنْ أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ دُونِي وَلَا أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ قَوْفِي وَأَمَرَنِي أَنْ أَصِلَ الرَّحِمَ وَإِنْ أَدْبَرْتُ وَأَمَرَنِي أَنْ لَا أَسْأَلَ أَحَدًا شَيْئًا وَأَمَرَنِي أَنْ أَقُولَ بِالْحَقِّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا وَأَمَرَنِي أَنْ لَا أَخَافَ فِي اللَّهِ لَوَمَةً لَائِمٍ وَأَمَرَنِي أَنْ أَكْثَرَ مِنْ قَوْلٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهُنَّ مِنْ كَنْزٍ تَحْتَ الْعَرْشِ (((۵۵، ۴۱۳).

ابو ذر رضی اللہ تعالیٰ عنہ وایي زما دوست (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) راته په اوو شیانو وصیت کړی، ۱- چې مسکینانو سره مینه وساتم اوځان ورسره نږدې کړم، ۲- او هغه چا ته نظر وکړم چې تر ما ټیټ دي، ۳- او هغه چا ته ونه گورم چې تر ما پورته دي، ۴- چې خپلوانو سره خپلوي و پالم که څه هم جفا یې راسره وکړي، ۵- او له هیچا هیڅ شی ونه غواړم، ۶- او حقه خبره وکړم که څه هم ډېره ترخه وي و دا چې (دلا حول ولا قوة الا بالله) ذکر زیات تر سره کړم، او د الله لپاره د هېڅ ملامت کوونکي له ملامتیا ونه ډار شم

۵- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَبَدَرْتُهُ فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ، أَوْ بَدَرَنِي فَأَخَذَ بِيَدِي، فَقَالَ: "يَا عُقْبَةُ، أَلَا أَخْبَرُكَ بِأَفْضَلِ أَخْلَاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا، وَأَهْلِ الْآخِرَةِ؟ تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ، وَتَغْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ، الَّذِي أَرَادَ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُمَدَّ لَهُ فِي عُمُرِهِ فَلَيتَقِ اللَّهَ، وَلِيَصِلْ ذَا رَحِمِهِ" (۲۰، ۲۳۳).

له عقبه بن عامر نه روایت دی، یوه ورځ زه له نبي صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم، ما د هغه لاس راونیو او یا هغه (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بېړه وکړه او زما لاس یې ونيو، راته یې وویل: ای عقبه ایا زه تا د دنیا او اخرت د خاوندانو په خورا ښو اخلاقو خبر نه کړم؟ بیا یې وفرمایل: له هغه چا سره د خپلوی پالل، چې هغوی یې پرېکوي او هغه چا ته ورکړه کول چې له تا یې منع کوي. هغه چا ته عفو کول چې له تا سره ظلم کوي، هغه کس چې غواړي په رزق کې یې پراخي راشي او عمر یې زیات شي، نو له الله (جل جلاله) څخه دې په رښتیني توگه ووپېږي او خپلوي دې وپالي.

۷- رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ قَالَ سَفِيَانُ يَعْنِي قَاطِعَ رَحِمٍ) (۴۴، ۴۰۸).
ژباړه: د خپلولي قطع کوونکې جنت ته نه شي داخلیدلی، سفيان وويل له قاطع نه مراد دخپلولي غوڅوونکي دی.

۸- نبی علیه السلام فرمایلي دي: (الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ) (۴۴، ۴۰۷).
د قیامت په ورځ به خپلوی عرش پورې نښتې وي او داسې به وايي چا چې دنیا کې زه پاللم الله دې نن پرې رحم وکړي او چا چې دنیا کې نه پاللم الله تعالی دی له خپل رحم څخه پرې کړي.

۱۰- جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي ذَوِي أَرْحَامٍ أَصْلُ وَيَقْطَعُونِي وَأَعْفُو وَيَظْلَمُونَ وَأَحْسَنُ وَيَسِيئُونَ أَفَأَكْفِيهِمْ قَالَ لَا إِذَا تَشْرَكُونَ جَمِيعًا وَلَكِنْ خُذْ بِالْفَضْلِ وَصَلْهُمْ فَإِنَّهُ لَنْ يَزَالَ مَعَكَ ظَهِيرٌ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَا كُنْتَ عَلَى ذَلِكَ ذَلِكَ) (۵۱، ۴۵۱).

يو سړی رسول الله صلى الله عليه و سلم ته راغی او عرض يې ورته وکړ چې زما خپلوان دی زه ورسره خپلو پالم خو هغوی راسره خپلوی نه پالي زه هغوی ته عفو کوم خو هغوی راباندې ظلم کوي ، زه هغوي سره ښه کوم خو هغوی راسره بد کوي ايا زه هم د هغوی سره د هغوی په څېر چلند وکړم؟ نو رسول الله صلى الله عليه و سلم ورته وفرمايل: ((نه ته د هغوی سره د هغوی په څېر چلند مه کوه چې په دی صورت کې به ټول گناه کې شریک شئ ته غوره کارونه کوه او ددوی سره خپلوی پاله تر هغی پورې چې ته داسې کوی الهي مرسته به تا سره وي.

۱۲- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ الرَّحْمَةَ لَا تَنْزِلُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعٌ رَحِمٍ {٦٥، ٥٩}.

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) فرمايلي دي: په يقيني توگه پر هغه قوم باندې رحم نه راځي چې په هغوي کې خپلولي پرېکونکي وي.

۱۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلَّ خَمِيسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَلَا يُقْبَلُ عَمَلٌ قَاطِعٌ رَحِمٍ ((٥٤، ٤٢٧)).

ابوهريرة (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) څخه مې اورېدلي دي ((د انسانانو اعمال هره پنج شنبه د جمعې په شپه الله تعالى ته وړاندې کېږي په دې الله تعالى دهغه چا عملونه نه قبلوي چې دخپلوانو سره خپلولي پرېکوي))

۴- شفقت او ترحم:

د شفقت او ترحم تعريف علماؤ دارنگه کړی دی:

شفقت او رحم داسې لوړ عزتمند خلق (عادت) ته وايي چې خلک د اړو او محتاجو خلکو مرستې، مدد او فرياد رسې. ته هڅوي اړو خلکو ته گټه رسوي او ضرر ورڅخه دفع کوي. (٣٤: ١٣٧).

اسلامي شريعت داسې بشري ټولنه جوړول غواړي چې هلته د ټولنې هر غړی بايد د شفقت او رحم په لباس پوښل شوی وي د غريب د غربت علاج پکې نيول شوی وي هېڅ انسان ته د بل انسان له لوري ويره متوجه نه وي.

البته اسلام د شفقت او رحم لپاره ځانگړي اصول او مقررات وضع کړي دي په دې اساس که چېرې شفقت او رحم په خپل ځای کې استعمال نشي گنې ستونزې زيږوي د بيلگې په توگه د هر مجرم بڅښل په دې منظور چې دا پرې

له همدی امله چې الله تعالی په قرآنکریم کې فرمایلي دي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (٧٩: البقره سورت، آیت ١٧٩).

که چبری په یوه انساني ټولنه کې د ټولنې د غړو ترمنځ شفقت او ترحم نه وي دغه ټولنه په حقیقت کې د وحشي حیواناتو په ځنګل بدلېږي هغه په دی معنی چې زورور به کمزوري خوري او خوړوي به ئی د کمزورو حقوق به تالا وي هر سړی به یوازې او یوازې د خپلې خیتې په فکر کې وي او دټولنې د نورو غړو به ورسره غم نه وي (۱۳۸:۳۴).

البته اوسني وخت کې د شفقت او رحم د نشتوالي له امله زموږ د ټولنې همدا حال ګرځيدلې دی يو زوړ سړي ماته خپله قصه په ژرغوني اواز داسې وکړله: (زما ښځه او زما اولادونه ټول زما په ضد يو شوي دي ماته وايې چې زوړ شوی يې اعصابو د کار پرېښي دي د کور هر غړی سپکې او سپورې راته وايې راباندې شرمېږي زما په ټولو شتو يې قبضه کړېده ماباندې يې خپل کور سور او ګرځولې دی) ګڼ شمېر شرعي دلائل د مسلمانانو څخه په ټينګه غوښتنه کوي چې بايد هر مسلمان د شفقت او رحم په لباس پوښل شوی وي چې مونږ د ذکر شوو د لائلو څخه ځېنې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلی دی: (مَنْ لَا يَرْحَمْ
النَّاسَ لَا يَرْحَمُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (۲۵:۱۱)).

خوڪ چي خلقو باندې رحم نه ڪوي داسي تن باندې الله تعالى رحم نه ڪوي.

۲- نبی کریم صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ (۱۴:۱۳).

ژباړه: تاسې په هغه چا رحم وکړئ چې ځمکې کې دې نو په تاسې به رحم وکړي هغه ذات چې آسمان کې دی.

اسلامي شريعت مسلمانان تنها په دی نه دی مکلف کړي چې په انسانانو شفقت او رحم وکړي بلکې په حیواناتو شفقت کول یې هم د مسلمانانو اهمه دنده ګرځولې ده چې په لاندې ډول ځېنې شرعي دلائل د بیلګې په توګه ذکر کو:

۱- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (يو سړی په يوې دښتې کې روان ؤ ډیر تندى نیولې په دې وخت کې یې یو کوهي پیدا کړ کوهي ته ښکته شو اوبه یې وڅښلې کله چې له کوهي پورته شو یو سپی ګوري چې له ډېرې تندې لمده خاوره خوري له ځان سره یې وویل چې داسپى هم زما په څېر زیات تېرى شوى دى بیرته کوهي کې ښکته شو خپله موزه یې له اوبو ډکه کړله خپله خوله کې یې ونيوله او له کوهي پورته شو او سپی ته یې اوبه ورکړلې الله تعالی له دې سړي څخه خوښ شو او بخښنه یې ورته وکړله، صاحبو کرامو عرض وکړ چې اى د الله تعالی رسول! مونږ ته د څارویو سره د ښه کولو په لامل اجر او ثواب را کول کیږي؟

رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمایل: هر ژوندی موجود سره د احسان کولو په وجه اجر درکول کیږي. (۲۳۷:۳۱).

۲- نبی کریم صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: (عَذِبَتْ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ لَمْ تَطْعَمْهَا وَلَمْ تُنْقِهَا وَلَمْ تُنْكِرْهَا تَأْكُلْ مِنْ حَشَاشِ الْأَرْضِ) (۲۳۲:۳۱).

ژباړه: یوه ښځه له دی امله دوزخ کې واچول شوه چې پیشکه یې زنداني کړی وه نه یې ورته خواړه ورکول او نه یې پرېښودله چې د ځمکې حشرات او څڼدې وخورې ترڅو چې همدی حال کې پېشو مړه شوه.

۳- د حیواناتو وژل د لوبو او عبثیاتو په منظور حرام دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي (مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا عَجَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَفْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ) (۳۸:۳۰).

ژباړه: چنجه به د قیامت په ورځ الله تعالی ته شکایت وکړي چې فلانی تن زه بې ځایه او عبث و وژلم او دگټې اخستو په خاطر یې حلال کړی نه يم.

۴- حیوان د نښې ویشتلو لپاره حرام دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لعنت کړی هغه چا باندې چې ژوندی موجود د نښې په توگه استعمالوي (۳۲:۷).

په یو انسان کې رحم څنگه پیدا کېږي؟

په یو انسان کې رحم نشته (زړه یې سخت دی) هغه ته په کار دي چې د یتیمانو په سرلاس راکاږي او مسکینانو ته ډوډۍ ورکړي، دغه مقصد ته په یو حدیث کې داسې اشاره شویده.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَوْهُ قَلْبَهُ فَقَالَ لَهُ إِنَّ أَرَدْتَ تَلْيِينَ قَلْبِكَ فَأَطْعِمِ الْمَسْكِينَ وَأَمْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ) (۵۲، ۳۰۱).

یوسړي رسول الله (صلی الله علیه و سلم) ته دخپل زړه د سختوالي شکایت وکړ رسول الله (صلی الله علیه و اله و سلم) ورته په ځواب کې وفرمایل: که ته غواړې چې زړه دې نرم شي مسکین ته طعام (خوراک) ورکړه، او د یتیم په سرلاس راکاږه.

۵- د گاونډیو سره ښه سلوک کول:

اسلامي شریعت مسلمانانو باندې لازم کړي دي چې ټولو هغو خلکو سره ښه تعلقات او سلوک ولري چې په کور او کلی، کارو بار او سفر کې درسره شریک او نزدی وي، ځکه اسلام تل د ټولنې د افرادو ترمنځ په عامه توگه، او د یوې کورنۍ د غړو، همسایگانو د کار او عمل د ملگرو ترمنځ په خاصه توگه د ښو

د (۲۷۱:۲۳) دي. شامل

۲- رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي... وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ. (۴۹:۴۵۷)

ژباړه: او څوک چې الله تعالى اود اخرت په ورځ ايمان لري د خپل گاونډي عزت
دې وکړي....

۳- عَنْ أَبِي شَرِيحٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا
يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ
الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَاقِيهِ (۳۷، ۴۳۳).

نبي صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي قسم په الله تعالى چې مؤمن نه دی قسم
په الله تعالى چې مؤمن نه دی قسم په الله تعالى چې مؤمن نه دی نو در رسول الله
صلى الله عليه و سلم څخه پوښتنه وشوه چې څوک مؤمن نه دی؟ نبي صلى الله
عليه و سلم وفرمايل هغه څوک چې گاونډي يې د ضرر څخه په امن کې نه وي.

۴- که يو څوک زيات لمونځونه تر سره کوي زياتې روژې نيسي خو په ژبه
خپلو گاونډيانو ته ضرر رسوي په دغه لمونځ او روژه نجات نه شي ميندلی په
حديث کې راغلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ
فُلَانَةً يُذَكِّرُ مِنْ كَثَرَةِ صَلَاتِهَا وَصِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا غَيْرَ أَنَّهَا
تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ هِيَ فِي النَّارِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ
فَإِنْ فُلَانَةً يُذَكِّرُ مِنْ قَلَّةِ صِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا وَصَلَاتِهَا وَإِنَّهَا
تَصَدَّقُ بِالْأَثْوَارِ مِنَ الْأَقِطِ وَلَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ
(هي في الجنة) مسند احمد، ۱۹ ج، ۳۴۱ ص.

ابو هريرة (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې يو سړي نبی صلی الله عليه وسلم ته عرض وکړ چې فلانی بښه د ورځې روژه وي او ټوله شپه په عبادت تيروي خو گاونډيو سره بڼه سلوک نلري رسول الله ددی بښی په هکله وفرمايل: نوموړې بښه دوزخی ده، دیوې بلې بښې په هکله ورته وويل شو چې روژې صدقې او لمونځونه يې کم دي لږ څه کوچ په صدقه کې ورکوي البته گاونډيانو ته په ژبه ضرر نه رسوي وې فرمايل: دغه بښه به جنت کې وي. (۳۵:۳)

۵- مؤمن ته په کار دي چې دخپل ځان لپاره څه خوښوي دخپل گاونډي لپاره هم خوښ کړي، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي: ((وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُحِبَّ لِحَارِهِ أَوْ قَالَ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ)). (۴۱، ۱۵۹).

زما دې پر هغه ذات قسم وي چې زما روح دهغه په قبضه کې دی یو بنده تر هغه کامل مؤمن کېدی نشي تر څو چې کوم شی دخپل ځان لپاره خوښوي دخپل گاونډي یا ورور لپاره يې خوښ نه کړي.

۲- گاونډي ته ضرر رسوونکی، الله تعالى ته ضرر رسوونکی دی او گاونډي سره جنگ کوونکی الله تعالى سره جنگ کوونکی دی، زموږ ستر لارښود په دې اړه داسې فرمايي

((مَنْ آذَى جَارَهُ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ، وَمَنْ حَارَبَ جَارَهُ فَقَدْ حَارَبَنِي وَمَنْ حَارَبَنِي فَقَدْ حَارَبَ اللَّهَ)) (۲۲، ۲۴۳).

چا چې خپل گاونډي ته ضرر ورساوه هغه ما ته ضرر ورساوه او چا چې ماته ضرر ورساوه هغه يقينا الله تعالى ته ضرر ورساوه، او چا چې خپل گاونډي سره

جنگ وکړ هغه ما سره جنگ وکړ او چاچې ما سره جنگ وکړ هغه يقينا الله تعالى سره جنگ وکړ.

۷- رسول الله (صلى الله عليه وسلم) گاونډي ته ضرر رسوونکى په خپل مجلس کې نه پرېږدي راتلونکى حديث ددغې موضوع بڼه روښانه کوونکى دى:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ، قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ ، فَقَالَ : لَا يَصْحَبُنَا الْيَوْمَ مَنْ آذَى جَارَهُ ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : أَنَا بُلْتُ فِي أَصْلِ حَائِطٍ جَارِي ؟ فَقَالَ : لَا تَصْحَبُنَا الْيَوْمَ) . (٢٢ ، ٢٤٣) .

عبدالله بن عمر (رضي الله تعالى عنه) څخه روايت دى چې يوه ورځ رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) په يوه غزا کې ووت ، وې ويل نن ورځ دې هغه څوک زموږ سره ملگرتيا نه کوي چې خپل گاونډي ته يې ضرر رسولی وي ، يو سړي وويل ، ما دخپل گاونډي ددېوال بېخ ته متيازې کړې وې ، وې فرمايل: نن موږ سره ملگرتيا مه کوه.

۸- هغه مؤمن چې په خپله په مړه خېټه وېده کېږي او گاونډي يې وږى وي کامل مؤمن نه دى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په دې اړه داسې فرمايى: ((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالَّذِي يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ)) . (٥٨ ، ٣٠٠) .

هغه مؤمن نه دى چې په خپله په مړه خېټه ويده کېږي او گاونډي يې وږى وي.
د گاونډيانو حقوق کوم دي ؟
لاندې حديث دغو حقوق په داسې توگه ذکر کوي:

عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا حَقُّ جَارِي عَلَيَّ؟، قَالَ: "إِنْ مَرَضَ عُدَّتُهُ، وَإِنْ مَاتَ شَيَّعَتْهُ، وَإِنْ اسْتَفْرَضَكَ أَفْرَضْتَهُ، وَإِنْ أَعْوَرَ سَتَرْتَهُ، وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأْتُهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَيْتُهُ، وَلَا تَرْفَعْ بِنَاءَكَ فَوْقَ بِنَائِهِ فَتَسُدَّ عَلَيْهِ الرِّيحُ، وَلَا تُؤْذِهِ بِرِيحٍ قَدْرِكَ إِلَّا أَنْ تَعْرِفَ لَهُ مِنْهَا". (٢٢، ٢٤٣).

بهبز بن حکیم له خپل پلار او هغه له خپل نیکه نه روایت کوي چې ما له رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) څخه پوښتنه وکړه چې ګاونډي پر ما څه حق لري؟ وې فرمایل: چې رنځور شي پوښتنې ته ورشي، او که وفات شي جنازه یې وکړې او بیا یې تر قبره ورسوي او که پور درڅخه وغواړي پور ورکړې، او که دهغه عورت لوڅ شي (کوم عېب پکې وګورې) ته یې پټ کړې، او که کوم خبر ورته ورسېږي پرې خوشحاله شي او مبارکي ته ورشي، او که غم ورته ورسېږي پوښتنې ته ورشي، خپله ابادي دهغه له ابادي مه پورته کوه، چې باد پر هغه بند کړې، دخپلې کټوې په بوي باندې هغه ته زیان مه رسوه مګر دا چې دهغه برخه پکې وکړې.

د ګاونډیانو ډولونه:

ګاونډیان په دریو ډولونو ویشل شوي دي ځېنې یې یو حق لري، ځېنې یې دوه حقونه لري او ځېنې یې درې حقونه لري هغه چې یو حق لري هغه کافر ګاونډی دی چې یواځې د ګاونډیتوب حق لري هغه چې دوه حقونه لري هغه مسلمان ګاونډی دی چې یو د مسلمانۍ حق او بل د ګاونډیتوب حق لري او هغه چې درې حقونه لري هغه مسلمان ګاونډي دي چې سړی ورسره د خپلولۍ رسته لري یو د مسلمانۍ حق دوهم د ګاونډیتوب حق او دریم د خپلولۍ حق (٣٥:١٢٤).

يعني بنه گاونډيتوب يوازې د مسلمان گاونډي حق نه دی بلکې کافر گاونډي سره بنه گاونډيتوب د اسلامي شريعت غوښتنه ده لکه چې روايت شوي دي چې ابن عمر رضی الله عنه به کله خپل کور کې پسې حلال کړ نو له خپلې کورنۍ څخه به يې پوښتنه کوله چې ايا زما يهودي گاونډي ته موغوبنه ليرلې او کنه؟ (۷۴:۱۲)

۷- د مسلمان دعزت او ابرو ساتنه:

مسلمانان په خپلو کې وروڼه دي، بايد پر خوښۍ يې خوښ او پر خفگان يې خفه شي له همدې لامله اسلام هغه چارې حرامې گرځولي دي چې د مسلمانانو ترمنځ دلرې والي او خفگان لامل گرځي او پر هغو چارو يې تاکيد کړی دی چې د مسلمانانو ترمنځ د مينې محبت او نږدېوالي لامل گرځي، نو کله چې له يو مسلمان څخه داسې يوه گنا صادرېږي چې زيان يې نورې ټولنې ته خپريږي، او دهغه شخصي گنا وي د اسلام غوښتنه داده چې پر دغه شخص باندې پرده واچول شي، په پټه توگه پوه کړای شي او دهغه له رسوا کولو څخه ډډه وشي، ددوو جهانو سردار محمد مصطفی (صلی الله عليه واله وسلم) په دې هکله خپل امت ته داسې لارښوونې کوي: وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (۳۶، ۳۰۹).

او چاچې پر يو مسلمان باندې پرده واچوله په دنيا او اخرت کې به الله تعالی پر هغه باندې پردي واچوي.

او په يو بل مورد کې داسې فرمايي: «لَا يَرَى امْرُؤٌ مِنْ أَخِيهِ عَوْرَةً، قَيْسُتُهَا عَلَيْهِ؛ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ» (۵۷، ۲۵۴).

که مؤمن په خپل مسلمان ورور کې يو عېب گوري او بيا پر هغه پرده واچوي (په خلکو کې بې رسوا نه کړي) الله تعالى به هغه جنت ته داخل کړي. د مسلمان ورور رسوا کول (شرمول) دخپل ځان رسوا کول دي، په دې هکله رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) داسې لارښوونه کوي:

((يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بَلْسَانَهُ وَلَمْ يَدْخُلْ الْإِيمَانَ قَلْبُهُ لَا تَعْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَقْضِ حُكْمُهُ فِي بَيْتِهِ)) (۴۲، ۲۳).

ای هغو خلکو چې په ژبه دایمان نعرې وهی او زړونو ته مو ایمان نه دی ښکته شوی، د مسلمانانو غېټه مه کوئ، او مه دهغوي پټ عېبونه راسپړئ، یقیناً څوک چې د مسلمان پټو عېبونو پسې ددې لپاره گرځي چې هغه وشرموي، په خپل کور کې به یې الله تعالی رسوا کړي.

دا او دې ته ورته بې شمېره احادیث په دې هکله راغلي دي ترڅو مسلمان ددغو لارښوونو په رڼا کې د داسې اخلاقو څښتن وگرځي چې دنورو د سپکاوي لامل نه شي.

۸- مېلمه پالنه:

د اسلامي شریعت گڼ احکام په دې ولاړ دي چې د مسلمانانو ترمنځ مینه او محبت رامنځته کړي او د هغوی ترمنځ د انشقاق او بې اتفاقي مخه ونیسي، چې په دې لړ کې مېلمه پالنه اسلامي شریعت په مسلمانانو کې سنت مؤکد ګرځولې او هر مسلمان یې دې ته هڅولې چې د خپل مېلمه اکرام او عزت وکړي.

د درېيم فصل دمراجعو فهرست

- ۱- قرانکريم
- ۲- ابن الاثير، کال ۱۹۰۸م، اسد الغابة في معرفة الصحابة، پنځم ټوک، طبعه: دار احیاء التراث العربي- بيروت- لبنان.
- ۳- ابن حنبل: احمد، مسند احمد، څلورم ټوک، طبعه: دار الفکر- بيروت- لبنان
- ۴- ابن سعد: محمد، الطبقات الکبری، درېيم ټوک، طبعه: دارالتحرییر للطباعة والنشر الالریاض- السعودیه.
- ۵- ابن القيم: شمس الدین ابی عبدالله، کال ۱۴۳۰ هـ - ۲۰۰۹ م، المجموع القيم من کلام ابن القيم، لومړی ټوک، طبعه: دار طیب للنشر والتوزیع- الالریاض- السعودیه.
- ۶- ابن کثیر: اسمعیل بن عمر. تفسیر القرآن العظیم څلورم ټوک. طبعه: دار السلام- الالریاض- السعودیه.
- ۷- ابو داود: سلیمان بن اشعث سنن ابی داود، کال: ۱۳۱۲ هـ ق، دویم ټوک طبعه: خیبر گروپ آف کمپنیز- پېښور- پاکستان.
- ۸- اصفهاني: الراغب ابو القاسم الحسین بن محمد، المفردات في غريب القرآن، طبعه: دارالمعرفة.
- ۹- اصفهاني: الراغب ابو القاسم الحسین بن محمد، الذريعة الى مکارم الاخلاق، طبعه: دارالمعرفة.
- ۱۰- اصلاحي: محمد يوسف، کال: ۱۴۲۹ هـ ق، په اسلام کې د ژوندانه آداب، طبعه پيغام خپرونډوی مرکز- پېښور- پاکستان.
- ۱۱- البخاري: محمد بن اسمعیل، کال: ۱۳۵۷ هـ ش، صحيح البخاري، لومړی ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه پېښور- پاکستان.
- ۱۲- البيهقي: ابو بکر، کال ۱۴۲۲ هـ ق، السنن الکبری، پنځم ټوک، طبعه: مکتبه الرشد للنشر والتوزیع- الریاض- السعودیه.
- ۱۳- الترمذي: محمد بن عیسی، سنن الترمذي، لومړی ټوک طبعه: مکتبه حقانيه پېښور- پاکستان.
- ۱۴- الجزائري: ابو بکر جابر، کال: ۱۴۱۰ هـ ق- ۱۹۹۰ م، منهاج المسلم، طبعه: دارالشروق للنشر و التوزيع والطباعة- جده- السعودیه.

- ۱۵-الحاكم: محمد بن عبدالله ابو عبدالله، المستدرک على الصحيحين، خلورم ٲوک، طبعه: دارالکتب العلميه - بيروت - لبنان
- ۱۶-سمرقندي: ابو الليث نصر بن محمد بن احمد، تنبيه الغافلين، طبعه: مكتبة الكتاب والسنة - پيڻور - پاڪستان.
- ۱۷-سمرقندي: ابو الليث نصر بن محمد بن ابراهيم، بستان العارفين طبعه: مكتبة الكتاب والسنة.
- ۱۸-الصنعاني: محمد بن اسمعيل، كال: ۱۴۰۷ هـ ق- ۱۹۸۷ م، سبل السلام، خلورم ٲوک، طبعه: دارالكتاب العربي - بيروت - لبنان.
- ۱۹-الطبراني: ابو القاسم سليمان بن احمد، كال ۱۴۱۵ ق، المعجم الاوسط، دويم ٲوک طبعه: دارالحرمين - قاهره.
- ۲۰-الطبري: تفسير الطبري، نهم ٲوک، طبعه: دارالفكر - بيروت - لبنان.
- ۲۱-الطحان: مصطفى محمد، كال: ۱۹۹۵ م، شخصية المسلم المعاصر، طبعه: المركز العالمي للكتاب الاسلامي - الكويت.
- ۲۲-العنبري: خالد بن علي بن محمد، الاخلاق الضايعة، طبعه: مركز ترجمة التراث الاسلامي - پيڻور - پاڪستان.
- ۲۳-العبيد: عبدالرحمن بن عبدالكريم، كال : ۱۴۰۵ هـ - ۱۹۸۴ م، اصول المنهج الاسلامي، طبعه: مطابع الفرزدق التجاربه - الرياض - السعوديه.
- ۲۴-الغزالي : محمد بن محمد بن احمد، كال ۱۳۸۵ هـ ش خلق المسلم. طبعه: مكتبة حقانيه - پيڻور - پاڪستان.
- ۲۵-الغزالي: محمد بن محمد بن احمد، احياء علوم الدين، طبعه: دارالفكر - بيروت - لبنان
- ۲۶-لويس: معلوف، المنجد، طبعه دارالفكر - بيروت - لبنان.
- ملا علي قاري، مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح، نهم ٲوک طبعه: مكتبة رشديه - بلوچستان - پاڪستان.
- ۲۷-المنذري: زكي الدين عبدالعزيز بن عبدالعزيز، الترغيب والترهيب. دريم ٲوک، طبعه: داراحياء التراث العربي - بيروت - لبنان.
- ۲۸-مودودي: ابو الاعلى، كال ۱۴۰۵ هـ ق- ۱۹۸۵ م، تفهيم القرآن، شپڙم ٲوک، طبعه: ادارة احياء العلوم - پيڻور، پاڪستان.
- ۲۹-النسائي: احمد بن شعيب، سنن النسائي، دويم ٲوک، طبعه: خير گروپ آف ڪمپنيز - پيڻور - پاڪستان.

- ۳۰- النيسابوري: مسلم بن حجاج ابو الحسين، كال: ۱۳۴۹هـ ش، الجامع الصحيح مسلم، دويم ٽوڪ طبعه: خير گروپ اف ڪمپنيز پبليڪيشن پاكستان.
- النووي: يحيى بن شرف، كال ۱۴۱۸هـ - ۱۹۹۸م، الرياض الصالحين، طبعه: المكتبة الاسلامي - بيروت - لبنان.
- ۳۱- النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي، طبعه: دار الكتاب العربي.
- ۳۲- هاشم محمد، كال ۱۴۱۴هـ ق - ۱۹۹۳م، ضوابط السلوك والمنجيات، طبعه: مكتبة دار السالم للنشر والتوزيع - السعودية.
- ۳۳- الهيثمي: نور الدين علي بن ابي بكر، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، اتم ٽوڪ، طبعه: دار الفكر - بيروت لبنان.
- ۳۴- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۳۵- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۳۶- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۳۷- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۳۸- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۳۹- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۴۰- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيرة، ٽوڪ، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۴۱- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ٽوڪ، دار الجيل بيروت
- ۴۲- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ٽوڪ، دار الجيل بيروت
- ۴۳- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ٽوڪ، دار الجيل بيروت

- ۴۴- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ، ۱۲ ٲوك ، دار الجليل بيروت
- ۴۵- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ، ۱۴ ٲوك ، دار الجليل بيروت
- ۴۶- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي ، سنن أبي داود ، ۱۳ ٲوك ، طبعه ، دار الفكر
- ۴۷- الترمذي ، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ، الجامع الصحيح سنن الترمذي ۷ ٲوك ، طبعه : دار إحياء التراث العربي - بيروت
- ۴۸- الترمذي ، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ، الجامع الصحيح سنن الترمذي ۷ ٲوك ، طبعه : دار إحياء التراث العربي - بيروت
- ۴۹- أبو عبد الله مالك بن انس ، الموطاء ، ۵ ٲوك . طبعه دار إحياء التراث العربي - مصر .
- ۵۰- أبو عبد الله مالك بن انس ، الموطاء ، ۳ ٲوك . طبعه دار إحياء التراث العربي - مصر .
- ۵۱- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ۱۳ ، ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۲- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ، ۱۵ ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۳- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ، ۱۹ ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۴- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ، ۲۰ ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۵- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ، ۴۳ ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۶- ابن حنبل : احمد ، مسند احمد ، ۴۶ ٲوك . طبعه : دار الفكر - بيروت - لبنان .
- ۵۷- الطبراني ، أبو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ۴ ٲوك ، طبعه القاهرة دار الحرمين .
- ۵۸- الطبراني ، أبو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ۱۰ ٲوك ، طبعه القاهرة دار الحرمين .
- ۵۹- الطبراني ، أبو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ۱۱ ٲوك ، طبعه القاهرة دار الحرمين .
- ۶۰- الطبراني ، أبو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ۱۲ ٲوك ، طبعه القاهرة دار الحرمين .
- ۶۱- الطبراني ، أبو القاسم سليمان بن احمد بن ايوب ، المعجم الكبير ، ۱۹ ٲوك ، طبعه القاهرة دار الحرمين .

- ٢٢- القادري، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال، ٢ توك طبعه: مؤسسة الرسالة.
- ٢٣- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان ١ توك، طبعه: المكتب الإسلامي، دار عمار - بيروت، عمان
- ٢٤- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان ١٢ توك، طبعه: المكتب الإسلامي، دار عمار - بيروت، عمان
- ٢٥- الصنعاني: محمد بن اسمعيل، كال: ١٤٠٧ هـ ق- ١٩٨٧ م، سبل السلام، ٧ توك، طبعه: دار الكتاب العربي - بيروت - لبنان.
- ٢٦- عرفة، منير، وبالوالدين احسانا، المكتبة الشاملة
- ٢٧- ابن أبي شيبة، أبو بكر عبد الله بن محمد الكوفي، المصنف في الأحاديث والآثار ٨ توك، مكتبة الرشد - الرياض
- ٢٨- الفزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد، سنن ابن ماجه، دولسم توك، مطبعه: مكتبة العلميه - بيروت - لبنان.
- ٢٩- المقدسي، الامام احمد بن محمد، مختصر منهاج القاصدين، طبعه، المكتب الاسلامي بيروت.
- ٧٠- الباني: محمد ناصر الدين بن نوح، صحيح الادب المفرد، طبعه: دارالصدق.
- ٧١- الصيدلي، د /، جمال محمد الزكي، (انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق.
- ٧٢- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ٧ توك، طبعه، دار الفكر
- ٧٣- ابن حنبل: احمد، مسند احمد، ٤٥ توك. طبعه: دار الفكر - بيروت - لبنان.

خلورم فصل

٢- ناوړه (بد) اخلاق

د اسلام د دين په رڼا كې د ځينو ناوړه (بدو) اخلاقو بېلگې

۱- غيبت

۲- دروغ ويل

۳- نمامت

۴- ريا كاري

۵- كبر

۶- د ناز او نخرو تگ

۷- حسد

۸- غصه

۹- تجسس

۱۰- بدگماني

ناوړه (بد) اخلاق

ناوړه اخلاق به شمېره دنيوي او اخروي بدبختۍ زېږوي همدا لامل دی چې اسلامي شريعت په بېلا بېلو طريقو په ډېر تاكيد سره مسلمانان د پته هڅولي

چې ځانونه له ناوړو اخلاقو څخه لرې وساتي په دغه فصل کې د اسلامي شريعت له نظره ځينې ناوړه اخلاق په لاندې ډول ذکر کېږي:

۱- غيبت:

الف: د غيبت تعريف:

د غيبت تعريف په راتلونکي حديث شريف کې داسې بيان شوی دی:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَدْرُونَ مَا الْغَيْبَةُ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ ذَكَرَكَ أَحَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ أَقْرَأْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَابْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهْتَهُ). (۲۸، ۴۷۲).

ابوهريره روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه و سلم صحابو کرامو څخه وپوښتل: آيا تاسې غيبت پېژنئ؟ صحابو کرامو عرض وکړ، چې د غيبت په تعريف الله تعالى او د هغه رسول ښه پوهيږي. نو رسول الله صلى الله عليه و سلم ورته غيبت په دې الفاظو سره تعريف کړ: د يو مسلمان ورور په غياب کې هغه پسې داسې خبره کول چې هغه يې بده گڼي، دې ته غيبت وايي، يو صحابي عرض وکړ، چې يا رسول الله صلى الله عليه و سلم که چېرې د مسلمان په اړه چې څه وایم هغه پکې موجود وي نو دا هم غيبت دی؟

نبي صلى الله عليه و سلم ورته وفرمايل: که چېرې ذکر شوی عيب پکې موجود وي دې ته غيبت وايي او که چېرې پکې موجود نه وي دې ته بهتان وايي. البته بهتان له غيبت څخه لويه گناه ده.

د غيبت اضرار او ناوړه پايلې:

عليه السلام راته وويل چې دې خلکو دنيا کې غيبت کاوه او د خلکو بې عزتي يې کوله

۳- په يو حديث کې عايشه (رضي الله تعالى عنه) د غيبت په اړه خپله قصه په داسې الفاظو بيانوي: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ صَفِيَّةَ امْرَأَةً، فَقَالَتْ بِيَدِهَا: أَيُّ: إِنَّهَا قَصِيرَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَقَدْ مَزَجْتِيهَا بِكَلِمَةٍ لَوْ مَزَجْتَ بِهَا الْبَحْرَ لَمَزَجَتْهُ ((. (٤٤، ١٣٤).

ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د صفيه رضي الله عنها په اړه وويل چې قد يې لنډ دی يعنې (غيبت يې وکړ) رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل: تا داسې خرابه خبره وکړله چې که د بحر اوبو سره ګډه شي د بحر ټولې اوبه به خرابې کړي.

هغه ځايونه چې غيبت کول په کې جواز لري:

شپږو شرعي مقصدونو لپاره غيبت کول جواز لري چې په لاندې ډول ذکر کېږي (٥٢٨-٥٢٥:٢٠).

اول: دا چې مظلوم د ظالم له لاسه داسې چاته شکايت وکړي چې د ظلم څخه يې خلاصوي.

دوهم: دا چې يو څوک چا کې د شريعت څخه مخالف کار وگوري نو دا کار داسې سړی ته په گوته کوي چې دا قوت او قدرت لري چې ذکر شوی بد کار څخه منع کړي.

درېم: دا چې د استفتاء لپاره وي هغه داسې چې يو چاته ورځي او ورته وايي چې فلاني سړی ما سره داسې چلند کړي دي، آيا هغه ما سره داسې چلند کولو حق درلوده او که نه؟ زه ورسره څه وکړم؟ غوره خبره دا ده چې په پورتنۍ صورت

کې يې نوم وانه خستل شي او داسې وويل شي چې: که چېرې يو څوک د چا سره داسې چلند وکړي نو هغه سره بايد شرعاً څنگه معامله وشي؟

څلورم: دا چې يو تن کې کوم عيب موجود وي د دې په خاطر بل څوک ورباندې خبر وي چې له شر څخه يې وژغورل شي چې البته د دې گڼ صورتونه دي چې د هغو له جملې څخه يو دا دی چې څوک غواړي د چا سره نښېني وکړي نو جانب مقابل د دې د کړو وړو څخه خبروي ترڅو په راتلونکي کې د دوی ترمنځ د شر مخه نيول شوي وي.

پنځم: دا چې يو څوک ښکاره گناه کوي نو د داسې سړی د ښکاره گناه يادونه جواز لري.

شپږم: دا چې يو عيب د چا نوم گرځيدلی وي لکه گود، روند، کون او داسې نور څوکه له ذکر شوي نوم پرته نوموړی شخص په بل نوم خلکو پېژنده بيا د گود، روند او کون ويل ورته جواز نه لري البته د پورتنیو شپږو صورتونو جواز په صحيحو احاديثو سره ثابت دي.

د غيبت کوونکي د توبې څرنگوالی:

د غيبت کوونکي د توبې په هکله علماء دوه ډلې شوي دي يوه ډله علماء وايي چې د غيبت کوونکي توبه دا ده چې په خپل کړي غيبت پښیمانه وي او راتلونکي کې د غيبت کولو څخه ځان وساتي خو بله ډله علماء وايي چې د ذکر شوو دوو نقطو ترڅنگ دريمه نقطه هم بايد په نظر کې ونيول شي هغه دا چې د چا غيبت يې کړې وي له هغه څخه د غيبت کولو بځښنه وغواړي، البته غوره نظر دا دی چې که غيبت هغه چا ته وررسيدلې وي چې غيبت يې شوی دی نو د

هغه څخه د بخښنه وغواړي خو که غيبت نه وي وررسيدلې بخښنه دی ورڅخه نه غواړي (۸۹:۱۳).

۲- دروغ ويل:

اسلامي شريعت د مسلمانانو څخه غواړي چې خپل ټول ژوند په حق او حقيقت ودروي، له حق پرته بل څه ونه وايي او له حق پرته په بل څه عمل ونه کړي چې په دې ترتيب يې حق د انساني خلقت د اساساتو څخه مهم اساس ګرځولې دی، ډېرې بدبختۍ چې انسانان ورسره نن ورځ لاس وګريوان دي اصلي علت يې دا دی چې انسانانو پورتنې مهم اسلامي اصل هير کړی دی (۵۲:۱۶).

په دې اساس کوم ارزښت چې اسلامي شريعت حق ويلو ته ورکړې دی که کوم مسلمان ورڅخه ځان لری او درواغو ويلو ته لاس اوږد کړی داسې مسلمان د حقيقي مسلمانانو له ډلې څخه وتلې ګڼي لکه چې په دې هکله حديث شريف کې راځي چې رسول الله صلى الله عليه و سلم څخه پوښتنه وشوه. قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَبَانًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ كَذَابًا فَقَالَ لَا (((۲۵، ۱۳۱).

ژباړه: آیا مؤمن ډارن کېدې شي؟ رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: هو، بيا پوښتنه ترې وشوه چې آیا کېدلی شي يو مؤمن بخيل وي؟ نبي صلى الله عليه و سلم وفرمايل هو، بيا ورته وويل شو چې آیا کېدلی شي يو مؤمن دروغجن وي؟ رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل نه نشي کېدلی.

د پورتنې حديث شريف مطلب دا نه دی چې بخل او د کافرو سره د جنگيدلو نه ويره کوچنۍ ګناه ده بلکې مراد ترې دا دی چې کله کله د بخل او ويرې لپاره

عذر پیدا کیدای شي خو دروغ ویل په هیڅ صورت سره قابل د عذر نه دی (۵:۱۲).

ځنې شرعي دلايل مسلمانان دروغو ویلو څخه منع او رښتیا ویلو ته هڅوي چې ځېنې د بېلگې په توگه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- الله تعالى په قرآنکریم کې مهرباني کړې ده: ﴿لَا يَأْتِيهِ الْغُشَىٰ وَلَا نَوْمٌ وَلَا مَذْمُومٌ مِّنْ ذِكْرِ أَهْلِ الْبَيْتِ﴾ (۱۱۹).
سورت، آیت (۱۱۹).

ژباړه: ای مؤمنانود الله تعالى څخه وويريرئ او له هغو خلکو سره شئ چې رښتیا وايي (او له دروغو څخه ځان ساتي).

۲- رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: ((إِذَا كَذَبَ الْعَبْدُ تَبَاعَدَ عَنْهُ الْمَلِكُ مِثْلًا مِنْ تَنْتَنٍ مَا جَاءَ بِهِ)) (۳۱، ۲۳۹)

ژباړه: کله چې یو سړی دروغ ووايي ددی دروغو د بدبویی له امله د رحمت ملائکې د دې سړي څخه د یو میل په فاصله لرې کېږي.

۳- نبي صلى الله عليه و سلم فرمایلي دي: (تحروا الصدق وان رأيتم ان الهلكة فيه فان فيه النجاة) (۳۰۵:۱۲).

ژباړه: په رښتیا ویلو کې ټینګ اوسئ اگر که تاسې پرې هلاک کېږئ هم، بېشکه چې رښتیا ویلو کې ستاسې حقيقي خلاصون دی.

هغه ځایونه چې دروغ ویل په کې جواز لري:

په راتلونکي حدیث شریف کې هغه ځایونو په گوته شوي دي چې دروغ ویل په کې جواز لري، نبي صلى الله عليه و سلم فرمایلي دي:

((الكذب لا يصلح الا في ثلاث في الحرب لان الحرب خدعة والرجل يصلح به بين اثنين و حديث الرجل امراته و حديث المرأة زوجها) (٣٢٥:٢٢).

ژباړه: دروغ ويل پرته له دغو دريو ځايونو نورو ځايونو کې جواز نه لري: کافرو سره جنگ کې ځکه چې جنگ دوکه کول دي، په هغه ځای کې چې يو څوک د دوو تنو ترمنځ روغه جوړه راولي او هغه ځای کې چې ميره خپلې بنځې سره يا بنځه خپل ميره سره پرې روغه جوړه برابر وي.

٣- شیطانت (نميمة):

شیطانت (نميمة) دې ته وايي چې يو څوک د دوو تنو ترمنځ گرځي راگرځي د يوه جانب خبری بل جانب ته رسوي ترڅو په دې وسيله د جانيينو ترمنځ شر او فتنې راپيدا کړي (١٤٨:١٥).

اسلامي شريعت د فرد، کورنۍ او ټولنې لپاره اتفاق، سوکاله او ارامه ژوند جوړول غواړي خو شيطان سړی (نمام) په يوه لحظه کې د کورنۍ او ټولنې وحدت له منځه وړي او هغوی د هلاکت کندی ته غورځوي په همدې لامل دا خبره ډېره مشهور ده چې د نمام عمل د شيطان د عمل څخه ډېر خطرناک دی ځکه چې شيطان خلک د تباهۍ کندی ته په وسوسو سره غورځوي خو نمام مستقيماً سړی له لاسه نيسي او د هلاکت کنده کې يې اچوي (٩١:١٣).

گڼ شرعي دلايل مسلمانان د شیطانت څخه منع کوي چې د هغو له جملې څخه يو حديث شريف د بېلگې په توگه په لاندې ډول ذکر کوو:

رسول الله صلى الله عليه وسلم مهرباني کړی: (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ) (٣٢٥، ٤٥).

ژباړه: جنت ته تمام (شیطان شخص) نه شي داخلېدلی.

۴- ریاء کاری:

د ریاء تعریف علماؤ دارنگه کړی دی: (ارادة العباد بطاعة المعبود عزوجل للحصول على الحظوة بينهم والمنزلة في قلوبهم) (۲۴۳:۱۵).

ژباړه: ریاء دې ته وايي چې د الله تعالی د عبادت پر مهال بنده ګان مراد کړلای شي خو ددې پوسيله د هغوی په منځ کې خائنه مقام حاصل کړي او په زړونو کې یې ځای ونیسي.

الله تعالی یوازې او یوازې هغه عمل باندې اجر او ثواب ورکوي چې ریاء په کې ځای ونه لري تنها د ده د رضا په خاطر ترسره شوی وي په دې اړه رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې مهرباني کړې ده: (ان الله لا يقبل من العمل الا ما كان خالصاً وابتغى به وجهه) (۲۸:۱۹).

ژباړه: الله تعالی یوازې هغه عمل قبلوی چې سوچه وي او تنهاد الله تعالی د رضا په خاطر شوی وي.

نو دا چې ریاء عملونه تباہ کوي په دې وجه اسلامي شریعت مسلمانان له ریاء منع کوي او دې ته یې هڅوي چې نیک عملونه یوازې او یوازې د الله تعالی د رضا په خاطر ترسره کړي مونږ دلته ځېنې شرعي دلائل د بېلګې په توګه ذکر کوو:

۱- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي چې الله تعالی داسې فرمایلي: (يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ عَمَلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَهُوَ لَهُ كُلُّهُ وَأَنَا عَنْهُ بَرِيءٌ وَأَنَا أَغْنَى الْأَغْنِيَاءِ عَنِ الشَّرْكِ) ((۳۸، ۱۳۳)).

ژباړه: چا چې د نیک عمل په ترسره کولو کې زما رضاء سره بل څوک شریک کړي نو دا عمل ټول د هماغه بل تن د خوښۍ لپاره شوزه د دې عمل څخه بېزاره يم.

۲- ریاء ته اسلامي شریعت کې کوچنی شرک ویل شوی دی په دې هکله رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې مهرباني کړې ده

إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ قَالَ الرِّيَاءُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ تُجَازَى الْعِبَادُ بِأَعْمَالِهِمْ اذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءُونَ بِأَعْمَالِكُمْ فِي الدُّنْيَا فَاَنْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً (۱۲۸.۴۱).

ژباړه: زه په تاسې ډېر زیات ډارېږم چې تاسې به کوچنی شرک وکړئ صاحبو کرامو عرض وکړ، چې یا رسول الله کوچنی شرک څه شي ته وایې؟ نبي صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل: کوچنی شرک ریاء ته وایې کله چې د قیامت په ورځ الله تعالی خپلو بندگانو ته د خپلو نیکو عملونو بدله ورکوي نو کومو کسانو چې نیکو عملونو کې یې ریاء کړې وي هغوی ته به ووايې لاړ شئ د هغو خلکو څخه د خپل عمل بدله وغواړئ چې په دنیا کې دا نیک کارونه تاسې د هغوی لپاره ترسره کول او گورئ چې ایا د هغوی سره بدله موندلای شئ او کنه؟

۵- کبر:

د کبر تعریف رسول الله صلی الله علیه و سلم په راتلونکي حدیث شریف کې داسې کړی دی: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَتَعْلُهُ

۱- نبی صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده چې الله تعالی فرمایلي دي:
 ((الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا
 أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ)). (۴۳، ۲۱۳).

کبر زما خادر او لویی زما پرتوګ دی یعنی (عظمت او کبر زما ځانګړې صفات دي) چې زما څخه پرته بل هیڅوک د دې وړتیا نه لري، چا چې دغو صفاتو کې ځان راسره شریک کړ، دوزخ کې یې اچوم.

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: ((بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنْ
 الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ)) (۱۲، ۴۲۲).

د یوه تن د هلاکت او تباهی لپاره همدومره شربس دی چې خپل مسلمان ورور خوار او ذلیل وګڼي.

د کبرجنو نښې نښانې:

کبر مختلف ډولونه او شکلونه لري چې نښې یې په کبرجنو کې راڅرګندېږي، چې د هغو له جملې څخه ځینې یې په لاندې ډول دي:

۱- کبر جن ځینې داسې دي چې فقیرانو او مسکینانو خلکو سره په ناسته پاسته شرمېږي، خوښیږي او ویاړي چې تل د منصب خاوندانو او شتمنو سره اوسي.

۲- د کبرجنو بله نښه داده چې تل هڅه کوي چې په خپل لباس او موټر سره په خلکو ځان جګ وګڼي، رنګارنګ لباسونه او نوي ماډل موټرونه د دې لپاره بدلوي رابدلوي چې په نورو فخر وکړي.

۳- ځینې خلک چې ځان دعوتګران هم ګڼي چې لږ خلک وي خبره نه کوي او یا درست اهتمام ورته نه کوي خو کله چې خلک زیات وي په خبرو کې دلچسپي اخلي او موضوع ته اهتمام کوي.

۴- د کبر جنو ریاکارو بله نښه داده چې کله خبرې کوي، مبالغه کوي، د ځان ښودنې په خاطر لغت پراني کوي، او پخوله کې به ژبه داسې اړوي رااړوي چې دیان اثر به له منځه ویسي او غرور یې له ورايه په خبرو کې ښکاري، رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) ددغو خلکو څخه په دې توګه یادونه کوي: ((إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْبَلِيعَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ تَخَلَّلَ الْبَاقِرَةَ بِلِسَانِهَا)). (۳۲، ۱۹۳).

الله تعالی هغه مبلغ ډېر بدایسي چې په خوله چې به ژبه داسې اړوي رااړوي لکه غوایان چې د خوراک پر مهال خوله کې ژبه اړوي رااړوي.

۵- د کبر جنو بله نښه داده چې پر خپل علم به له نورو خلکو ځان لوړ ګڼي د خپل ځان دشهرت او ریاء کارئ په خاطر به د خپل ځان صفتونه کوي، تل به هڅه کوي چې په خپلو خبرو کې علماؤ ته اخطارونه او چېلنجونه ورکړي، علم یې ددې لپاره کړی وي چې علماؤ سره پرې مناظرې او مقابلي وکړي، ناپوهو خلکو سره جګړې وکړي ځان پرې لوړ وګڼي، دا هغه مذموم صفات دي چې رسول کریم (صلی الله علیه و اله وسلم) ددې کار ممانعت په دې الفاظو سره کړی دی:

((لَا تَعْلَمُوا الْعِلْمَ لَتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءُ وَلَا لَتُتَمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءُ وَلَا تَحْيَرُوا بِهِ الْمَجَالِسَ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ قَالَ تَارُ النَّارُ)). (۴۲، ۲۹۶).

علم ددې لپاره مه زده کوئ چې علماؤ سره پرې مقابلي وکړئ، او مه ددې لپاره علم زده کوئ چې ناپوهو سره پرې جګړې وکړئ، او مه ددې لپاره علم زده کوئ چې په مجالسو کې ځان په نورو لوړ وګڼی، که هر چا دا کار وکړ نو اور یې ځای دی اور یې ځای دی.

یو بل حدیث کې دې موضوع ته داسې اشاره شوې ده: ((إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَاسَنُكُمْ أَخْلَاقًا وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الشَّرَّارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَقِيهِقُونَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الشَّرَّارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ فَمَا الْمُتَقِيهِقُونَ قَالَ الْمُتَكَبِّرُونَ)). (۳۰۹، ۴۵).

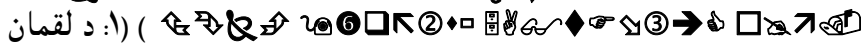
د قیامت په ورځ به په تاسې کې ماته ډېر محبوب، او په مجلس کې ما ته ډېر نږدې به هغه څوک وي چې د ښو اخلاقو څښتن وي، او ماته تر ټولو مبغوض ترین او په مجلس کې به له ما نه لرې هغه څوک وي چې ډېرې او تکلفي خبرې کوي (۲۹۲، ۴۳) او هغه څوک چې غټې او په ډکه خوله فصاحت سره خبرې ددې لپاره کوي چې دخپلو خبرو عظمت خلکو ته وښايي (۲۹۲، ۳۴). او هغه سړی چې په خپلو خبرو کې مبالغه کوي، او ږدوي یې ددې لپاره چې خلک دخپلو خبرو د تاثیر لاندې راولي، په خلکو خپل غوره والی ثابت کړي او خلکو ته خپل ځان پوه سړی معرفي کړي. (۲۹۲، ۳۴)

د کبر علاج:

که څوک د کبر علاج کول غواړي نو د مسکینانو سره دې اړیکې وساتي په مجلس کې تر ټولو وروسته کيني او داسې چارې ترسره کړي چې د کبرجن د شان سره نه ښايي لکه دلرگيو وړل پند په شا کول او داسې نور

۲- په لاره کې په نازو نڅرو تگ:

اسلامي شريعت هيڅ مسلمان ته اجازه نه ورکوي چې داسې اعمال ترسره کړي چې ورڅخه دلويې کبر او غرور بوي راځي، په لاره کې دنازو اونخرو تگ دلويې نښنه ده نو ځکه خو اسلامي له دې کار څخه په کلکه موږ منع کړي يو. گڼ شرعي دلايل په لاره کې په نازونخرو تگ حرام گڼي چې ځينې يې د بېلگې په توگه په لاندې ډول ذکر کېږي.

۱- الله تعالى قرآنکريم کې فرمايلي دي چې لقمان خپل ځوی ته داسې نصيحت وکړ: (...).   (سورت، آيت ۱۸).

ژباړه: او مه کوه تگ په ځمکه کې په نازونخرو بيشکه چې الله تعالى کبر جن او فخر کوونکی نه خوښوي.

۲- رسول الله صلى الله عليه وسلم مهرباني کړې ده: (مَنْ تَعَاظَمَ فِي نَفْسِهِ ، وَاحْتَالَ فِي مَشِيَّتِهِ لِقَى اللَّهَ ، وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ) (۸۲:۱۱). ژباړه: چا چې کبر وکړ او لاره کې يې په نازونخرو تگ وکړ د قيامت په ورځ به د الله تعالى سره د ده ملاقات داسې حال کې وشي چې الله تعالى به پرې په قهر وي.

۳- راتلونکي حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د يوه سړي حالت داسې بيان کړی دی (بينما يمشى رجل فى حلة تعجبه نفسه مرجل راسه يخال فى مشيته اذ خسف الله به فهو يتجلجل فى الارض الى يوم القيامة) (متفق عليه).

ژباړه: يو سړی ښکلی لباس اغوستی وو خپل سر يې ږمنځ کړی ؤ او په نازو نڅرو په لاره کې روان ؤ چې الله تعالی دا سړی په ځمکه ننويست تر قیامت به ځمکه کې ننوځي.

۷- حسد:

د حسد تعريف:

((تمنی زوال النعمة عن صاحبها، سواء كانت نعمة دين او دنيا)). (۴۸، ۳۳۲).
((له يو چا نه د نعمت د زوال ارزو درلودل برابره خبره ده هغه ديني نعمت وي او که دنياوي.

حسد یو ناوړه قلبي مرض:

حسد یو ناوړه او بد قلبي مرض دی چې د حسد کوونکي په بدوالي دلالت کوي، په ټولنه کې د شر خپرېدو لامل، او د ټولنې د زوال سبب ګرځي.
حسد په حقیقت کې دنورو زیات شمېر بدو ځویونو دمنځ ته راتلو مصدر ګڼل کېږي له دې لارې شېطان د انسان نفس ته داخلېږي او ډېرو ناوړو چارو ته یې هڅوي.

د حسد کولو عوامل:

حسد عموماً له کبر، دښمنۍ، بغض، ځان ښودنې، په نورو باندې د رځې کولو، د ځان لوړ ګڼلو او زیات شمېر نورو ناوړه اخلاقو په سبب انسان کې پېدا کېږي.

په اسلامي شریعت کې د حسد کولو حکم:

اسلام حسد کول حرام کړي دي او په کلکو الفاظو يې مؤمنان ورڅخه منعه کړي دي، له کبيره گناهونو څخه يې شمېري، د دنيا او اخرت دزيان لامل يې گڼي، او ايمان پر ضد يې شمېري، لاندیني احاديث د حسد د حرمت لپاره څرگند دلايل دي

۱- رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) په دې هکله داسې فرمايي: لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ الْإِيمَانُ وَالْحَسَدُ ((۳۵، ۱۵۷)).
د مؤمن په زړه کې ايمان او حسد دواړه نه يوځای کېږي.

۲- په يوبل حديث کې رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) له حسد څخه په دې الفاظو منعه کړې ده: ((لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَجِلْ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهَاجِرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ)). (۲۴، ۳۹۵).

يو بل سره بغض مه کوئ، يو بل سره حسد مه کوئ، يوبل نه مه مرورېږئ دالله تعالى بنده گان وروڼه وروڼه شئ، ديو مسلمان لپاره جايز نه دي چې دخپل مسلمان ورور سره له درې ورځو څخه زيات اړيکې پرېکړي.

۳- ((إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ أَوْ قَالَ الْعُشْبَ)). (۴۳، ۵۲).

له حسد څخه ځانونه وساتئ، ځکه حسد نيکي داسې خوري لکه اور چې لرگي خوري.

د حسد اضرار:

۱- حسد نه يواځې داچې لويه گناه ده بلکې دنورو لويو گناهونو لکه کبر، دښمني، ځان بنودنه، ظلم، قتل، عجب او داسې نورو ناوړه اخلاقو دمنځ ته راتلو سبب گرځي. (۳۳۲:۴۸)

۲- حسد داور هغه سکروټه ده چې نه یواځې داچې په خپله حسد کوونکي ته اور لگوي، بلکې له کبله یې په ټولنه کې زیات شمېر افرادو ته ضرر رسیږي او دټولنې د هلاکت لامل ګرځي. (۲۰۱:۴۹).

۳- حسد کوونکي دالله تعالیٰ دنعمتونو دښمن، دالله تعالیٰ په پرېکړو ناراض، اودبنده ګانو ترمنځ دالله تعالیٰ پر وېش اعتراض کوونکي دی، رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) په دې هکله داسې فرمایي:

((الحاسد عدو نعمتي ، متسخط لقضائي ، غير راض بقسمتي التي قسمت بين عبادي)). (۳۲، ۱۵۰).

حسد کوونکي زما دنعمتونو دښمن، زما په پرېکړو ناخوښ، اودبنده ګانو ترمنځ زما په تقسیم ناراضه دی.

دحسد او بغض ترمنځ توپیر:

بغض دغصې هغه پایله ده چې انسان دښمنۍ کولو ته هڅوي، دبغض له کبله دانسان سره حسد پیدا کېږي، بغض خاص، او حسد عام دی، حسد په هر حالت کې حرام خو بغض که دالله تعالیٰ په خاطر وي مستحب ګڼل کېږي او انسان ته پرې اجر ورکول کېږي، رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) په دې هکله فرمایي: ((مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنْعَ لِلَّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ)). (۲۹۱:۳۲).

چاچې دالله تعالیٰ لپاره مینه وکړه دالله لپاره یې چا سره بغض وکړ، دالله تعالیٰ لپاره یې چا ته څه شی ورکړ، یا یې منعه کړ، ایمان یې بشپړ شو.

عَنْ مُعَاذٍ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَفْضَلِ الْإِيمَانِ قَالَ: ((أَنْ تُحِبَّ لِلَّهِ وَتُبْغِضَ لِلَّهِ)). (۴۱، ۱۰۶).

معاذ بن جبل (رض) له نبي کریم (صلی الله علیه و اله وسلم) څخه پوښتنه وکړه چې غوره ایمان کوم یو دی؟ وې فرمایل: چې محبت او بغض دې د الله تعالی لپاره وي.

د حسد او غبطې تر منځ توپیر:

غبطه او حسد یو بل څخه توپیر لري، په حسد کې یو څوک د یو چا دنعمت د زوال ارزو لري ده ته ورکول شي یا نه، خو برخلاف په غبطه کې یو څوک د یو چا دنعمت ارزو نه لري او نه غواړي چې نوموړي شخص څخه نعمت واخستل شي، بلکې ارزو یې داوي چې کوم نعمت مقابل لوري ته ورکول شوی دی هماغسې ده ته هم ورکول شي، (۴۸:۳۳۲).

د حسد علاج:

۱- الهي پرېکړو ته غاړه اېښودل، له دنیا څخه بې رغبتی (زهد) او داختر حساب کتاب مخ ته اېښودل هغه اسباب دي چې پر مټ یې له حسد څخه ځان ژغورلای شو، ځکه په دې اسبابو سره د زړه تشفي کېږي، سکون پرې حاصلیږي او د انسان دا طمنان سبب گرځي.

۲- د دې شیطاني خوي (حسد) علاج په قناعت او په الهي تقسیم باندې راضي کېدو سره کېږي، که څوک غواړي چې له دې بد عادت څخه نجات ومومي نو د الله (جل جلاله) څخه دې بڅښنه وغواړي (استغفار) دې ووايي او د چا سره چې حسد لري دهغه لپاره دې د خیر دعا وکړي نو ډېر زړه یې له زړه څخه کینه ووځي.

۸- غصه:

غصه د اور یوه لمبه ده چې شیطان ورڅخه جوړ شوی او انسان هغه وخت د شیطان دغه خوي اخلي چې په قهر شي، انسان چې له خاورې جوړ شوی

طبیعت یی سکون او وقار دی، او داور طبیعت لمبې او گرموالی دی نو انسان د غصې په حالت کې له خپل اصلي حالت څخه بدلون مومي او د شیطان خوي او خصلت اخلي، له همدې کبله کله چې یو صحابي له رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) څخه د نصیحت غوښتنه کوي نو رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) ورته فرمایي:

((..لَا تَغْضَبُ قَرْدًا مَرَارًا قَالَ لَا تَغْضَبُ)) (٧٤:٢٢).

غصه مه کوه هغه بیا بیا غوښتنه کوله رسول الله (صلی الله علیه و اله وسلم) همدغه ځواب ورکاوه چې غصه مه کوه.

که څه هم غصه د انسان یو فطري عمل دی ځان ساتل ورڅخه یو ستونزمن کار دی خو د اسلامي شریعت غوښتنه داده چې مسلمان د غصې له تتایجو څخه ځان وساتي، ځان کنترول کړي او هغه کارونه ترسره نه کړي چې د غصې په نتیجه کې منځ ته راځي، لکه تعصب، جگړه، ظلم، وژنې، طلاق او داسې نور بد عواقب، رسول الله (صلی الله علیه و سلم) فرمایي: دي ((لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ)) (٣٩٢، ٢٤).

پهلوان هغه نه دی چې بل راوپرزوي، یقیني پهلوان هغه دی چې د غصې پر مهال خپل ځان کنترول کړي.

د غصې علاج:

که په چاکې دغه صفت موجود وي نو په حدیث کې هغې علاج داسې ښودل شوی دی:

۱- غصه کوونکی دې خپل فزیکي حالت ته بدلون ورکړي:

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) فرمايلي دي: ((إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ)) (٤٠٢:٣٢).

يعني: ڪله ڇي يو له تاسي غصه شي ڪه ولاڙ وي نو ڪڍيني ڪه غصه تري لاڙه نو ٻنڀه تر ٻنڀه او ڪه غصه يي ختمه نه شوه نو تڪيه دي ووهي.

۲- غصه ڪوونڪي دي اودس وڪري:

په دي اڙه درسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) لارنبوونه داسي ده: په يوبل حديث ڪي يي علاج داسي ذکر شوي ((إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ التَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ التَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ)) (٤٠٣:٣٢).

غصه دشيطان له لوري وي او شيطان له اوره پيدا شوي دي، اور په اوبو مي ڪڍري، نو ڪله ڇي يو له تاسي په غصه شي اودس دي وڪري. يعني: ڪله ڇي يوله تاسي غصه شي نو اودس دي وڪري ڪه غصه له اوره پيدا شوي او اوري په اوبو سره مڪيري.

۳- اعوذ بالله دي ووايي:

داعوذ بالله په ويلو سره دانسان غصه له منڇه ڪي رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) په دي هڪله داسي فرمايي:

((لو يقول أحدكم إذا غضب: أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه غضبه)) (١٥٧:٣٧).

دغصي پر مهال ڪه له تاسي ڇهه يو ڇوڪ ((اعوذ بالله من الشيطان الرجيم)) ووايي، نو غصه به تري لاڙه شي.

په دې اړه يوه كيسه په حديث كې داسې ذكر شوى ده:

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِ أَحَدِهِمَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ غَضَبُهُ أُعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ((٣٤٩: ٤٢).

معاذ بن جبل (رضي الله تعالى عنه) روايت كوي چې د نبي كريم (صلى الله عليه وسلم) په مخكې دوو تنو يو بل ته كنځلې پېل كړې تردې چې د يو په مخكې د غصې اغېزې را څرگندې شوې نبي كريم (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: ما ته يوه كلمه معلومه ده كه يې ووايې نو غصه به يې سره شي هغه (أُعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) دى

٩- د خلكو پټ عيبنه لټول (تجسس):

د تجسس تعريف:

علم او د تجسس تعريف داسې كړى دى (التجسس البحث عما يكتُم عنك) (٣٣٣: ١٧).

ژباړه: تجسس د هغه شي لټونې ته وايي چې ستا څخه پټ كړل شوى دى.

د تجسس حكم:

د گڼو مصالحو پر اساس اسلامي شريعت په مسلمانانو حرام كړې چې يو مسلمان د بل مسلمان پټو عيبنو پسې وگرځي، هغه را برسېره كړي، او مسلمان پ ټولنه كې رسوا كړي، د تجسس د حراموالي گڼي دلايل موجود دي چې ځينې يې د بېلگې په توگه په لاندې ډول ذكر كوو:

۱- الله تعالى په قرآنکريم کې مهرباني کړې ده: (...). ♦♦
 ﴿لَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الَّذِينَ لَا يَرْغَبُونَ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآٰلِئَةِ وَلَا يَسْتَرْغِبُونَ فِي الْمَالِ الْغَيْرِ الْمَحْرُومِ ۚ ذَٰلِكَ صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ﴾ (١: الحجرات سورت، آيت ١٢).

ژباړه: او مه لټوئ تاسې پټ عیبونه د مسلمانانو.

۲- په همدې توگه رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په ډېرو سختو الفاظو دهغه چا غندنه کړې چې د مسلمان پټ عیوب رابرسېره کوي، او غواړي چې په دې سره مسلمان رسوا کړي، په دې هکله دهغه (صلی الله علیه واله وسلم) فرمان په دې ډول دی:

((يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بَلْسَانَهُ وَلَمْ يَدْخُلْ اِلَىٰ اِيْمَانٍ قَلْبُهُ لَا تَعْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَاِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعْهُ اللهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْهُ اللهُ عَوْرَتَهُ يَقْضِخْهُ فِي بَيْتِهِ)) (٣٣:٣٣).

ای هغې ډلې چې په ژبه یې ایمان راوړی او زړه ته یې ایمان ننوتی نه دی تاسې د مسلمانانو غیبت مه کوئ او د مسلمانانو پټ عیبونه مه لټوئ څوک چې د مسلمانانو پټ عیبونه ولټوي الله تعالی به دهغه عیبونه ولټوي او د چا چې الله تعالی عیبونه ولټول الله تعالی به داسې سړی په خپل کور کې وشرموي.

پر مسلمان پرده واچوئ:

د الله تعالی رینستینې استازی دهغه چا چې په مسلمان پرده اچوي مقام بیانوي او په دې بیان سره هغه څوک تشویقوي چې د مسلمان تجسس نه کوي په دې هکله دهغه لارښوونه داسې ده:

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: ((لَا يَسْتَرْ الْاَلَلُّ عَلٰى عَبْدٍ فِي الدُّنْيَا اِلَّا سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)). (٢٨:٤٧٨).

څوک چې د يوه مسلمان په عيب باندې په دنيا کې پرده واچوي الله تعالى به د دې سړي په عيب باندې د قيامت په ورځ پرده واچوي.

په يوبل حديث کې دې الفاظو ته ورته الفاظ راغلي دي خو په لږ زياتوالي چې په دې حديث کې د دنيا يادونه هم شوې ده لکه چې فرمايي: وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (((۲۹، ۳۱).

څوک چې د يو مسلمان په عيب باندې پرده واچوي الله تعالى به دهغه په عيب باندې په دنيا او اخرت کې پرده واچوي.

۳- نبي صلى الله عليه و سلم مهرباني کړي: (طوبى لِمَنْ شَعَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عِيُوبِ النَّاسِ) (((۳۲: ۴۴۳).

نېکمرغه دى هغه مسلمان چې د خپلو عیبونو اصلاح کولو دومره مشغول کړى وي چې د خلکو عیبونو ته د فکر کولو لپاره هيڅ وخت نه لري.

۵- عبدالرحمن بن عوف رضى الله عنه يوه شپه د امير المؤمنين عمر بن الخطاب رضى الله عنه سره د مدينې منورې په کوڅو کې گډېده ترڅو د خلکو د حال احوالو څخه ځان خبر کړي په دې وخت کې د يوه کور د دروازې څخه ښکارېده چې کور کې چراغ لگيدلى او د خلکو گڼه گڼه ده عمر رضى الله عنه عبدالرحمن بن عوف رضى الله عنه ته مهرباني وکړله چې دا کور د ربيع بن اميه بن خلف دى دوى اوس لگيا دي. شراب څښي دوى سره څه وکړو؟ عبدالرحمن بن عوف رضى الله عنه وويل: مونږ د اوس لپاره لگيا يو تجسس کوو ، حال دا چې الله تعالى فرمايلي دي: (ولا تجسسوا) چې په دې اساس دواړو دا خلک په خپل حال پريښودل او هيڅ يې ورته ونه ويل. (۳۳۳: ۱۷).

لکه څرنگه چې يو مسلمان ته لازم نه دي چې د بل مسلمان عیبو پسې وگرځي او هغه وپلټي نو دغسې خپل عيوب هم بايد پټ کړي او چا ته يې ښکاره نه

کړي، او څوک چې داکار کوي هماغسې دجزاء او عذاب مستحق دی لکه پردي عیوب چې لوڅوي، رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هکله فرمایي:

((كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولَ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ)) (١٥:١٩).

زما هر امتي دمعافي لياقت لري خو مجاهرين نه، مجاهرين هغه خلک دي چې دښې يو ناروا عمل تر سره کړي، الله تعالى هغه باندې پرې واچوي بيا سحر خلکو ته بيان کوي چې اې فلانيه بېگناه مې دغسې دغسې کارونه وکړل، شپه به يې دالله تعالى په پرده کې تېره کړې وي او سهار دالله تعالى پرده له ځانه پورته کوي.

١٠- بد گمانې:

بد گمانې هغه بد خوي او عادت دی چې دزيات شمېر ناوړه بدو پايلو دمنځ ته راتلو سبب گرځي، نوځکه خو په قران کریم کې له دې ناوړه خوي څخه په کلکه منعه راغلې ده، الله تعالى فرمایي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ...)) (الحجرات 12)
اې مؤمنانو، له ډېرو گومانونو کولونه ډډه وکړئ چې ځينې گومانونو څخه کار اخستل گناه وي.

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) هم له بد گمانئ څخه موږ منع کړي یو لکه چې فرمایي: ((إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ)) (۲۴):

(۳۹۶). له گمان څخه ځانونه وساتئ ځکه گمان کول تر ټولو بد درواغ دي.

په قرآن کریم کې الله تعالی له ځینو گمانونو څخه منع فرمایلي ده له دې حکم څخه جوتیري چې په مطلق ډول له گمان کولو څخه منع نده شوې بلکې له ډېرو زیاتو گمانونو څخه کار اخستل او دهر ډول گمان پېروي کول منع کړای شوي دي ، کله چې ځینې گمانونه گنا وي نو په کار داده چې دغه حکم باندې ددرستې پوهې لپاره تجزیه او په ډولونو ووېشل شی پر دې بنا گمانونه په لاندې ډولونو وېشو:

۱- ښه گمان:

یو ډول گمان هغه دی چې داخلاقو له نظره ډېر غوره او ددین له نظره مطلوب گمان دی، دمثال په ډول په الله تعالی او دهغه په رسول ، پر مؤمنانو او پر هغو خلکو باندې ښک گمان کول چې دمومنانو سره ناسته پاسته لري او دهغو په باب دبد گمانۍ کولو هیڅ دلیل نه وي.

۲- غالب گمان

لکه په محکمه کې چې قاضي دگواهانو په گواهیۍ یوه پرېکړه په غالب گمان تر سره کوي، ځکه قاضي ته د موضوع پر حقیقت باندې په مستقیم ډول پوهېدل گران وي.

۳- جایز بد گمانی:

دا که څه هم بد گمانی ده خو په گنا کې نه شمېرل کېږي دمثال په ډول دیو شخص یا یوې ډلې په کړو وړو کې داسې څرگندې نښې نښانې لیدل کېږي چې

دهغې پر بنسټ پر هغه بدگماني کېدې شي او دښه گمان وړ نه وي په دغسې حالت کې د شريعت غوښتنه هيڅکله دا نه ده چې مسلمان ساده لوحې غوره کړي او ارو مرو پرې ښک گمان ولري، خو د دغې مشروعې بدگماني حد يواځې همدومره دی چې انسان پرې د بل له شره ځان وساتي، له دې نه زيات محضې دگومان په اساس دهغه پر خلاف کوم اقدام کول صحيح کار نه دی.

۴- ناروا بدگماني:

خلوړم ډول گمان چې په حقيقت کې گنا ده، هغه دادی چې انسان پر بل چا باندې بې سببه بدگماني وکړي، يا دنورو په باب په رای ټيگولو کې تل په بدگماني سره پېل وکړي، يا داسې خلکو په باب له بدگماني څخه کار واخلي چې دهغو ظاهري حالت دهغه دښه والي او شرافت نمايندگي کوي، همدارنگه دا خبره هم گناه ده چې ديو چا په څه وينا کې دېدې او ښکې مساوي احتمال وي او موږ محضې دبدگماني نه په څه کار اخستلو سره هغه پر بدې باندې وشمېرو، د مثال په توگه يو ښه سړی له يوې غونډې نه پاڅيږي او دخپلو پڼو پرځاي دبل چا پڼې پښو کوي، او موږ يواځې دگان پر اساس دا فکو وکړو چې دپڼو دغلا کول لپاره يې ډاکار کړی دی، په داسې حال کې چې ډاکار په سهوې سره هم کېدې شي، او دلته دښه احتمال پر ځاي دبد احتمال په غوره کولو کې له بدگماني پرته بل هيڅ دليل نشته.

له دې تجزيې څخه څرگنده شوه چې گمان په خپل ذات کې کوم ممنوع شی نه دی، بلکې په ځينو حالاتو کې مستحب، په ځينو حالاتو کې ضروري، ځينو حالاتو کې تريو حده روا او له هغه نه زيات ناروا دی، او په ځينو حالاتو بيخي ناروا دی.

نو په کار داده يو مسلمان دبل مسلمان په اړه کومه رايه څرگندوي يا دکوم اقدام تصميم نيسي نو له زيات تحقيق او پلټنې وروسته يې ونيسي. (۱۱۸- ۱۲۰: ۴۷)

د خلورم فصل د مراجعو فهرست

۱- قران کريم

۲- ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم، کال ۱۹۰۲ م، صحيح ابن حبان بترتيب

ابن بلبان، دولسم ټوک، طبعه: مؤسسة الرساله.

۳- ابن حنبل: احمد، مسند احمد، دويم ټوک. طبعه: دار الفکر-بيروت-لبنان.

- ۴- ابو عبدالله: مالک بن انس، الموطاء، دویم ٲوک، طبعه دار احیاء التراث العربی - مصر.
- ۵- ابو داود: سلیمان بن اشعث، کال ۱۳۱۲ھ ق، سنن ابی داود، دویم ٲوک طبعه: خیر گروپ آف کمپنیز - پینبور - پاکستان.
- ۶- البخاری: محمد بن اسمعیل، الادب المفرد، طبعه: وحیدی کتب خانہ - پینبور - پاکستان.
- ۷- البزار: ابی بکر احمد بن عمرو بن عبدالخالق، مسند البزار، دویم ٲوک، طبعه: دارالفکر - بیروت - لبنان.
- ۸- البغوی: حسین بن مسعود، کال ۱۴۰۳ھ ق، شرح السنن، دولسم ٲوک، طبعه: المکتب الاسلامی - دمشق.
- ۹- البیہقی: ابو بکر، کال ۱۴۲۲ھ ق، السنن الکبری، دویم ٲوک، طبعه: مکتبه الرشد للنشر والتوزیع - الاریاض - السعودیه.
- ۱۰- الترمذی: محمد بن عیسیٰ، جامع الترمذی، دویم ٲوک طبعه: مکتبه حقانیة پینبور - پاکستان.
- ۱۱- الحاکم: محمد بن عبدالله ابو عبدالله، المستدرک علی الصحیحین، درہیم ٲوک، طبعه: دارالکتب العلمیہ - بیروت - لبنان.
- ۱۲- زین الدین: محمد، فیض القدر شرح جامع الصغیر، درہیم ٲوک، طبعه: دارالفکر - بیروت - لبنان.
- ۱۳- سمرقندی: ابو الیث نصر بن محمد بن احمد، تنبیہ الغافلین، طبعه: مکتبه الكتاب والسنة - پینبور - پاکستان.
- ۱۴- سمرقندی: ابو الیث نصر بن محمد بن ابراہیم، بستان العارفین طبعه: مکتبه الكتاب والسنة.
- ۱۵- العبید: عبدالرحمن بن عبدالکریم، کال: ۱۴۰۵ھ - ۱۹۸۴م اصول المنہج الاسلامی، طبعه: مطابع الفرزدق التجاریہ - الاریاض - السعودیه.
- ۱۶- الغزالی: محمد بن محمد بن احمد، کال ۱۳۸۵ھ ش، خلق المسلم، طبعه: مکتبه حقانیة - پینبور - پاکستان.

- ۱۷- القرطبي : ابو عبدالله محمد بن احمد، الجامع لاحكام القرآن، شپاړسم ټوك، طبعه: دارالفكر - بيروت - لبنان.
- ۱۸- ملا علي قاري، مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح، نهم ټوك طبعه: مكتبه رشديه - بلوچستان - پاكستان.
- ۱۹- النسائي: احمد بن شعيب، سنن النسائي، دويم ټوك، طبعه: خيبر گروپ آف كمپنيز-پيښور-پاكستان.
- ۲۰- النوي: يحيى بن شرف، كال ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۸ م، الرياض الصالحين، طبعه: المكتبة الاسلامي - بيروت - لبنان.
- ۲۱- النوي: يحيى بن شرف، كال ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۸ م، شرح النووي للجامع الصحيح، دويم ټوك طبعه: المكتبة الاسلامي - بيروت - لبنان.
- ۲۲- النيسابوري : مسلم بن حجاج ابو الحسين، كال: ۱۳۴۹ هـ ش، الجامع الصحيح، دويم ټوك طبعه: خيبر گروپ آف كمپنيز پيښور پاكستان.
- ۲۳- الهيثمي : نورالدين علي بن ابي بكر، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، لسم ټوك، طبعه: دارالفكر-بيروت لبنان.
- ۲۴- ابو عبدالله: مالك بن انس، الموطاء، ۵ ټوك. طبعه داراحياء التراث العربي - مصر.
- ۲۵- ابو عبدالله: مالك بن انس، الموطاء، ۲ ټوك. طبعه داراحياء التراث العربي - مصر.
- ۲۶- البخاري، محمد بن اسماعيل صحيح البخاري بن مغيره، ۱۹ ټوك، طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
- ۲۷- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ۱ ټوك، دار الجليل بيروت
- ۲۸- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ۱۲ ټوك، دار الجليل بيروت
- ۲۹- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ۱۳ ټوك، دار الجليل بيروت

- ۳۰- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۲ توك، طبعه، دار الفكر.
- ۳۱- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۷ توك، طبعه، دار الفكر.
- ۳۲- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۱۲ توك، طبعه، دار الفكر.
- ۳۳- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۱۳ توك، طبعه، دار الفكر.
- ۳۴- أبو الطيب، محمد شمس الحق العظيم آبادي، عون المعبود شرح سنن أبي داود ۱۰ توك، طبعه دار الكتب العلمية-بيروت
- ۳۵- النسائي: احمد بن شعيب، سنن النسائي، ۱۰ توك، طبعه: خبير گروپ آف كمپنيز-پيڻڀور-پاڪستان
- ۳۶- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان ۴ توك، طبعه: المكتب الإسلامي، دار عمار-بيروت، عمان
- ۳۷- الطبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم، المعجم الصغير، ۳ توك، طبعه: دار الكتب العلمية-بيروت
- ۳۸- الطبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم المعجم الاوسط ۱ توك، طبعه: دار الكتب العلمية-بيروت
- ۳۹- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين شعب الإيمان ۴ توك، طبعه: دار الكتب العلمية-بيروت
- ۴۰- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين شعب الإيمان ۱۴ توك، طبعه: دار الكتب العلمية-بيروت
- ۴۱- الشيباني، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد ، مسند الإمام أحمد بن حنبل، ۴۵ توك، طبعه مؤسسة الرسالة بيروت.
- ۴۲- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد، سنن ابن ماجه، اول توك، مطبعه: مكتبة العلمية-بيروت-لبنان.

- ۴۳- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد، سنن ابن ماجه، دولسم ټوك، مطبعه: مكتبة العلميه-بيروت-لبنان.
- ۴۴- الطحاوي: أبو جعفر، بيان مشكل الآثار، ۲ ټوك، مطبعه: دار النشر للكتب.
- ۴۵- الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي، الجامع الصحيح سنن الترمذي ۷ ټوك، طبعه: دار إحياء التراث العربي-بيروت
- ۴۶- الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي، الجامع الصحيح سنن الترمذي ۱۱ ټوك، طبعه: دار إحياء التراث العربي-بيروت
- ۴۷- مودودي، مولانا سيد ابوالاعلى، تفهيم القرآن، ۵ ټوك، پښتو ژباړه قيام الدين كشاف.
- ۴۸- الزحيلي، استاد دكتور وهبه، اخلاق المسلم، ۱ ټوك، طبعه دارالفكر المعاصر، بيروت لبنان.
- ۴۹- المقدسي، الامام احمد بن محمد، مختصر منهاج القاصدين، طبعه، المكتب الاسلامي بيروت.

پنځم فصل

دمسلمان د ژوندانه ځيني مهم ادا ب

- ۱- دمېلمه پالنې ادا ب
- ۲- د اجازې غوښتلو ادا ب

۳- د اسلام ادا ب

۴- د صنف او مجلس ادا ب

۵- د خوراک او خښاک ادا ب:

۶- د سفر ادا ب

۷- د خوب ادا ب

۱- د مېلمه پالنې ادا ب:

مسلمانانو ته ښايې چې د مېلمه پالنې په اړه لاندې لارښوونې نظر کې ونيسي (۱۷۲-۱۷۰:۱۴)

۱- مېلمستيا ته تقوا داره خلک راوبلي د فاسقو، فاجرو خلکو له مېلمه کولو ډ

ډه وکړي، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي: (لَا

تُصَاحِبُ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلُ طَعَامُكَ إِلَّا تَقِيٌّ) (۸:۳۱۲).

ژباړه: له مؤمن پرته بل چا سره ملگرتيا مه کوه او ستا خواړه د د تقوی داره

شخص پرته بل څوک نه خوري.

۲- مېلمستيا تنها مالدارو خلکو پورې ځانگړې نه کړي غريب خلک هم بايد په کې موجود وي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي (شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيْمَةِ يَدْعَى لَهَا الْاَغْنِيَاءُ وَيَتْرَكُ الْمَسَاكِينُ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ) (۲: ۱۲۸).

ژباړه: په خوړو کې تر ټولو بد د هغه واده خواړه دي چې غنيان (مالداران) ورته رابلل کېږي او فقيران (غريبان) ورڅخه منع کېږي، او چا چې دعوت ونه منلو د الله تعالى او رسول نافرماني يې وکړه.

۳- مېلمستيا ته دى هغه څوک نه رابلي چې مېلمستيا ته د حاضريدلو په لامل مشقت او حرج کې لويږي ځکه چې داسې کول مسلمان ته ضرر رسول دي چې شرعاً جواز نه لري.

۴- د مېلمستيا جوړولو څخه يې هدف يواځې او يواځې د رسول الله صلى الله عليه و سلم د سنتو په ځاى کول وي نور مقاصد بايد مېلمستيا کې په نظر کې ونه نيول شي.

۵- د مېلمستيا قبلولو کې بايد د مالدار او غريب ترمينځ توپيرونه ونه شي ځکه که چېرې څوک د مالدار مېلمستيا قبلوى او د غريب مېلمستيا نه قبلوى د ايو نوع کبر دى او کبر په اسلام کې بد عمل گڼل شوى دى، يوه ورځ حسن بن علي رضی الله عنه په لاره تيريده چې يو شمېر غريبو خلکو د سترخوان هوار کړې ؤ او ډوډۍ يې خوړله، هغوى ورته وويل: چې اى د رسول الله صلى الله عليه و سلم د لور خويه! راشه مونږ سره ډوډۍ وخوره، حسن رضی الله عنه ورته مهرباني وکړله: هو د الله تعالى متکبرين نه خوښيږي د خپل اس څخه ښکته شو د هغوى سره په يوه دسترخوان کښېناست او ډوډۍ يې ورسره وخوړله.

۲- د نفلي روژي نيولو په لامل بايد سړي مېلمستيا كې غير حاضر نه شي مېلمستيا ته دى ورشي هلته كه كوربه د ده په ډوډۍ خوړلو خونبیده نو روژه دى ماته كړي ځكه چې د مسلمان ورور خوشحاله كول عبادت دى كه روژه يې نه خوړله نو كوربه ته دې د مېلمستيا جوړولو له امله دعاء وكړي ځكه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني كړې ده: (إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فليُجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فليُصَلِّ وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فليُطْعَمْ) (۱۸:۱۸۵).

كله چې يو تن ستاسې څخه مېلمستيا ته وبلل شي نو مېلمستيا ته دى لاړ شي كه چېرې روژه وي نو كوربه ته دې د مېلمستيا جوړولو له امله دعاء وكړي او كه روژه نه وي د مېلمستيا خواړه دى وخوري.

په بل حديث شريف كې راځي: (تكلف لك اخوك و تقول انى صائم) (۱۸:۱۸۵).

ژباړه: ستا مسلمان ورور تكليف كړي او تا ته يې مېلمستيا تياره كړې او ته ورته وايي چې زه روژه يم.

۷- د دعوت قبلولو لامل يواځې او يواځې د خپل مسلمان ورور اكرام كول وگرځوي چې په دې ترتيب مېلمستيا ته ورتگ عبادت گرځي ځكه چې د مسلمان ورور عزت او اكرام كول د اسلامي شريعت امر دى.

۸- كوربه بايد د مېلمه لپاره دومره خواړه تيار كړي چې د مېلمه د مړښت لپاره كفايت وكړي، ځكه چې كه چېرې خواړه له دې څخه لږ وي د كوربه شخصيت ته ضرر رسوي او كه له دې څخه زيات وي اسراف كې داخلېږي، چې دواړه اسلامي شريعت بد گڼلي.

۹- مېلمه بايد كوربه كړه د زيات وخت لپاره پاتې نه شي مگر په هغه صورت كې دى پاتې شي چې كوربه د پاتې كېدلو زيات اصرار پرې وكړي ځكه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني كړى. (وَلَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ مُّسْلِمٍ أَنْ يُقِيمَ عِنْدَ أَخِيهِ حَتَّى يُؤْتِمَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يُؤْتِمُهُ قَالَ يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلَا شَيْءَ لَهُ يُقْرِيه بِهِ ۱۸:۱۸).

ژباړه: مسلمان ته نه بڼايي چې خپل مسلمان ورور كره دومره وخت لپاره مېلمه شي چې هغه گناهگار كړي خلكو پوښتنه وكړله چې اى د الله تعالى رسوله! څنگه يې گناهگار وي؟ نبي صلى الله عليه و سلم وفرمايل: هغه داسې چې كوربه كره دومره وخت واوسېږي چې كوربه د هغه مېلمستيا لپاره څه ونه لري.

۱۰- كله چې مېلمه د كوربه له كوره رخصتيږي بايد كوربه د خپل كور څخه ورسره بهر ووځي ځكه چې د سلفو صالحينو څخه همدا سې رانقل شوى دى بله دا چې په داسې كولو سره د مېلمه عزت كېږي چې شرعاً مسلمانان پرې مكلف دي.

دذكرشوو ادا ابو برسېره د نړۍ نامتو عالم الشيخ ابو الليث نصر بن محمد سمرقندي د مېلمه پالنې لپاره لاندېني ادا ب ذكر كړى دى (۴۲:۱۵).

۱- مېلمه به هغه ځاى كې كښېني چې كوربه يې غواړي، ځكه چې كوربه د خپل كور د عورت ساتنې په برخه كې له هر چا زيات پوهيږي.

۲- كوم خوراك چې د كوربه لخوا مېلمه ته راوړل كېږي مېلمه بايد پرې بد ونه وايي بلكې صفت يې وكړي.

۳- د كوربه له اجازې پرته د مېلمه بل طرف ته نه ځي.

۴- كه چېرې مېلمه سره په دسترخوان د ده څخه مشر سړى ناست وي مېلمه بايد له هغه څخه وړاندې په خوراك پيل ونه كړي.

۵- كوربه بايد خپلې وسعې مطابق خواړه تيار كړي.

۲- کوربه بايد په مېلمه بخل ونه کړي په مېلمه بخل کول دادی چې مېلمه ته په کور کې موجوده خواړه ورنکړي بلکې د موجوده خوړو څخه خراب خواړه ورته تيار کړي.

۷- که چېرې مېلمانه لږ وي کوربه کولی شي چې په يوه دسترخوان ميلمنو سره ډوډۍ خوړلو ته کښېني او د ميلمنو خدمت وکړي خو که مېلمانه زيات وي د ميلمنو خدمت د وکړي او په دسترخوان ورسره ډوډۍ خوړلو ته ناسته ښه نه ده.

۸- ښه دا ده چې کوربه کله کله د ډوډۍ مينځ کې مېلمه ته اواز کوي چې خوراک زړور کوه خو ډېر ټينگار د پرې نه کوي.

۹- د ډوډۍ خوړلو وخت کې ډېره چټتيا غوره کار نه دی.

۱۰- کوربه بايد د ډوډۍ خوړلو وخت کې د ميلمنو څخه لری بل ځای ته لاړ نه شي.

۱۱- کوربه بايد مېلمه سره د ډوډۍ خوړلو په وخت کې داسې څوک کښېنوي چې مېلمه باندې د هغه ناسته درنده تماميږي.

۱۲- کله چې ميلمنو ډوډۍ وخوړله او د کوربه څخه يې د تگ اجازه غوښتله بايد کوربه ورته په پاتې کېدلو کې ډېر ټينگ نه شي.

۱۳- د ډوډۍ خوړلو وخت کې بايد يو تن د بل تن د خوړو مړۍ ته ونه گوري او نه دی مېلمه هغه لوری ته گوري چې د هغه لوری خواړه دسترخوان ته راوړل کېږي.

۱۴- د خوړو څخه وړاندې د لاس وينځلو پيل په اړه علماء دوه ډلې شوي دي. يوه ډله علماء وايي چې لاس وينځل به د مشر مېلمه څخه پيل شي او د مشر مېلمه ښي طرف ناستو خلکو لاسونه به يو بل پسې مينځل کېږي بله ډله علماء وايي چې لاس وينځل په ميلمنو کې د کشر مېلمه څخه پيل کېږي او د کشر مېلمه ښي طرف ته به ځي او د خلکو لاسونه په يو بل پسې مينځي چې البته

دواړه ډلی علماء ځانته دلايل لري په دې اساس که هر قول باندې عمل وشي جواز لري.

۱۵- له ډوډۍ وړاندې د لاس وينځلو څخه وروسته د لاس په دستپاک پاکولو په هکله علماؤ ويلې دي چې غوره کار دا دی چې لاس په دستپاک پاک نه شي خو که چا لاس پاک کړ پروا نه لري.

۱۶- په خوراک او څښاک کې بايد د خپل ناست ملگري خيال وساتل شي هغه داسې چې هڅه ونه کړي ترڅو د خپل ملگري څخه زيات خوراک او څښاک وکړي.

۱۷- مېلمه بايد له خوراک او څښاک وروسته کوربه ته دعاء وکړي ځکه چې جابر بن عبدالله رضي الله عنه ويلې دي: يو ځل ابو هيثم بن تيهان رسول الله صلى الله عليه وسلم او يو شمېر صحابه کرامو ته مېلمستيا تياره کړله کله چې نبی عليه السلام او صحابو کرامو خوراک او څښاک وکړ نو نبی عليه السلام صحابو کرامو ته مهرباني وکړله چې تاسې ابو هيثم ته ددې مېلمستيا بدله او عوض ورکړئ صحابو کرامو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته عرض وکړ چې بدله يې څنگه ورکړو؟ نبی عليه السلام ورته مهرباني وکړله (إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ فَأَكَلَ طَعَامَهُ وَشَرِبَ شَرَابَهُ قَدَعَوَا لَهُ قَذْلَكَ إِنَابَتُهُ) (۸:۱۸۲).

کله چې يو تن خپل مسلمان ورور کره مېلمه شي او هلته خوراک او څښاک وکړي بيا دغه مېلمه کوربه ته د خير او برکت دعا وکړي دا د کوربه لپاره د مېلمه بدله ده.

البته رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د مېلمه څخه کوربه ته د دعاء کولو بيلابيل الفاظ را نقل شوي دي چې د هغو له جملې څخه دوه دعاگانې د بيلگې په توگه ذکر کوو:

الف: يو ځل رسول الله صلى الله عليه وسلم سعد بن عبادہ رضی الله عنه کره مېلمه شو د خوراک او څښاک څخه وروسته يې کوربه ته داسې دعاء وکړه (أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ وَصَلَتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ) (۸:۱۸۲).

تاسې کره دې روژه نيونکې روژه ماتې وکړي، نيکان خلک دى ستاسو خواړه و خوري او ملائکې دى ستاسو لپاره د مغفرت او رحمت دعاگانې وغواړي.
ب: رسول الله صلى الله عليه وسلم کوربه ته د خوراک او څښاک څخه وروسته داسې دعاء وکړه (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاعْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمَهُمْ) (۱۸:۱۸۰).

ای الله تعالى! تا چې دوى ته څه ورکړي دي په هغې کې ورته برکت واچوي او دوى ته بخښنه وکړي او په دوى رحم او کرم وکړي.

۲- د اجازې غوښتلو اداب:

کله چې يو څوک د چا ځای ته ورځي اسلامي شريعت ورڅخه د گټو مصلحتونو پر اساس ټينگه غوښتنه کړې ده چې بايد ورڅخه اجازه وغواړي چې د نوموړي مصلحتونو څخه يو دا دى چې ممکن د مېلمه سترگې د کوربه په غير محرمې ښځې ولگيږي يا مېلمه د کوربه کور کې داسې يو شى وگوري چې کوربه يې په ليدلو خفه کېږي چې البته دغه علت ته په راتلونکي کې حديث شريف کې داسې اشاره شوى (إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ النَّظَرِ) (۸:۳۵۷).

ژباړه: بېشکه اجازه غوښتل (استيذان) د سترگو لگيدلو له امله ضرور گټل شوى.

الله تعالى فرآنکریم کې فرمایلي دي. (٣) ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊀ ㊁ ㊂ ㊃ ㊄ ㊅ ㊆ ㊇ ㊈ ㊉ ㊐ ㊑ ㊒ ㊓ ㊔ ㊕ ㊖ ㊗ ㊘ ㊙ ㊚ ㊛ ㊜ ㊝ ㊞ ㊟ ㊠ ㊡ ㊢ ㊣ ㊤ ㊦ ㊧ ㊨ ㊩ ㊪ ㊫ ㊬ ㊭ ㊮ ㊯ ㊰ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ٠ ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ ١٠ ١١ ١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠ ١٠١ ١٠٢ ١٠٣ ١٠٤ ١٠٥ ١٠٦ ١٠٧ ١٠٨ ١٠٩ ١١٠ ١١١ ١١٢ ١١٣ ١١٤ ١١٥ ١١٦ ١١٧ ١١٨ ١١٩ ١٢٠ ١٢١ ١٢٢ ١٢٣ ١٢٤ ١٢٥ ١٢٦ ١٢٧ ١٢٨ ١٢٩ ١٣٠ ١٣١ ١٣٢ ١٣٣ ١٣٤ ١٣٥ ١٣٦ ١٣٧ ١٣٨ ١٣٩ ١٤٠ ١٤١ ١٤٢ ١٤٣ ١٤٤ ١٤٥ ١٤٦ ١٤٧ ١٤٨ ١٤٩ ١٥٠ ١٥١ ١٥٢ ١٥٣ ١٥٤ ١٥٥ ١٥٦ ١٥٧ ١٥٨ ١٥٩ ١٦٠ ١٦١ ١٦٢ ١٦٣ ١٦٤ ١٦٥ ١٦٦ ١٦٧ ١٦٨ ١٦٩ ١٧٠ ١٧١ ١٧٢ ١٧٣ ١٧٤ ١٧٥ ١٧٦ ١٧٧ ١٧٨ ١٧٩ ١٨٠ ١٨١ ١٨٢ ١٨٣ ١٨٤ ١٨٥ ١٨٦ ١٨٧ ١٨٨ ١٨٩ ١٩٠ ١٩١ ١٩٢ ١٩٣ ١٩٤ ١٩٥ ١٩٦ ١٩٧ ١٩٨ ١٩٩ ٢٠٠ ٢٠١ ٢٠٢ ٢٠٣ ٢٠٤ ٢٠٥ ٢٠٦ ٢٠٧ ٢٠٨ ٢٠٩ ٢١٠ ٢١١ ٢١٢ ٢١٣ ٢١٤ ٢١٥ ٢١٦ ٢١٧ ٢١٨ ٢١٩ ٢٢٠ ٢٢١ ٢٢٢ ٢٢٣ ٢٢٤ ٢٢٥ ٢٢٦ ٢٢٧ ٢٢٨ ٢٢٩ ٢٣٠ ٢٣١ ٢٣٢ ٢٣٣ ٢٣٤ ٢٣٥ ٢٣٦ ٢٣٧ ٢٣٨ ٢٣٩ ٢٤٠ ٢٤١ ٢٤٢ ٢٤٣ ٢٤٤ ٢٤٥ ٢٤٦ ٢٤٧ ٢٤٨ ٢٤٩ ٢٥٠ ٢٥١ ٢٥٢ ٢٥٣ ٢٥٤ ٢٥٥ ٢٥٦ ٢٥٧ ٢٥٨ ٢٥٩ ٢٦٠ ٢٦١ ٢٦٢ ٢٦٣ ٢٦٤ ٢٦٥ ٢٦٦ ٢٦٧ ٢٦٨ ٢٦٩ ٢٧٠ ٢٧١ ٢٧٢ ٢٧٣ ٢٧٤ ٢٧٥ ٢٧٦ ٢٧٧ ٢٧٨ ٢٧٩ ٢٨٠ ٢٨١ ٢٨٢ ٢٨٣ ٢٨٤ ٢٨٥ ٢٨٦ ٢٨٧ ٢٨٨ ٢٨٩ ٢٩٠ ٢٩١ ٢٩٢ ٢٩٣ ٢٩٤ ٢٩٥ ٢٩٦ ٢٩٧ ٢٩٨ ٢٩٩ ٣٠٠ ٣٠١ ٣٠٢ ٣٠٣ ٣٠٤ ٣٠٥ ٣٠٦ ٣٠٧ ٣٠٨ ٣٠٩ ٣١٠ ٣١١ ٣١٢ ٣١٣ ٣١٤ ٣١٥ ٣١٦ ٣١٧ ٣١٨ ٣١٩ ٣٢٠ ٣٢١ ٣٢٢ ٣٢٣ ٣٢٤ ٣٢٥ ٣٢٦ ٣٢٧ ٣٢٨ ٣٢٩ ٣٣٠ ٣٣١ ٣٣٢ ٣٣٣ ٣٣٤ ٣٣٥ ٣٣٦ ٣٣٧ ٣٣٨ ٣٣٩ ٣٤٠ ٣٤١ ٣٤٢ ٣٤٣ ٣٤٤ ٣٤٥ ٣٤٦ ٣٤٧ ٣٤٨ ٣٤٩ ٣٥٠ ٣٥١ ٣٥٢ ٣٥٣ ٣٥٤ ٣٥٥ ٣٥٦ ٣٥٧ ٣٥٨ ٣٥٩ ٣٦٠ ٣٦١ ٣٦٢ ٣٦٣ ٣٦٤ ٣٦٥ ٣٦٦ ٣٦٧ ٣٦٨ ٣٦٩ ٣٧٠ ٣٧١ ٣٧٢ ٣٧٣ ٣٧٤ ٣٧٥ ٣٧٦ ٣٧٧ ٣٧٨ ٣٧٩ ٣٨٠ ٣٨١ ٣٨٢ ٣٨٣ ٣٨٤ ٣٨٥ ٣٨٦ ٣٨٧ ٣٨٨ ٣٨٩ ٣٩٠ ٣٩١ ٣٩٢ ٣٩٣ ٣٩٤ ٣٩٥ ٣٩٦ ٣٩٧ ٣٩٨ ٣٩٩ ٤٠٠ ٤٠١ ٤٠٢ ٤٠٣ ٤٠٤ ٤٠٥ ٤٠٦ ٤٠٧ ٤٠٨ ٤٠٩ ٤١٠ ٤١١ ٤١٢ ٤١٣ ٤١٤ ٤١٥ ٤١٦ ٤١٧ ٤١٨ ٤١٩ ٤٢٠ ٤٢١ ٤٢٢ ٤٢٣ ٤٢٤ ٤٢٥ ٤٢٦ ٤٢٧ ٤٢٨ ٤٢٩ ٤٣٠ ٤٣١ ٤٣٢ ٤٣٣ ٤٣٤ ٤٣٥ ٤٣٦ ٤٣٧ ٤٣٨ ٤٣٩ ٤٤٠ ٤٤١ ٤٤٢ ٤٤٣ ٤٤٤ ٤٤٥ ٤٤٦ ٤٤٧ ٤٤٨ ٤٤٩ ٤٥٠ ٤٥١ ٤٥٢ ٤٥٣ ٤٥٤ ٤٥٥ ٤٥٦ ٤٥٧ ٤٥٨ ٤٥٩ ٤٦٠ ٤٦١ ٤٦٢ ٤٦٣ ٤٦٤ ٤٦٥ ٤٦٦ ٤٦٧ ٤٦٨ ٤٦٩ ٤٧٠ ٤٧١ ٤٧٢ ٤٧٣ ٤٧٤ ٤٧٥ ٤٧٦ ٤٧٧ ٤٧٨ ٤٧٩ ٤٨٠ ٤٨١ ٤٨٢ ٤٨٣ ٤٨٤ ٤٨٥ ٤٨٦ ٤٨٧ ٤٨٨ ٤٨٩ ٤٩٠ ٤٩١ ٤٩٢ ٤٩٣ ٤٩٤ ٤٩٥ ٤٩٦ ٤٩٧ ٤٩٨ ٤٩٩ ٥٠٠ ٥٠١ ٥٠٢ ٥٠٣ ٥٠٤ ٥٠٥ ٥٠٦ ٥٠٧ ٥٠٨ ٥٠٩ ٥١٠ ٥١١ ٥١٢ ٥١٣ ٥١٤ ٥١٥ ٥١٦ ٥١٧ ٥١٨ ٥١٩ ٥٢٠ ٥٢١ ٥٢٢ ٥٢٣ ٥٢٤ ٥٢٥ ٥٢٦ ٥٢٧ ٥٢٨ ٥٢٩ ٥٣٠ ٥٣١ ٥٣٢ ٥٣٣ ٥٣٤ ٥٣٥ ٥٣٦ ٥٣٧ ٥٣٨ ٥٣٩ ٥٤٠ ٥٤١ ٥٤٢ ٥٤٣ ٥٤٤ ٥٤٥ ٥٤٦ ٥٤٧ ٥٤٨ ٥٤٩ ٥٥٠ ٥٥١ ٥٥٢ ٥٥٣ ٥٥٤ ٥٥٥ ٥٥٦ ٥٥٧ ٥٥٨ ٥٥٩ ٥٦٠ ٥٦١ ٥٦٢ ٥٦٣ ٥٦٤

ای مؤمنانو مه ننوئی تاسی پردیو کورونو ته ، ترهغه پورې چې اجازہ وغواری
او سلام واچوئی پر خاوندانو د دی کورونو داسی کول کې ستاسو لویه گټه ده
شاید چې تاسی پند واخلي.

رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم فرمایلی دی: (من اطلع علی قوم فی بیتهم بغیر اذنهم فقد حل لهم ان یفقؤوا عینہ) (۱۸:۲۱۲).

که چېرې یو څوک د پردې کور د خاوند له اجازې پرته پردې کور کې څوک وگوري د دې کور خاوند ته جواز شته چې د دې لیدونکي سترگه وباسي. د اجازې غوښتلو (استیذان) شرعی طریقه:

د اجازې غوښتلو شرعي طريقه په راتلونکي حديث شريف کې داسې بيان شوی ده: رسول الله صلی الله عليه و سلم خپل کور کې تشریف درلوده يو سړی راغی او د کور څخه بهر يې رسول الله صلی الله عليه و سلم ته غږ کړ، چې ايا زه ستا کورته داخل شم؟ رسول الله صلی الله عليه و سلم خپل خادم ته مهرباني وکړله چې لاړ شه ذکر شوي تن ته د اجازې غوښتلو شرعي طريقه وښايه، ورته ووايه: اول (السلام عليكم) ووايه، بيا ووايه چې ايا زه ستا کور ته داخل شم؟ ذکر شوی سړی د نبی صلی الله عليه و سلم خبری واوریدلی او په ښودل شوی

طريقه يې د داخلیدلو اجازه وغوښتله رسول الله صلى الله عليه و سلم ورته اجازه ورکړله سپړی کورته داخل شو (۸:۳۵۲).

د اجازې غوښتلو (استیذان) اداب

د اجازې غوښتلو (استیذان) اداب په لاندې ډول ذکر کیږي:

۱- مېلمه باید له دریو څلو زیات د کوربه څخه د داخلیدلو اجازه ونه غواړي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمایلي دي: (الاستِئْذَانُ ثَلَاثٌ فَإِنْ أَذِنَ لَكَ فَادْخُلْ وَإِلَّا فَارْجِعْ) (۱۸:۲۱۰).

اجازه غوښتل درې ځلي وي که اجازه درکړل شوه ښه که نه بېرته وگرځه که چېرې کوربه د اجازې غوښتونکي څخه پوښتنه وکړي چې ته څوک يې چې اجازه غواړي؟ نو هغه دی خپل نوم ورته وښايي ځکه چې یوه ورځ رسول الله صلى الله عليه و سلم یوه باغ کې تشریف درلوده. ابوبکر رضی الله عنه ورڅخه اجازه وغوښتله رسول الله صلى الله عليه و سلم ترې پوښتنه وکړله چې ته څوک يې چې اجازه غواړي هغه ځواب ورکړ، ابوبکریم بیا عمر رضی الله عنه راغی هغه هم په همدې طريقې اجازه وغوښتله او اجازه ورکړل شوه، وروسته له دې عثمان رضی الله عنه ته په ذکر شوی طريقې اجازه ورکړل شوه (۲:۴۴).

کله چې کوربه اجازه غوښتونکي څخه پوښتنه وکړي چې ته څوک يې؟ هغه به ځواب کې دانه وايي زه یم، ځکه جابر رضی الله عنه وايي: ما د رسول الله صلى الله عليه و سلم دروازه وټکوله هغه صلى الله عليه و سلم راڅخه پوښتنه وکړله څوک يې؟ ما ورته وويل زه یم. نبي صلى الله عليه و سلم داسې ويل بد وگڼل ويې فرمایل. (انا انا) (۱۸:۲۱۱).

ژباړه: زه یم زه یم.

۳- دسلام اداپ:

په گڼو شرعي نصوصو کې مسلمانان سلام اچولو ته هڅول شوي چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

الله تعالى قرآنکرم کي فرمايلي دي: (۱:سورت النساء، آيت ۸۶).

کله چې تاسې ته سلام و اچول شي نو د هغه څخه په ښو الفاظو سره ځواب ورکړئ یا په همغه الفاظو سره ځواب ورکړئ.

رسول الله مهرباني کړې: کله چې الله تعالی ادم عليه السلام پیدا کړه نو الله تعالی ورته امر وکړ، چې د ملایکو هغی ناستی ډلی ته ورشه او سلام ورته واچوه هغوی چې څرنگه ځواب درکړ هغه بڼه واوره چې همداسې ویل ستا او ستا د اولادۍ سلام اچول دي کله چې ادم عليه السلام د ملایکو ټولگي ته ورسیده نو هغوی ته یې په دې الفاظو سره سلام واچوه چې (السلام علیکم) ملایکو ورته وویل: (السلام علیکم ورحمة الله) (متفق علیه).

نبي صلى الله عليه و سلم مهرباني كړې ده: (لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُمْنُوا وَلَا تُوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوْ لَا أَدْلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ). (۴: ۱۸۳)

تر هغی جنت ته داخلیدلی نه شی ترڅو چې ایمان رانه وړی. تر هغی پوری به تاسی د کامل ایمان څښتنان نه شی ترڅو چې یو بل سره مینه او محبت ونه لرئ. آیا زه تاسی ته داسې یو کار وښایم چې که هغه کار مو سرته ورسوه یو بل سره مو مینه او محبت پیدا کېږي هغه کار دا دی چې تاسی خپلو مینځونو کې یو بل ته سلام اچوئ.

د سلام اچولو آداب:

اسلامي شریعت د سلام اچولو لپاره ځانگړی آداب وضع کړي دي، چې په لاندی ډول ذکر کېږي:

مستحبه طریقه دا ده چې څوک چا ته سلام اچوي (السلام علیکم) دی ورته ووايې یعنی چاته چې سلام اچوي یو تن وي، دوه تنه وي یا ډېروي د ټولو لپاره د جمعې صیغه یعنی (علیکم) کلیمه دی ورته استعمال کړي ځواب ورکونکی باید ورته (وعلیکم السلام) ووايې، یعنی د سلام د ځواب سر کې واو چې د عطدرف لپاره دی او د (علیکم) کلمه استعمال کړي (۳۴۲: ۱۹).

په حدیث شریف کې راغلي چې سپور به پیاده باندی سلام اچوي ولاړ په ناست باندی سلام اچوي، لږ خلک په ډېرو خلکو باندی سلام اچوي او کشر په مشر باندی سلام اچوي (۲۱۲: ۱۸).

په حدیث شریف کې بیان شوي چې کله د دوو تنو تر مینځ ملاقات وشو او دوی یو پر بل سلام واچوه بیا د دوی تر مینځ ونه، تیرېه یا دیوال راغی او دوی یو د بل څخه جدا شول کله چې بیا یو د بل سره مخ کېږي باید سلام واچوي (۳۲۰: ۸).

کله چې یو تن خپل کور ته ننوزي باید سلام و اچوي ځکه چې انس رضی الله عنه ویلي دي چې ماته رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې وفرمايل: ((يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ)) (۹۹:۱۲).

ای بچونیه! کله چې خپل کور ته داخلېږی سلام اچوه چې دا سلام په تا او ستا کورنۍ کې برکت و اچوي. په ماشومانو سلام اچول غوره کار دی ځکه چې انس رضی الله عنه یو ځل په ماشومانو تېریده په هغوی یې سلام و اچوه بیا یې وویل: چې رسول الله صلی الله علیه و سلم همداسې کول (۱۸:۲۱۴).

که د فتني خطر نه وي نارینه خپلو او پردیو ښځو او ښځی خپلو او پردیو نارینو ته سلام اچولی شي ځکه چې اسماء بنت یزید رضی الله عنها ویلي دي چې مونږ د ښځو یوه ډله ناست و رسول الله صلی الله علیه و سلم تیریده پر مونږ یې سلام و اچوه (۸:۳۲۰).

همدارنگه ام هانئ رضی الله عنها ویلي دي چې: زه د رسول الله صلی الله علیه و سلم کورته لاړم نبي صلی الله علیه و سلم باندی مې سلام و اچوه (۱۸:۲۱۳).

د سلام الفاظ چې څومره زیات وي ثواب او اجر یې زیاتېږي ځکه چې حدیث شریف کې راځي چې یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه و سلم مجلس کې تشریف درلوده یو صحابي راغی په دې الفاظو سره یې سلام و اچوه (السلام عليك) نبي صلی الله علیه و سلم د سلام ځواب ورکړ، بیا یې وفرمايل: د دی سړی لپاره لس نیکی وړکړل شوی، بل سړی راغی په دې الفاظو سره یې سلام و اچوه، (السلام عليكم ورحمة الله) نبي صلی الله علیه و سلم ځواب ورکړه بیا یې وفرمايل: د دی سړی لپاره شل نیکی وړکړل شوی، دریم سړی راغی او په دی الفاظو سره یې سلام و اچوه (السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته) نبي صلی

مسلمان به کافر ته اول سلام نه اچوي کله چې کافر ورباندی سلام واچوي نو په ځواب کې به تنها دومره ووايي (وعليکم) ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې. (لَا تَبْدَعُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَىٰ بِالسَّلَامِ) (۱۸:۲۱۴).

تاسی یهودو او انصارو باندی اول سلام مه اچوئ.
په بل حدیث شریف کې راغلی دی (اذا سلم علیکم اهل الكتاب فقولوا و
علیکم) (۱۸:۲۱۳).

کله چې تاسی ته اهل کتابو سلام واچوه نو ووايي. (وعليکم)
که چېرې يو مجلس کې مسلمانان او کافران گډ ناست وي داسې مجلس باندې
سلام اچول جواز لري ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم همدا سې مجلس
باندې سلام اچولی دی (متفق عليه).

کله چې څوک د چا څخه رخصتېږي باید سلام ورته واچوي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي ((إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ فَلْيَسْتَأْذِنِ الْأُولَى بِأَحَقِّ مِنَ الْآخِرَةِ)) ((۴۱۸:)).

کله چې ستاسې څخه یو تن مجلس ته راځي نو سلام دی و اچوي او کله چې د مجلس څخه بېرته ځي سلام دی و اچوي ځکه چې راتگ د تگ څخه زیات د سلام اچولو مستحق نه دی.

إِذَا لَقِيَ أَحَدَكُمْ أَحَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ
جِدَارٌ أَوْ حَبْرٌ ثُمَّ لَقِيَهِ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ أَيْضًا (((١١: ٤١٨).

کله چې ستاسې يو تن دخپل مسلمان ورور سره مخامخ کېږي، نو پر هغه دې سلام واچوي، که ونه، دېوال او يا تيگه ددواړو ترمنځ پرده شي او بيا سره مخامخ شي نو بيا دې سلام پرې واچوي.

۴- د صنف او مجلس ادا ب:

د هر مسلمان ټول ژوند بايد د اسلامي شريعت په اصولو ولاړ وي چې په دې لړ کې د صنف او مجلس مهم شرعي ادا ب په لاندې ډول ذکر کېږي (۱۴:۱۷).

۱- کله چې څوک صنف يا مجلس ته راشي نو سلام دې واچوي او د مجلس هغې برخې کې د کښېني چې دې ته نژدې وي او ناست خلک ورته رسيدلی دی داسې دی نه کوي چې بل تن د مجلس څخه پاڅوي خپله د هغه ځای کې کښېني او نه د دوو تنو په مينځ کې د هغوی له اجازې پرته کښېني ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي: (لا يقيم من احدا کم رجلاً من مجلسه ثم يجلس فيه و لكن توسعوا) (متفق عليه).

ستاسې څخه دې يو تن داسې نه کوي چې بل تن د مجلس څخه پاڅوي او خپله د هغه ځای کې کښېني، خلک دې و خوځېږي ترڅو راغلي تن ته د ناستي ځای پيداشي.

د ابن عمر رضی الله عنه دا عادت ؤ چې چا به ورته مجلس کې خپل ځای پرېښوده هلته به نه کېناسته. جابر بن سمرة رضی الله عنه وايي چې: کله به مونږ د رسول الله صلی الله عليه و سلم مجلس ته راغلو نو کوم ځای کې به چې د مجلس وروستني خلک ناست ول، د هغوی ترڅنگ به کېناستلو.

رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: (لا يحل للرجل ان يفرق بين اثنين الا باذنهما) (۸:۳۱۷).

جواز نه لري چې يو څوک په مجلس کې د دوو تنو ترمنځ د هغوی له اجازې پرته کېږي.

۲- څوک چې په صنف يا مجلس کې د کوم ضرورت په اساس د خپل ځای څخه پاڅېده او بهرته ووت هرکله چې مجلس ته راشي حق يې دا دی چې خپل اولني ځای کې کېښي ځکه رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (إِذَا قَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ) (۱۸:۲۱۷).

کله چې يو تن ستاسې څخه د مجلس څخه ووځي بيا بهرته مجلس ته راشي حق يې دا دی چې خپل اولني ځای کې کېښي.

۳- که چېرې صنف يا مجلس د حلقې په بڼه جوړ شوی وي نو د حلقې په منځ کې ناسته جواز نه لري ځکه چې حذيفه رضي الله عنه ويلي دي (لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَعَدَ فِي وَسْطِ الْحَلَقَةِ) (۸:۳۱۲).

رسول الله صلى الله عليه و سلم لعنت کړی هغه چا باندی چې د حلقې منځ کې کېږي.

۴- په صنف او مجلس کې مسلمان بايد په ډېر وقار او سنگيني سره ناست وي په خپلې ډيرۍ يا بل شي دې لوبې نه کوي. خپلو غاښونو او پوزۍ کې دى گوتې نه وهي، نه دى لارې توکوي او نه دى پوزه سونوي او نه دى قصداً توخې کوي. د خبرو نوبت دى مراعات کړي، ډېرې خبرې دى نه کوي د بى ځايه توکو او رياء کارۍ څخه دى ځان وساتي. لاپى دى نه وهي که بل چا خبرې کولې د هغه خبرو ته دې غوږ کېږدي د بل چا خبره دې نه قطع کوي چې البته ذکر شوي کارونه په دوو وجو جواز نه لري يو دا چې په دى کارونو سره د مجلس او صنف گډونوالو ته ضرر رسوي چې داسې کول شرعاً حرام کار دې بل دا چې د نوموړو کارونو په

نه کولو سره د مجلس د گډونوالو مینه او محبت ځانته راجلبوي چې دې کار باندې هر مسلمان شرعاً مکلف دی.

۵- کله چې یو څوک مجلس ته راځي بل شخص به د ستړي مشي او احترام له امله ورته درېږي او که نه؟

دی موضوع کې د علماؤ تر منځ اختلاف دی یو شمېر علماء وايي چې د بل چا ستړي مشي او احترام لپاره هېچاته دریدل جواز نلري د دغې ډلې علماؤ ځېنې دلائل په لاندې ډول ذکر کوو:

الف- ابو امامه رضی الله عنه وايي چې یو ځل رسول الله صلی الله علیه و سلم زمونږ مجلس ته راغی مونږ ورته ودریدو نو نبی علیه السلام مونږ ته مهرباني وکړله (لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ يُعْظَمُ بَعْضُهَا بَعْضًا) (۸:۳۳۲).

ژباړه: لکه څنگه چې غیر عرب خلک یو د بل احترام لپاره درېږي تاسی مه درېږئ.

ب- انس رضی الله عنه وايي (لَمْ يَكُنْ شَخْصٌ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَّتِهِ لَذَلِكَ) (۱۲:۱۰۴).

صحابو کرامو ته د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه بل هېڅوک زیات گران نه و خو سره له دې چې کله به رسول الله صلی الله علیه و سلم د دوی مجلس ته راغی نو دوی به ورته نه دریدل دا ځکه چې صحابه کرام پدې پوهیدل چې نبی علیه السلام د دوی په دریدلو خفه کیږي.

خو یو شمېر نور علماء وايي چې د بل چا د ستړي مشي او احترام لپاره دریدل جواز لري، د دغې ډلې علماؤ ځېنې دلائل په لاندې ډول ذکر کوو:

الف: يو ځل سعد بن معاذ رضی الله عنه مجلس ته راغی نو نبی علیه السلام صحابو کرامو ته وفرمايل: (فُومُوا اِلَى سَيِّدِکُمْ) (۳: ۴۸۴) خپل مشر ته ودرېږئ.

ب: عائشه رضی الله عنها وايي: چې زيد بن حارثه رضی الله عنه مدينه ته را ورسيد کله چې زمونږ کور ته راغی نبی علیه السلام ورته پاڅيده، غاړه يې ورته ورکړله او مچۍ يې کړه (۱۲: ۱۰۲).

ج: عائشه رضی الله عنها وايي: چې کله به د نبی علیه السلام لور يې بي فاطمه رضی الله عنها راغلله نو نبی علیه السلام به ورته پاڅيده مچۍ به يې کړله او په هغه ځای کې به يې کښينوله چې نبی علیه السلام به ناست ؤ او کله به چې نبی علیه السلام فاطمې رضی الله عنها کړه لاړ هغه به ورته پاڅيدله لاس به يې مچۍ کړله او په هغه ځای کې به يې کښينوه چې فاطمه رضی الله عنها به ناسته وه (۳۲۲: ۸).

علماء د پورتنیو دوو ډلو د دلائلو تطبيق پدې ډول کړی چې کوم دليل کې د احترام له امله دريدل منع شوي دا هغه دريدل دي چې سړی يې د تکبر له امله پخپله د خلکو څخه غواړي يا که چاته دريدل هغه کې تکبر پيدا کوي بيا ورته دريدل جواز نلري خو که ناست شخص راتلونکی شخص ته د هغه د غوښتنې پرته د هغه د احترام او اکرام لپاره ودرېږي او دريدل په هغه کې تکبر نه پيدا کوي بيا داسې دريدل شرعاً جواز لري (۱۱۰: ۱۷).

۲- د مجلس په پای کې بايد دغه دعاء ولولي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم همداسې امر کړی دی سبحانک اللهم و بحمدک اشهدان لا اله الا انت استغفرک و اتوب اليک (۳۱۹: ۸).

ای الله! تا لره پاکې ده او ثناء تا لره ده گواهي ورکوم چې پرته له تا څخه بل د عبادت وړ نشته ستا څخه بخښنه غواړم او تا ته رجوع کوم (توبه وباسم).

۵- د خوراک او څښاک اداب:

اسلامي شريعت مسلمانانو ته لارښونه کړې ده چې د خوراک او څښاک په وخت کې لاندیني اداب بايد په نظر کې ونيسي

۱- هر مسلمان بايد د خوراک او څښاک څخه وړاندې دا نېټ ولري چې دا خوراک او څښاک د دې په خاطر کوم چې بدن مې قوي شي ترڅو د الله تعالی عبادت پری وکړم چې په دې نېټ سره یې خوراک او څښاک عبادت ګرځي کوم چې مسلمانان پری مکلف دي.

۲- مسلمان د داسې شيانو څخه خوراک او څښاک وکړي چې حلال وي ځکه چې الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَابْتَاعُوا لَكُمْ حُرَّتًا مِّنْ عَمَلِكُمْ بِأَمْوَالِكُمُ الَّتِي رَزَقْنَاكُم مِّنْ بَاقِي الثَّمَرَاتِ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (البقره: ۱۷۲).

ژباړه: ای مؤمنانو حلال خواړه چې ما تاسی ته درکړي دي وخوړئ. ۳- له خوراک وړاندې او وروسته بايد خپل لاسونه ښه ووينځي، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې: بَرَكَاتُ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ (۱۰، ۲۰۹).

ژباړه: له خوړلو وړاندې او وروسته لاس وينځلو کې برکت دی. ۴- د خوراک او څښاک پیل کې بايد (بسم الله الرحمن الرحيم) ووايې ځکه رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمایلي دي: ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ)). (۱۰: ۲۱۹).

ژباړه: کله چې ستاسې څخه يو تن خوراک کوي نو د الله نوم دی ياد کړي که چېرې دا ورڅخه د خوړلو پېل کې هېر شو کله چې ورياد شو ودي وايي: (بسم الله اوله و اخره).

که څوک هرې مړۍ کې (بسم الله) ووايي د قيامت په ورځ د دی مړۍ حساب و کتاب ورسره نه کېږي په دې هکله حديث شريف کې داسې راغلي دي: (من قال عند كل لقمة بسم الله لا يحاسب يوم القيامة في اکله) (۴۴:۱۵).

ژباړه: څوک چې د خوراک هرې مړۍ کې (بسم الله) ووايي د قيامت په ورځ ورسره د دغی مړۍ حساب و کتاب نه کېږي.

ښه دا ده چې د خوراک په پېل کې (بسم الله) په لوړ او از وويل شي ترڅو په دسترخوان ناست خلک يې واورې، هغوی يې هم ووايي.

۵- خوراک او څښاک به په ښي لاس سره کوي او د کاسې له هغې څنډې څخه به خواړه اخلي چې ده ته نژدې وي د کاسې له مينځ څخه دې خواړه نه اوچتوي ځکه رسول الله صلی الله عليه و سلم عمر بن سلمه رضی الله عنه ته داسې مهرباني کړې: يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ (۱۸:۱۷۲).

ژباړه: خوراک په ښي لاس سره کوه او د کاسې د هغې څنډې څخه خوراک کوه چې تاته نژدې ده.

په بل حديث شريف کې راځي: (الْبَرَكَهُ تَنْزِلُ وَسَطِ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَاقِيَّتِهِ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهِ) (سنن الترمذی، ۲ ټوک، ۴۲۲ مخ).

ژباړه: برکت د خوړو منځنۍ برخه کې نازلېږي نو تاسې د خوړو د څنډو څخه خوراک کوئ د خوړو د منځنۍ برخې څخه خواړه مه اخلئ.

۲- ډېر تاوده خوړل او څښل بايد ونه شي او نه د خوراک او څښاک شيان بوی کړل شي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: ("أَبْرِدُوا بِالطَّعَامِ، فَإِنَّ الطَّعَامَ الْحَارَّ غَيْرُ ذِي بَرَکَةٍ " و لاتشم الطعام فان ذلک عمل البهائم) (۴۳:۱۵).

ژباړه: خواړه ساړه کړئ، ځکه د تاوده خوړو خوړولو کې برکت نه شته او خواړه دی نه بویول کېږي ځکه چې دا عمل د څارویو عمل دی.

۷- د خوراک او څښاک څیزونو کې باید تنفس ونه شي او نه د خوراک او څښاک پو کړل شي ځکه چې ابن عباس رضی الله عنه ویلي دي: (ان النبی صلی الله علیه و سلم نهی ان یتنفس فی الاناء او ینفخ فیه) (۳۳:۱۳).

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم له دې څخه منع کړې ده چې د خوراک او څښاک څیزونو کې تنفس وکړل شي یا په کې پوکې وکړل شي.

۸- په حدیث شریف کې راغلې دی چې: خوراک او څښاک باید لومړی په دسترخوان ناست تر ټولو د عمر له لحاظه مشر ته کېښودل شي (۱۴:۱۲۷).

بیا دی د مشر تن د ښي څنګ سرې څخه پیل کړي او په ترتیب سره دی ټولو ته خوراک او څښاک کیږدي (متفق علیه).

۹- د خوراک او څښاک وخت کې دی نه داسې کار او نه داسې خبره وکړي چې عادتاً د سړی کرکه راولي د بېلګې په توګه له هرې مړۍ کولو وروسته د وریجو غوري کې لاس څنډل یا د خوراک څښاک وخت کې د چټلو شيانو یادول البته ذکر شوي شيان ځکه جواز نلري چې پدې سره خوراک او څښاک ته ناستو خلکو لپاره داسې ضرر رسيږي چې شریعت حرام ګڼلې دي.

۱۰- له خوراک وروسته له لاس وینځلو وړاندې باید خپلې ګوتې وختي او کاسه بڼه پاکه کړي ځکه چې جابر رضي الله عنه ته نبي صلی الله عليه و سلم همداسې امر کړی دی او فرمایلي دي: (انکم لاتدرون فی ای طعامکم البرکة) (۳۱:۱۷۵).

ژباړه: تاسې په دې نه پوهیږئ چې د خوړو په کومې برخې کې برکت دی. ۱۱- په خوراک او څښاک سره باید سړی خپله خپته ډېره ډکه نه کړي ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمایلي دي: (ما ملأ ابن ادم وعاء شراً من بطنه بحسب ابن ادم لقیمات یقمن صلبه فان کان لامحاله فثلث لطعامه وثلث لشرابه وثلث لنفسه) (۳۰:۳).

ژباړه: بنی ادم د خپلې خپتې څخه بد بل لوبنی نه دی ډک کړی د هغه لپاره په کار ده چې څو مړۍ خواړه و خوري چې بدن یې پری استوار وي که چېرې یو څوک ضروراً خواړه خوړل غواړي نو خپله خپته دی په دریو برخو ویشي یوه برخه دی خواړه و خوري، دوهمه برخه دی اوبه و څښي او دریمه برخه دی هوا ته خالي پرېږدي.

۱۲- په څښاک کې مستحبه طریقه دا ده چې څښاک په دریو تنفسونو سره وشي ځکه انس رضي الله عنه ویلي دي: (ان النبی صلی الله عليه و سلم کان یتنفس فی الشراب ثلاثاً) (۱۸:۱۷۴).

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه و سلم څښاک په دریو تنفسونو څښه. ۱۳- د خوراک په وخت کې که کومه مړۍ د لاسه په دسترخوان ولوی ږي هغه دی پاکه کړي او ودی خوري ځکه چې رسول الله فرمایلي دي: (اذا سقط لقمة

احدکم فلیأخذها فلیمِطَ عنها الاذی ولیاکلها و لا یترکها
للشیطان (۸:۱۸۱).

ژباړه: کله چې خوراک وخت کې ستاسې څخه د یوه تن له لاسه د خوړو مړۍ په
دسترخوان ولویري هغه دی پورته کړي پاکه دی کړي او ودی خوري شیطان ته
دې دا مړۍ نه پرېږدي.

۱۴- په اجتماعي بڼه خوراک او څښاک کول غوره کار دی ځکه چې رسول الله
صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (اجتمعوا علی طعامکم ببارک
الله لکم فیه) (۸:۱۷۲).

ژباړه: خپل خواړه په اجتماعي بڼه خورئ الله تعالی په کې برکت اچوي.
۱۵- خواړه باید په درېو ګوتو و خوړل شي ځکه چې کعب بن مالک رضی الله
عنه ویلي دي: ((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ
بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ وَيَلْعَقُ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَمْسَحَهَا)) (۱۸:۱۷۵).

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم به په درېو ګوتو سره یې خوراک کاوه ، او
له وچولو مخکې به یې خپلې ګوتې څټلې.

۱۶- مستحبه طریقه دا ده چې د خوراک وخت کې تیار شوو خوړو باندې بد ونه
ویل شي بلکې صفت یې وشي (۱۸:۳۱۲).

۱۷- خوراک او څښاک په ولاړه جواز لري ځکه ابن عمر رضی الله عنه ویلي دي:
(کنا علی عهد رسول الله صلی الله علیه و سلم نأکل و نحن
نمشی و نشرب و نحن قیام) (۱۰:۱۲).

ژباړه: د رسول الله صلی الله علیه و سلم وخت کې به مونږ په روانه خوراک کاوه
او په ولاړه به مو څښاک کاوه.

خو غوره او افضل کار دا دی چې خوراک او څښاک په ناسته وشي ځکه چې انس رضی الله عنه د نبی صلی الله علیه و سلم څخه نقل کړې دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په ولاړې د اوبو څښلو څخه خلک منع کړي دي. قتادة رضی الله عنه ویلي دي چې مونږ د انس رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړله چې خوراک کول په ولاړې څنگه دی؟

هغه ځواب راکړ، چې په ولاړه خوراک کول د ولاړې څښاک کولو څخه ډېر بد دی (۱۸:۱۷۳).

د پورتنیو حدیثونو او نورو دلایلو په اساس علماؤ داسې فتوی ورکړې ده چې خوړل او څښل په ولاړې جواز لري خو غوره او افضل په ناستی خوراک او څښاک کول دي (۱۸:۳۲۴) (۳۰۵:۱۲).

۱۸- له خوراک او څښاک وروسته دا دعاء دی ولولي: (الحمد لله الذي اطعمنا و سقانا و جعلنا من المسلمين) (۸:۴۳۲).
۱۹- له خوراک وروسته د خپله خوله ووينځي (۱۴:۱۲۹).

۲- د سفر اداب:

د سفر لپاره اسلامي شريعت ځانگړې اداب ايښي دي، چې ځينې يې په لاندې ډول ذکر کېږي:

۱- مسافر به خپلې کورنۍ او ملگرو سره خدای پاماني کوي هغوی به الله تعالی باندې سپاري، رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي ((ان الله تعالیٰ اذا استودع شیئاً حفظه)) (۴:۲۸).

لقمان صاحب ویلي دي، چې کله الله تعالی باندې څوک وسپارل شو الله تعالی یې ساتنه کوي.

او مسافر ته به خپله کورنۍ او ملگري راتلونکو الفاظو سره دعاء کوي کومه چې د رسول الله صلى الله عليه و سلم څخه را نقل شوی: (استودع الله دينک و امانتک و خواتيم عملک) (۸:۳۵۷).

ژباړه: ستا دين، امانت او د عمل پايلې الله تعالى ته سپارم.
۲- مسافر بايد سفر ته يواځې لاړ نه شي درې يا زيات ملگري بايد ولري ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني کړې (الراکب شيطان والراکبان شيطانان والثلاثة ركب) (۸:۳۵۷).

ژباړه: کوم تن چې سفر ته يواځې ځي دا داسې عمل دی چې يوه شيطان د دی عمل سرته رسولو لپاره هڅولې دي که دوه تنه يواځې سفر ته روان وي دا داسې عمل دی چې دوو شيطانانو د دی عمل سرته رسولو لپاره هڅولې دي کله چې درې تنه سفر ته يوځای روان شي دا ډله ده چې د الله جل جلاله مرسته ورسره ملگري ده.

په بل حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (لوان الناس يعلمون من الوحدة ما اعلم ما سار راكب بليل وحده) (۲:۲۳).

ژباړه: که چېرې د يواځې سفر په هغو عواقبو چې زه پرې پوهېږم نور خلک پوهيدلې يو تن به هم د يوې شپې لپاره يواځې سفر ته ونه وځي.
۳- د سفر ملگري بايد په خپلو کې د مشورو په اساس يو تن د سفر امير وټاکي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (اذا خرج ثلاثة في سفر فليأمر واحد) (۸:۳۵۸).

ژباړه: کله چې درې تنه سفر ته ځي نو يو تن دی خپل امير وټاکي.

- ۴- سفر ته له وتلو وړاندې بايد مسافر استخاره وکړي (۲۳:۱).
- ۵- مسافر بايد په سفر کې ډېرې دعاگانې وکړي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: (ثلاث دعوات مستجابات لاشک فيهن دعوة المظلوم و دعوة المسافر و دعوة الوالد على ولده) (۲۷:۱۲).
- ژباړه: بېشکه چې د دريو ډلو خلکو دعاگانې قبلېږي. د مظلوم دعاء، د مسافر دعاء او د پلار دعاء خپل اولاد ته.
- ۶- مستحب دا دی چې مسافر د پنجشنبې په ورځ سفر ته ووځي ځکه چې کعب بن مالک رضی الله عنه ويلې دي: (كان الرسول صلى الله عليه وسلم يحب ان يخرج يوم الخميس) (متفق عليه).
- ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم دا خوښه وه چې د پنجشنبې په ورځ سفر ته ووځي.
- ۷- مستحبه طريقه دا ده چې مسافر سهار وختي سفر ته ووځي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: (اللهم بارک لامتی فی بُکورها) (۸:۳۵۸).
- ژباړه: اى الله تعالى څما په هغو امتيانو برکتونه رانازل کړه چې سهار وختي سفر کوي.
- ۸- کله چې مسافر نقلیه واسطې ته خيژي (بسم الله) دى ووايې ځکه چې د علي رضی الله عنه څخه همدا سې رانقل شوي دي (۸:۳۵۷).
- ۹- کله چې مسافر نقلیه وسيله کې کښېناسته او نقلیه وسيلې حرکت وکړي درې ځلي به الله اکبر ووايې، وروسته له دې به راتلونکې دعاء ولولي ځکه چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم همداسي ڪول: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ} اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمَنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيقَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ (۸:۳۵۷).

پاڪي ده هغه الله لره ڇي دا (د سپرلي وسيله) بي مونڙ ته تابع ڪري حال دا ڇي مونڙ ددي د تابع ڪولو قدرت نه لره، بيشڪه ڇي مونڙ د الله لوري ته ورتلون ڪي يو، اي الله! مونڙ په دي سفر ڪي ستا خه نيڪي او تقوى غواڻو او مونڙ ته پڊي سفر د داسي عملونو سرته رسولو توفيق راڪري ڇي ته پري خوشيڀري، اي الله! زمونڙ دا سفر اسانه ڪري او ورڊه لاره بي لنڊه ڪري، اي الله! ته مو پڊي سفر ڪي ملگري شي او ته مو په ڪورونو ڪي خليفه او ساتونڪي شي، اي الله! ته مو ددي سفر له تڪليفونو وساتي او د ناوڙو پيڻسو له ليدلو مو خوندي ڪري او خپل مال، خپل ڪور او خپلو بچيو ته د بد ستنيدلو خه خلاصون را په برخه ڪري

ڪله ڇي مسافر له سفر خه بهر ته خپل ڪور ته راگرڇي د ذکر شوي دعاء سره به راتلونڪي الفاظ ورزيات ڪري: (آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ) (۸:۳۵۷).

ژباړه: مونږ خپل رب ته رجوع کوونکی، توبه ویستونکی، عبادت کوونکی او ثناء ویوونکی یو.

۱۰-د سفر په اوږدو کې کله چې نقلیه وسیله په لوړه څیږي مسافر به (الله اکبر) وایي او کله چې په ژوره کوزیږي (سبحان الله) به وایي ځکه چې له رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه همدا سې وینا رانقل شوی ده (۸:۳۵۷).

۱۱-د سفر په بهیر کې که چېرې مسافر په کوم ځای کې له خلکو ویریده راتلونکې دعاء دی لولي: (اللهم انا نجعلک فی نحورهم و نعوذ بک من شرورهم) (۸:۳۵۸).

ژباړه: ای الله! مونږ تا ددوی مخې ته گرځوو او د دوی له شر څخه په تا پناه غواړو.

۱۲-د سفر په اوږدو کې کله چې مسافر کوم ځای کې دمه کوي راتلونکې دعاء دی ولولي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې چې که چېرې دغه حالت کې راتلونکې دعاء ولوستل شي هیڅ شی ورته ضرر نه شي رسولی: (اعوذ بکلمات الله التامات من شر ما خلق) (۱۸:۲۵).

ژباړه: د الله په کاملو کلماتو د الله د مخلوقاتو د شر څخه پناه غواړم.

۱۳-کله چې مسافر له سفر څخه را ستون شي او د لومړي ځل لپاره یې په خپلې سیمې سترگې ولگیږي راتلونکې دعاء دی ولولي ترهغه پورې دی دا دعاء لولي چې خپل کور ته ورسېږي ځکه چې انس رضی الله عنه ویلي دي چې کله مونږ د نبي صلی الله علیه و سلم سره د خیبر غزوې څخه را ستانه شولو او مدینه منوره مونږ ته له لری ښکاره شوه رسول الله صلی الله علیه و سلم دا دعاء ولوستله او ترهغې یې تکراروله چې مدینې منورې ته ورسیدو (ایبون تائبون عابدون لربنا حامدون) (۱۸:۲۴).

ژباړه: مونږ خپل رب ته رجوع کوونکی، توبه ویستونکی، عبادت کوونکی او ثناء ویوونکی یو.

۱۴- کله چې مسافر له سفر څخه خپلې سیمې ته ستون شي نو د خپل کور نژدې مسجد کې دی دوه رکعت له مونږ وکړي وروسته دی خپل کور ته داخل شي ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه همدا سې کول رانقل شوي دي (متفق علیه).

۷- د خوب آداب:

په انسانانو باندې د الله تعالی له سترو نعمتونو څخه یو هم خوب کول دي چې د انسانانو د ژوند د بقاء لپاره ډیر مهم عنصر گڼل کېږي الله تعالی د قرآن کریم په گڼو ایتونو کې خوب کول په انسانانو باندې خپل لوی نعمت بولي او د احسان په توگه یې یادوي چې د نوموړو ایتونو له جملې څخه راتلونکې ایت شریف د بېلگې په توگه ذکر کوو: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا بَدَأْتُمُ النَّبَأَ﴾ (سورت، آیت ۹).

ژباړه: ستاسې خوب مي ستاسو لپاره آرامتيا او راحت گرځولې دی. نو ددې لپاره چې مسلمانانو د الله تعالی ددې ستر نعمت څه نا څه شکر اداء کړي وي بايد د خوب په اړه د اسلامي شريعت لاندیني اخلاق او آداب حتما مراعات کړئ:

هر مسلمان بايد له ضرورت پرته د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته خوب کول ونه ځنډوي ځکه ابو برزهر رضی الله عنھو یې دي چې (ان النبی علیہ السلام کان یکره النوم قبل صلاة العشاء والحديث بعدها) (متفق علیه).

ژباړه: نبي علیه الصلاة والسلام د ماسخوتن له لمانځه څخه وړاندې خوب کول او د ماسخوتن لمانځه څخه وروسته خبرې اترې کول بد گڼلې دي.

مسلمان بايد ډېره هڅه وكړي چې په اودس سره ويده شي لومړی بايد په بني ډډه پريوځي او بني لاس بايد د خپل سر لاندې كېږدي وروسته له څه وخته كه بلې ډډې ته واوړي شرعا كومه پروا نلري ځكه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم براء بن عازب ته داسې فرمايلي و: ((إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ)) (۴۱۲:۲)

كله چې ويده كېږي نو د لمانځه د اودس په څير اودس وكړه بيا په بني ډډه پريوزه.

اوبل حديث شريف كې له همدې براء بن عازب (رض) څخه روايت دی چې ماته رسول الله (ص) وفرمايل: ((إِذَا أُوتِيَ إِلَى فِرَاشِكَ وَأَنْتَ طَاهِرٌ فَتَوَسَّدَ يَمِينَكَ)) (سنن ابی داود: ۱۳ ټوك، ۲۴۳ مخ.

او چې كله ويده كېږي په اوداسه ويده كېږه، او بني لاس سر لاندې كښيږده مسلمان بايد پر مخي په خيټي پري نه وځي ځكه چې د داسې خوب په اړه رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې مهرباني كړي: ((إِنَّمَا هَذِهِ ضَجْعَةُ أَهْلِ النَّارِ)) او په بل حديث شريف كې داسې راغلي دي ((إِنَّ هَذِهِ ضَجْعَةُ لَأُحِبَّهَا اللَّهُ)) (سنن ابن ماجه: ۱۱ ټوك، ۱۴۱ مخ، مسند احمد، ۱۲ ټوك، ۲۳۹ مخ.

ژباړه: پر مخي پريوتل د دوزخيانو پريوتل دي. پر مخي پريوتل داسې عمل دی چې الله جل جلاله يې نه خوښوي
د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه گڼ شمېر دعا گاني را نقل شوي دي چې د خوب په وخت كې ويل كېږي چې ځينې يې په لاندې ډول ذكر كوو:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 104

ج - همدارنگه له مسلمانانو څخه غوښتل شوي دي چې سورت فاتحه او د سورت بقرې اولني ايتونه تر (اولنک هم المفلحون) او د بقرې د سورت اخري ايتونه يعني (لله ما في السموات وما في الارض) د سورت تر اخره پورې ولولي (١٨٨:١٤).

له دي بر سیره د راتلونکې دعا لوستل هم د نبي عليه السلام څخه نقل شوي دي
(يا سَمَكًا مَوْتًا وَآخِيًا) (۳: ۳۷۴)

ژباړه: اى الله! ستا په نوم باندې مې کيږم او ستا په نوم ژوندى کيږم
که چېرې کوم مسلمان په خپل خوب کې لالهانده او سترى وي دا دعاء دى
ولولي (أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ
وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ) (۱۷۴:۱۲).

ژباړه: پناه غواړم د الله تعالی په کاملو کلماتو د الله تعالی له غضب، عذاب، د بنده گانو له شر او شیطانانو له وسوسو څخه او له دې څخه چې شیطانان ماته حاضر شي.

که چهرې کوم مسلمان ښه خوب وگوري هڅه دی وکړي چې چاته یې ونه وایې خو که چاته یې وایې داسې چاته دي ووايې چې ده سره محبت لري او د خوب ښه تعبیر ورته کوي خو که چهرې کوم مسلمان بد خوب وگوري درې ځلې دی چې لورې ته لاړې توکړي بیا دی درې ځلې له الله تعالیٰ څخه ددی خوب له شر څخه پنا وغواړي او هیچاته دی ذکر شوی خوب نه وایې په کومه ډډه یې چې نوموړي خوب لیدلای وي له هغې ډډې څخه دی بلې ډډې ته واوړي او که چهرې یې خوښه وي نو پورته دی شي او لمونځ دی وکړي: (۱۸:۳۴۵).

کله چې د خوب په دوران کې وینسیري دا الفاظ دی ولولي:

((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)).

وروسته لدې څخه دی له الله تعالیٰ څخه د خپلې اړتیا د پوره کېدو غوښتنه وکړي ځکه چې رسول الله فرمایلي دي: (مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ دَعَا رَبَّ اغْفِرْ لِي قَالَ الْوَلِيدُ أَوْ قَالَ دَعَا اسْتَجِيبَ لَهُ فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ) (۸:۳۴۲).

ژباړه: څوک چې د خوب دوران کې وینس شي پدې وخت کې دا الفاظ (لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک و له الحمد وهو علي کل شي قدیر سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) د ووايې وروسته

له دی الفاظو ویلو خخه له الله تعالی خخه سوال وکړي الله تعالی یې سوال
قبلوي او که لمونځ وکړي الله تعالی به یې قبول کړي.

کله چې له خوب خخه پاڅیده دغه دعا دي ولولي (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) (۱۸:۳۴۶).

ژباړه: ثناء هغه الله لره ده چې له مرگ وروسته یې را ژوندي کړلو او د هغه لورې
ته ورته دی.

تمت بالخیر

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

د پنځم فصل د مراجعو فهرست

- ۱- القرآن الکریم
- ۲- البخاري: محمد بن اسمعيل، کال: ۱۳۵۷هـ ش، صحيح البخاري، لومړی ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه پېښور- پاکستان.
- ۳- البخاري: محمد بن اسمعيل، کال: ۱۳۵۷هـ ش، صحيح البخاري، ۸ ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه پېښور- پاکستان.
- ۴- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ۱ ټوک، دار الجليل بيروت
- ۵- النيسابوري، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري، صحيح مسلم، ۲ ټوک، دار الجليل بيروت
- ۶- النيسابوري: مسلم بن حجاج ابوالحسين، کال: ۱۳۴۹هـ ش، الجامع الصحيح مسلم، دويم ټوک طبعه: خيبر گروپ آف کمپنيز پېښور پاکستان.
- ۷- ابن حنبل: احمد، مسند احمد، څلورم ټوک، طبعه: دارالفکر- بيروت- لبنان
- ۸- السجستاني: سليمان بن الأشعث. سنن أبي داود دويم ټوک، کال: ۱۳۱۲هـ ق، طبعه: خيبر گروپ آف کمپنيز- پېښور- پاکستان.
- ۹- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۹ ټوک، طبعه، دارالفکر
- ۱۰- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۱۰ ټوک، طبعه، دارالفکر
- ۱۱- السجستاني، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود، ۱۳ ټوک، طبعه، دارالفکر
- ۱۲- الترمذي: محمد بن عيسى، جامع الترمذي، لومړی ټوک طبعه: مکتبه حقانيه پېښور- پاکستان

- ۱۳- اصلاحي : محمد يوسف، كال: ۱۴۲۹ھ ق، په اسلام كې د ژوندانه آداب، طبعه پيغام خپرونډوى مركز- پيښور- پاكستان.
- ۱۴- الجزائري: ابو بكر جابر، كال: ۱۴۱۰ھ ق- ۱۹۹۰م، منهاج المسلم، طبعه: دارالشروق للنشر والتوزيع والطباعة- جده- السعوديه.
- ۱۵- سمرقندي: ابو الليث نصر بن محمد بن ابراهيم، بستان العارفين طبعه: مكتبة الكتاب والسنة.
- ۱۶- الصنعاني: محمد بن اسمعيل، كال: ۱۴۰۷ هـ ق- ۱۹۸۷م، سبل السلام، خلورم ټوك، طبعه: دارالكتاب العربي- بيروت- لبنان.
- ۱۷- الطحان: مصطفى محمد، كال: ۱۹۹۵م، شخصية المسلم المعاصر، طبعه: المركز العالمي للكتاب الاسلامي- الكويت.
- ۱۸- النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي، طبعه: دارالكتاب العربي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library